

Tien kernambities voor de komende tien jaar (Hoofdstuk 2.4): 1. We willen doorgaan met het versterken van het economisch fundament en de overheidsfinanciën, zodat zoveel mogelijk mensen een baan vinden. We willen dat mannen en vrouwen in betere combinaties kunnen werken, verzorgen, leren en ontspannen. Zonder heen en weer te vliegen. Wij willen geen 24-uurs economie, maar een 24-uurs goed leven. In hoofdstuk 3 gaan wij op zoek naar de voorwaarden voor deze kwaliteitssprong, zoals kinderopvang en doorzichtige pensioenen. Meer ontspannen combinaties dragen ook bij aan het terugdringen van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Voor wie arbeidsongeschikt is, draaien we de organisatie van de sociale zekerheid om: de uitvoeringsorganisaties zijn er voor de WAO-ers en niet omgekeerd. Hun aandacht wordt gericht op wat mensen nog wél kunnen. Van hen verwachten we vervolgens dat ze dat ook zullen doen. Kwaliteitszorg is een persoonlijk recht en een maatschappelijk fundament. We willen dat de zorg op maat wordt verleend, in natura of met persoonsgebonden budgetten. Niet het aanbod van de instellingen maar de vraag van de mensen komt centraal te staan en daarmee kwaliteit en keuzevrijheid. 2. Over tien jaar zijn we trots op de verbetering van alle scholen, beroepsonderwijs en universiteiten. Leraren, leerlingen en ouders zijn zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit. De overheid betaalt het onderwijs en controleert, maar is niet aan het sturen. Het beroepsonderwijs biedt de schakel van opleiding die mensen al werkend kunnen volgen. Met een diplomabonus worden kinderen gestimuleerd om beroepsopleiding te maken. Het onderwijsstelsel zal niet meer alleen gericht zijn op het leren van 4 tot 18 of 25 jaar. Een net zo belangrijke taak in de informatiesamenleving wordt de ontwikkeling van volwassenen, die met strippenkaarten of vouchers kunnen bij blijven. 3. Hoogwaardige ICT-voorzieningen zullen voor iedereen toegankelijk zijn. Nederland zal behoren tot de sterkste kennislanden ter wereld. De interactieve mogelijkheden die de sociale netwerken economische kracht. 4. Over tien jaar is ons vasteland niet volgebouwd met huizen, maar met mensen waar zij steeds gezonder kunnen in sterke en ongedeelde steden. De kunst van de kunst is de kunstige verhoging van de vraag naar de woningmarkt hebben een reële keuze tussen kopen en huren. 5. Een gezonde economie en duurzaamheid zullen in beter evenwicht staan. Economische groei maakt extra milieukwaliteit mogelijk, en milieukwaliteit is een economische succesfactor geworden. We vervoeren ons slimmer, zijn verstandig met energie, eten gezond en veilig voedsel en hebben eerlijke prijskaartjes aan onze producten hangen. Een schoon milieu en een rijke natuur vereisen een actieve en offensieve (rijks-)overheid, die – in nauwe samenspraak met maatschappelijke actoren – strijdt voor verhalen en de omvang van de openbare voorziening, mobiliteit, landbouw en kwaliteit van de natuur. Dat is de vijfde kernambitie. 6. Kwaliteit van leven betekent ook genieten van cultuur en beoefenen van sport. Daar willen we veel in investeren. Om die cultuur en sport zelf, om de opvoeding van onze kinderen, om hun bijdrage aan contact en begrip tussen oude en nieuwe Nederlanders, en om Nederland internationaal nog aantrekkelijker te maken. Wij slagen erin dat commercialisering alleen op verantwoorde wijze plaatsvindt. 7. Criminaliteit is er altijd geweest en zal er altijd blijven, maar over tien jaar vindt de overgrote meerderheid van de Nederlanders hun straat en buurt veilig. We voorkomen veel overlast en misdrijven door vooral te investeren in de opvoeding en opleiding van onze kinderen. Buurt- en straatgemeenschappen zijn versterkt. De achterstanden bij justitie zijn weggewerkt en verdachten worden als regel binnen drie maanden berecht. De overheid schiet slachtoffers hun schadevergoeding voor en verhaalt deze op de daders. Respect voor wetten en regels, en voor de rechten van de ander zijn gewoonte geworden. 8. We werken ook de komende tien jaar samen met de andere Europeanen verder met de Aanpak van sociaal zwak Europa. Als Europese burgers zijn wij er trots op dat Europa een voorhoederol speelt in de opbouw van een rechtvaardig rechts- en verzorgingsstaat. Waar de protectionistische handelsbarrières zijn geslecht en de welvaart eerlijker wordt verdeeld. Waar ieder mens schoon drinkwater, veilig voedsel, basisonderwijs en gezondheidszorg heeft. En waar Den Haag als 'Stad van het recht' symbool is geworden van de internationale rechtsorde. 9. Over tien jaar is de overheid van ons allemaal. De overheid hoedt als een dienstbaar en democratisch regisseur over het algemeen belang en is niet teruggetreden maar juist opgetreden. Zij geeft het goede voorbeeld, zegt wat zij doet en doet wat zij zegt. Die overheid werkt vooral samen en verstaat de kunst van het versterken van de kracht en creativiteit van de burgers zelf. Daarvoor heeft zij een gereedschapskist met nieuwe instrumenten. Zij experimenteert, leert van ervaringen van anderen, en vergelijkt kwaliteiten, voordat zij op grote schaal beleid invoert. In die gereedschapskist zitten meer positieve prikkels, zoals een diplomabonus, een premie voor kinderen die hun opleiding afmaken. Zoals persoonsgebonden budgetten, die keuzevrijheid én eigen verantwoordelijkheid vergroten. Die overheid voorkomt dat er mensen buiten vallen. 10. Ook over tien jaar heeft Nederland nog steeds een sterke economie en een solide financiële overheidshuishouding. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is vast verankerd in de samenleving. De staatsschuld is al stevig ingelopen, op weg naar volledige aflossing in 2025. Overal waar dat nuttig is, zijn onderwijs en arbeidsmarkt aan elkaar gekoppeld. Mensen en de arbeidsmarkt zijn beter op elkaar afgestemd. Alle mensen beheersen de noodzakelijke vaardigheden van de informatie- en communicatietechnologie. Strijd tegen armoede en uitsluiting zal ook dan nodig zijn. Maar nog meer dan nu nemen we voor hen een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en dragen de sterkste schouders de zwaarste lasten.

Samen voor de toekomst

Idealen en ambities 2010

Verkiezingsprogramma 2002-2006

PARTIJ VAN DE ARBEID

Samen voor de toekomst

Idealen en ambities 2010

Verkiezingsprogramma 2002 - 2006

[2002]

PARTIJ VAN DE ARBEID

Samen voor de Toekomst is geschreven in opdracht van het bestuur van de Partij van de Arbeid.

De leden en de ondersteuners van de commissie waren:

Folkert Buis, Jacqueline Cramer, Ferd Crone, Paul Depla, Monique van Dusseldorp, Mariëtte Hamer, Marianne Heeremans, Edith Hooge, Michael Juffermans, Ruud Koole, Eberhard van der Laan (vz), Martin van Leeuwen, Edith Mastenbroek, Ad Melkert, Peter Noordanus, Han Noten, Gerdi Verbeet, Madeleine de Vries

De commissie is grote dank verschuldigd aan talloze mensen en instellingen binnen en buiten de Partij van de Arbeid. Deze kunnen (of willen) hier niet allemaal worden bedankt.

Wij moeten een uitzondering maken voor Anneke Bruijnesteijn, Toon Koster, Jaap Maat, Wouter Gortzak, Paul Kalma, Frans Nauta, Arthur van Schendel, Mark de Kruijk, Hendrik Battjes, Bert Bastiaans, Gerben Wiarda, Guido Enthoven, Henk Bruning, Hans Anker, Femke Graas en Lotte van der Laan

Inhoudsopgave

Samen voor de toekomst Idealen en ambities 2010

Hoofdstuk 1	Inleiding: een sociaal-democratisch programma	9
Hoofdstuk 2	Maatschappelijke ontwikkelingen en ambities	11
1.	Inleiding	11
2.	Maatschappelijke ontwikkelingen	11
2.1	Technologische revolutie; informatie en netwerksamenleving	11
2.2	Individualisering en flexibilisering	12
2.3	Mondialisering	13
2.4	Langer leven	13
2.5	Een steeds kleurrijker Nederland	14
2.6	Teveel mensen buitenspel	14
2.7	Herbezinning op waarden	14
2.8	Nieuwe schaarste	15
2.9	Nieuwe milieuproblemen	15
2.10	Burger, politiek, overheid	15
3.	Waar gaan deze verkiezingen over?	16
4.	Tien kernambities voor de komende tien jaar	16
Hoofdstuk 3	Werk en zorg voor iedereen, door iedereen	19
1.	Inleiding	19
2.	Waar staan we	19
3.	Waar willen we heen	20
4.	Maatregelen	21
4.1.	Werk voor iedereen	21
4.2.	Arbeid en zorg beter combineren	23
4.3.	Sociale zekerheid	24
4.4.	Gezondheidszorg op maat	26
4.5.	Zorg voor kinderen en jongeren	28
4.6.	Vrijwilligers	29
Hoofdstuk 4	Beter onderwijs, je hele leven	30
1.	Inleiding	30
2.	Waar staan we	30
3.	Waar willen we heen	31
4.	Maatregelen	32
4.1.	Beroepsonderwijs van hoge kwaliteit	32
4.2.	Van spelend leren tot werkend leren	33
4.3.	Leraar aantrekkelijker beroep; ruime schone scholen	34
4.4.	Scholen zorgen samen met ouders voor kwaliteit	35
4.5.	Investeren in de topsport van de kennissamenleving	36

Hoofdstuk 5	Revolutionaire technologie	37
1.	Inleiding	37
2.	Waar staan we	37
3.	Waar willen we heen	38
4.	Maatregelen	39
4.1.	De kenniseconomie	39
4.2.	E-government	40
4.3.	Hoogwaardige en veilige ICT-infrastructuur	40
4.4.	Biotechnologie: zorgvuldig vooruit	41
Hoofdstuk 6	Vitaal en mooi platteland, sterke en ongedeelde steden	42
1.	Inleiding	42
2.	Waar staan we	42
3.	Waar willen we heen	43
4.	Maatregelen	43
4.1.	Voor een vitaal en mooi platteland	43
4.2.	Voor sterke en ongedeelde steden	44
Hoofdstuk 7	Nederland duurzaam en groen	47
1.	Inleiding	47
2.	Waar staan we	47
3.	Waar willen we heen	48
4.	Maatregelen	48
4.1.	Slimmer, stiller en schoner verkeer	48
4.2.	Zuinig, schoon en efficiënt energiegebruik	50
4.3.	Duurzame land- en tuinbouw	51
4.4.	Goed beschermde en toegankelijke natuur	52
4.5.	Verantwoord produceren en consumeren	53
Hoofdstuk 8	Het leven is meer dan werken: sport en cultuur	54
1.	Inleiding	54
2.	Waar staan we	54
3.	Waar willen we heen	55
4.	Maatregelen	56
4.1.	Sport	56
4.2.	Cultuur	56
4.3.	Publieke inspanning, publieke rechten	57
Hoofdstuk 9	Veiligheid voor iedereen	58
1.	Inleiding	58
2.	Waar staan we	59
3.	Waar willen we heen	59
4.	Maatregelen	60
4.1.	Solidariteit met slachtoffers	60
4.2.	Oorzaken van misdaad wegnemen	60
4.3.	Meer en betere politie	61
4.4.	Effectieve strafrechtketen	61
4.5.	Respect voor regels en normen	61
4.6.	Veilige leefomgeving	62

Hoofdstuk 10 Grenzen vallen weg	63
1. Inleiding	63
2. Waar staan we	63
3. Waar willen we heen	64
4. Maatregelen	64
4.1. Duurzame veiligheid	64
4.2. Van hulp naar samenwerking en handel	66
4.3. Mensenrechten centraal	68
4.4. Milieubeleid wereldwijd	68
4.5. Democratisering van de Europese Unie	69
Hoofdstuk 11 Dienstbare overheid, betrokken burgers, vernieuwde politiek	71
1. Inleiding	71
2. Waar staan we	71
3. Waar willen we heen	72
4. Maatregelen	72
4.1. De overheid is dienstbaar	72
4.2. De overheid is actief	74
4.3. De overheid is consequent	75
4.4. De overheid is democratisch	75
4.5. De overheid is van hoge kwaliteit	76
4.6. Slotopmerking	77
Hoofdstuk 12 Over geld en sterke schouders	78
1. Inleiding	78
2. Waar staan we	78
3. Waar willen we heen	78
4. Maatregelen	79
4.1. Ondernemen	79
4.2. Solide rijksbegroting	80
4.3. Verdere banengroei en scholing	81
4.4. Belastingen	81
4.5. Kopen en huren	82
4.6. Vermogens	83
4.7. Belastingen voor ondernemers	83
4.8. Milieu en belasting	83
4.9. Internationale hulp	83
4.10. Investerings in betere infrastructuur	84
4.11. Kunst en cultuur naar 1%	84
Hoofdstuk 13 Samen voor de toekomst	85

Inleiding: een sociaal-democratisch programma

“Ik krijg nu last van uw proletarisch sentiment, maar dat sentiment bewonder ik”

Pieter Jelles Troelstra 1913 ¹

15 mei 2002: wat staat op het spel?

Op 15 mei 2002 zijn er verkiezingen voor de Tweede Kamer. De kiezers beslissen die dag aan welke partij zij de zorg voor de toekomst van Nederland het meeste toevertrouwen. In de kern gaat het dan om de vraag of die toekomst er vooral één is van ons allen gezamenlijk, of vooral van ieder voor zich.

PvdA kiest: samen voor de toekomst

Wij kiezen ervoor om het samen te blijven doen. Om op basis van een sterke, moderne, duurzame en milieuvriendelijke economie ervoor te zorgen dat iedereen in Nederland gelijke toegang heeft tot hoogwaardige publieke voorzieningen, vooral in het onderwijs, de zorg en de veiligheid. Dat is de eerste hoofdpoging. Deze toegankelijke en hoogwaardige publieke voorzieningen kunnen we realiseren als we de kracht en de solidariteit van de burgers voorop zetten. Daarvoor is nodig dat de overheid anders gaat werken en van ons allemaal wordt. Dat is de tweede hoofdpoging.

solidariteit, democratie en vrijheid

De PvdA weet waar ze heen wil, omdat ze weet waar ze vandaan komt. Het ging de oprichters van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP) in 1894 en van de Vrijzinnig Democratische Bond (VDB) om solidariteit, democratie, vrijheid en gelijkwaardigheid. Deze visie inspireerde vanaf 1946 ook de PvdA, erfgenaam van SDAP en VDB. Mensen zijn sociale wezens. Zonder wederzijdse solidariteit zijn menselijke waardigheid en maatschappelijke rechtvaardigheid ondenkbaar. De vrijheid om het eigen leven inhoud te geven is een voorwaarde tot menselijke ontplooiing. Ieders vrijheid om een gelijkwaardige bijdrage te leveren aan de inrichting van de samenleving is een voorwaarde tot democratie.

idealisme en realisme

De sociaal-democraten waren vanaf het allereerste begin ambitieus. Ze waren optimistisch genoeg om te geloven dat zij een democratische samenleving zouden kunnen vormgeven op basis van solidariteit, vrijheid en gelijkwaardigheid. Tegelijkertijd beschikten zij over voldoende werkelijkheidszin om te voorkomen dat de mooie idealen bij geringe tegenwind zouden verwaaien. Gaandeweg leerden ze dat de verwerkelijking van hun dromen afhankelijk was van realistische keuzes en van een brede aanhang, die zowel arbeiders als midden-groepen omvatte.

succes in de zoste eeuw

De sociaal-democratische visie heeft tallozen geïnspireerd. Veel van wat bij de oprichting van de SDAP, VDB en later de PvdA nog een ver ideaal was, is nu realiteit. Waar in ons land achterstand, ongelijkheid en tekorten heersten, zijn nu ontplooiingskansen, sociale zekerheid en welvaart - hoewel nog lang niet voor iedereen.

nieuwe ontwikkelingen, nieuwe ambities

De huidige samenleving vraagt, evenals de maatschappelijke werkelijkheid van 1894 en 1946, om eigentijdse antwoorden. De verworven welvaart roept nieuwe kansen en nieuwe vragen op. Met dit programma wil de PvdA de klassieke beginselen solidariteit, democratie, vrijheid en gelijkwaardigheid die eigentijdse inhoud geven.

¹ Pieter Jelles Troelstra, *Gedenkschriften*, deel III, blz. 243

opbouw
programma

In het volgende hoofdstuk analyseren we eerst de belangrijkste maatschappelijke ontwikkelingen en beantwoorden we de hoofdvraag: blijven we het samen doen of wordt het ieder voor zich? Daarna formuleren we tien kernambities voor de komende tien jaar. Deze kernambities worden in aparte hoofdstukken uitgewerkt en vormen dus ook de inhoudsopgave van dit programma. Ieder hoofdstuk is opgebouwd uit (1) een korte inleiding, (2) waar staan we, (3) waar willen we heen (doelen) en (4) welke stappen kunnen we de komende vier jaar zetten (maatregelen). Om het programma leesbaar te maken hebben we 'bestaand beleid' niet steeds opgeschreven, maar alleen als dat past in de lijn van het verhaal of als te voorzien is dat dat beleid ter discussie komt te staan.

succes in de 21ste
eeuw

De hoofdstukken worden ingeleid met een historisch citaat. Die laten zien dat de idealen werken én dat zij steeds nieuwe uitwerking behoeven. Wij hopen in dit programma de klassieke idealen recht te doen en ze de juiste eigentijdse uitwerking te geven in de sleutelbegrippen kansen, toegankelijkheid, kwaliteit, samen en verantwoordelijk. Opdat de Nederlanders kiezen voor een gezamenlijke toekomst voor allen. Niet alleen op 15 mei 2002 in het stemhokje, maar ook daarna en overal.

Maatschappelijke ontwikkelingen en ambities

“Wat bepalend is voor een samenleving is niet zozeer wat zij bezit als wel wat zij is en hoe zij haar rijkdom gebruikt. Zij is beschaafd in zoverre haar beleid wordt geleid door een juiste waardering van geestelijke doelen, in zoverre zij haar materiële hulpbronnen aanwendt om de waardigheid en ontwikkeling te bevorderen van de individuen waaruit zij bestaat.”

Tawney, 1931²

1. Inleiding

nieuwe
ontwikkelingen,
nieuwe ambities

In dit hoofdstuk schetsen we de maatschappelijke ontwikkelingen die belangrijk zijn voor onze visie op de toekomst. Uitgaande van onze idealen formuleren we op basis van die ontwikkelingen de sociaal-democratische hoofdpogaven en ambities.

‘project Kok’: twee
miljoen banen erbij,
solide overheids-
financiën

Deze ambities bouwen voort op wat is bereikt in de jaren dat de PvdA de regeringsverantwoordelijkheid heeft gedragen. Wie had in 1989 durven dromen dat de massawerkloosheid zou worden overwonnen en dat er twee miljoen banen bij zouden komen? Dat de door rechts fel bestreden koppeling van minimumloon, AOW-pensioen en uitkeringen aan de ontwikkeling in de marktsector zou worden hersteld en zelfs buiten politieke discussie zou komen? Dat vrouwen in spectaculair groten getale zouden toetreden op de arbeidsmarkt, mede dankzij een vertienvoudiging van de kinderopvang? Dat een decennialang begrotingstekort zou worden omgebogen in een begrotingsoverschot en dat we nu dankzij gezonde overheidsfinanciën afkoersen op volledige afbetaling van de staatsschuld in 2025? Natuurlijk is niet alles bereikt wat we wensten. Natuurlijk had Nederland het internationaal economisch tij stevig mee en deed de PvdA het in Den Haag niet in haar eentje maar samen met andere partijen. Maar waar wij in dit programma nieuwe kansen en nieuwe vragen bespreken, danken we de mogelijkheden om die kansen te benutten en die vragen aan te pakken voor een belangrijk deel aan wat in deze periode onder leiding van Wim Kok tot stand is gebracht. Daaraan verbinden we het besef dat onze maatschappelijke ambities altijd in evenwicht moeten blijven staan met gezonde overheidsfinanciën.

2. Maatschappelijke ontwikkelingen

2.1 Technologische revolutie; informatie- en netwerksamenleving

revolutie in
informatie- en
communicatie-
technologie

De laatste jaren voltrekt zich een revolutie in de informatie- en communicatietechnologie (ICT). Via mobiele telefoons zijn mensen dag en nacht overal bereikbaar. Dankzij internet ontstaan wereldwijd vriendschappen en handelsrelaties. Informatie kan in een ogenblik met talloze andere mensen worden gedeeld. Mensen organiseren zich gemakkelijker in netwerken, bijvoorbeeld als lid van een patiëntenvereniging, of als fans van Britney Spears. Zij kunnen scholen vergelijken op internet en zoeken zelf de ziekenhuizen met de kortste wachttijden. Ouderen leren van elkaar

² R.H. Tawney, *Equality*, 1931

in computerlessen voor senioren. Dat is een fantastische ontwikkeling - voor wie eraan deel kan nemen. Wie dat niet kan, blijft achter en loopt op termijn zelfs het risico van uitsluiting.

kennis en
vaardigheden

Kennis en de vaardigheid om met informatie en met communicatiemiddelen als computers om te gaan zijn een belangrijke productiefactor in onze economie geworden. We zitten midden in een maatschappelijke omwenteling die nieuwe machtsverhoudingen met zich meebrengt. De sociaal-democratie speelde een belangrijke rol bij het in goede banen leiden van vorige maatschappelijke transformaties, de industriële revolutie in de 19e eeuw en de dienstverleningsrevolutie in de 20e eeuw. In goede banen betekent aan het begin van de 21e eeuw, dat wij ervoor willen zorgen dat alle Nederlanders, jong en oud, aan de informatiesamenleving kunnen meedoen.

medische
technologie

Revolutionair zijn ook de ontwikkelingen in de biotechnologie. Nieuwe medicijnen en nieuwe behandeltechnieken roepen nieuwe ethische vragen op. Bijvoorbeeld over vroegtijdige kennis van de kans op ziekten, over genetische modificatie van voedsel en over klonen. Het zijn vragen die iedereen aangaan.

2.2 Individualisering en flexibilisering

vroeger: een
vaste plaats in
samenleving

Ieders plaats in de samenleving lag vroeger veel meer vast dan nu. Er bestond een duidelijk onderscheid tussen de grote groep arbeiders, een kleine middenklasse en een heel kleine elite. Het was normaal om 40 jaar bij dezelfde baas te blijven werken. Ook binnenshuis lagen de verhoudingen vast. In het traditionele gezin zorgde de man voor het inkomen, en de vrouw voor de kinderen en het huishouden.

nu: sociale
verbanden
individueel en
flexibeler

Die vaste sociale verhoudingen zijn in de afgelopen decennia stevig dooreen geschud. Veel Nederlanders zijn tegenwoordig goed opgeleid. Ze wisselen makkelijk van werkgever of kiezen voor een bestaan als zelfstandig ondernemer. Vrouwen zijn bezig hun achterstand op de arbeidsmarkt in te lopen. Op het werk zijn andere gezagsverhoudingen. Binnenshuis ontstonden nieuwe samenlevingsvormen.

publieke
voorzieningen
onder druk

Veel huishoudens, vooral de jongere generaties, hebben anderhalf of twee inkomens. Mede dankzij de economische groei van de laatste jaren zijn velen tot de 'middenklasse' toegetreden. Wij zijn gewend aan kwaliteit en keuzevrijheid. Die verlangen wij ook van publieke voorzieningen, of het nu gaat om de opvang en de school van onze kinderen, de verzorging van onze ouders of de veiligheid in onze straat. Waar publieke voorzieningen niet voldoen, al is het soms alleen maar in verhouding tot andere diensten, wenden degenen die dat kunnen betalen zich daarvan af en zoeken ook daarvoor particuliere oplossingen. Uiteindelijk kan zelfs het misverstand postvatten dat de publieke voorzieningen alleen voor minder welgestelden zijn.

niet iedereen
komt mee

Er zijn mensen die langdurig op zoek zijn naar werk maar ondanks de krapte op de arbeidsmarkt toch niet mee komen. Als zij jaren op een uitkering zijn aangewezen leven zij vaak in armoede. Dat is extra schrijnend tegenover de welvaartsontwikkeling van de gemiddelde Nederlander. Er zijn ook mensen die de snelle veranderingen niet kunnen bijbenen. Teveel mensen worden oud in eenzaamheid.

soms slopende
drukke

Onze levens, vooral in gezinnen met kinderen, zijn vaak een race van kinderopvang of school naar werk, van werk naar boodschappen en van daar naar sportclub. Tijd is ons nieuwe schaarstegoed. Velen ervaren de tijdsdruk als slopend en menigeen brandt op.

2.3 Mondialisering

grenzen vervagen	Het is nog maar kort geleden dat de Nederlanders hun identiteit vooral ontleenden aan het besef dat ze samen moesten leven binnen tastbare landsgrenzen. Die grenzen zijn bijna tot fictie verschrompeld. Nederlanders gaan steeds vaker en in steeds grotere getale naar het buitenland voor vakantie, werk of studie. Via televisie en internet hebben we goed zicht op wat elders in de wereld gebeurt. Veel jongeren begrijpen bijna net zo goed Engels als Nederlands. Mobiliteit en migratie laten zich steeds moeilijker door grenzen beperken.
nieuwe uitdagingen	De verschrikkelijke terreuraanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001 maakten de kwetsbaarheid van open, democratische samenlevingen op dramatische wijze duidelijk. Deze gebeurtenis brengt ook voor Nederland twee uitdagingen met zich mee. De eerste is de noodzaak om deel te nemen aan de strijd tegen het internationale terrorisme. Die strijd zal lang zijn en zowel militaire, diplomatieke, politieke, humanitaire als economische componenten bevatten. De tweede is de verhoging van de weerbaarheid van de democratie in eigen land, zonder de fundamenteën van de rechtsstaat aan te tasten.
wereldeconomie: bereikbaarheid, kennis en vaardigheden	Nationale economieën zijn steeds meer onderdeel geworden van de wereldeconomie. Nederlandse bedrijven kopen buitenlandse bedrijven of worden gekocht. Geld flitst binnen seconden over de hele wereld en is losgeraakt van enige nationaliteit. Internationaal economisch succes hangt steeds meer af van (fysieke en virtuele) bereikbaarheid van een land, en van de kennis en vaardigheden van zijn inwoners.
ook mondiale economische macht vraagt tegenmacht	Iedere macht vraagt om tegenmacht, en dat geldt zeker voor economische wereldmacht. Op wereldniveau zijn de democratische, sociale en milieubelangen nog op geen stukken na in evenwicht met de economische belangen. Verschillen in welvaart en tegenstellingen tussen Noord en Zuid worden door mondialisering eerder groter dan kleiner. De invloed van de burgers, de vakbonden en de regeringen op het internationale bedrijfsleven dient daarom te worden versterkt. Er zijn geen uit de hand lopende demonstraties tegen conferenties van regeringsleiders nodig om te weten dat daar haast bij is.
Europa dichtbij en veraf	De Europese Unie dringt door in het leven van de Europeanen. Maar het lijkt wel of er twee Europa's zijn. Het ene is het Europa van de burgers. Zij leren elkaar kennen tijdens vakanties, studeren in elkaars hoofdsteden, spelen tegen elkaar in sportcompetities, werken samen binnen één bedrijf en betalen met één munt. Het andere Europa is dat van de instituties, waarmee de Europese burgers zich nauwelijks identificeren. Het besluitvormingsproces in Europa is echter nog veel te ingewikkeld en weinig doorzichtig, waardoor Europese politiek voor menig burger veraf blijft staan.
internationale rechtsorde	Ook als wereldburgers raken we veel meer bij elkaar betrokken. Langzaam maar zeker groeit de internationale rechtsorde. Het Rwanda- en het Joegoslaviëtribunaal, het proces tegen anti-democraten zoals Pinochet, laten politieke en militaire despotten in de wereld zien dat zij zich vroeg of laat tegenover de internationale gemeenschap moeten verantwoorden. De bestrijding van terrorisme vraagt een waakzame democratie en internationale samenwerking met democratische krachten in andere landen.

2.4 Langer leven

Nederland wordt ouder	Mensen leven langer. Nog maar een halve eeuw geleden werden mannen gemiddeld 70 jaar en vrouwen 73 jaar. Nu worden mannen 75 en vrouwen 80 jaar. Fitter en actiever dan ooit. In de komende 40 jaar zal het aantal mensen ouder dan 65 jaar in Nederland stijgen van 14% naar 25%. Dat heeft belangrijke gevolgen. Terwijl er meer mensen van hun oude dag genieten, zijn er minder jonge mensen die het nationale inkomen verdienen.
-----------------------	---

veel grotere vraag naar zorg

De behoefte aan zorg neemt toe als men oud wordt. Dat is een belangrijke oorzaak van de huidige wachtlijsten. Als gevolg van de vergrijzing zal een nog veel grotere vraag naar goede zorg ontstaan. Mede hierom is het van zo groot belang vast te blijven houden aan een stevige financiële basis voor de toekomst: welvaartsvaste AOW en tijdige opbouw van aanvullende pensioenvoorzieningen voor iedereen.

rustiger maar langer werken

Tegelijk komt steeds meer de vraag op waarom wij, net als een halve eeuw geleden, nog steeds verlangen dat ouderen uiterlijk op 65-jarige leeftijd stoppen met werken. Velen onder hen willen, in een rustiger tempo of in een andere rol, mee kunnen blijven doen en een bijdrage aan de gemeenschap leveren.

2.5 Een steeds kleurrijker Nederland

nieuwe Nederlanders doen mee

Sinds mensenheugenis heeft de Nederlandse samenleving nieuwkomers opgenomen. De laatste decennia heeft de instroom in grote mate plaatsgevonden en is deze ook zeer zichtbaar geworden. Nederland is, net als andere westerse landen, een kleurrijke samenleving geworden. Veel nieuwe Nederlanders zijn ingeburgerd en verrijken onze maatschappij met hun werk en hun eigen cultuur.

problemen zijn er ook

Deze ontwikkeling stelt ons ook voor problemen. De stromen asiel- en werkzoekers zijn groot en steeds moeilijker te onderscheiden. Gebrekkige kennis van de Nederlandse taal en discriminatie blokkeren de inburgering en verminderen zo de sociaal-economische kansen van nieuwe Nederlanders. Er ontstaat segregatie van scholen. Daarbij ontstaan er scholen die geteisterd worden door een opeenstapeling van achterstandsituaties. Bepaalde culturele waarden van buitenaf passen moeilijk of helemaal niet bij de Nederlandse. Over en weer bestaat zorg over verlies van eigen de identiteit en over de grenzen van tolerantie.

2.6 Teveel mensen buitenspel

één miljoen arbeidsongeschikten

Hoewel verschillende definities en regelingen de vergelijking moeilijk maken kun je zeggen dat binnen de Europese Unie Spanje de meeste werklozen heeft, Groot-Brittannië de meeste armen, en Nederland de meeste arbeidsongeschikten. Al zo'n tien jaar zijn er bijna één miljoen mensen geheel of gedeeltelijk afhankelijk van de WAO.

vooral door organisatie sociale zekerheid

Nederlanders zijn net zo gezond als andere Europeanen. Wat bij ons minder gezond is, is het slopende tempo in veel persoonlijke levens. Door de organisatie van het werk en door de zware combinatie van werk en verzorging. Minder gezond is vooral onze organisatie van de sociale zekerheid. Die is nog steeds gericht op wat mensen niet meer kunnen, in plaats van op wat zij nog wél kunnen en in de regel ook graag zouden willen.

2.7 Herbezinning op waarden

alles hoeft helemaal niet te kunnen

'Alles moet kunnen' was in de jaren zestig en zeventig misschien een nuttige kreet tegen ondemocratische en ongelijke machtsverhoudingen. Maar het is een slecht principe voor de inrichting van een samenleving. Vrijheid en tolerantie zijn hier en daar uitgemond in slordigheid en regelrechte hufterigheid. 'Enschede' en 'Volendam' zijn begrippen geworden: slordigheid komt niet alleen voor bij vuurwerfabrikanten en caféhouders, maar kon te vaak ook een onderdeel van de Nederlandse bestuurscultuur worden. De strafrechtketen van opsporing, berechting, bestraffing en reclassering is verstoep geraakt. Agressie tegen conducteurs, dokters en winkeliers, willekeurig uitgaansgeweld op straat, we accepteren het niet langer.

2.8 Nieuwe schaarste

starters en natuur
beleven
woningcrisis

Door de economische groei is ook de vraag naar betere en grotere woningen toegenomen. Op de koopwoningenmarkt heeft dit geleid tot een hausse die voor starters wel als crisis mag worden gekwalificeerd. Maar ook in grote delen van de huursector is nog steeds meer vraag dan aanbod en laat de kwaliteit veel te wensen over. Tegelijk hebben we de laatste decennia buiten de steden veel woningen gebouwd. We legden daarmee een groot beslag op de natuur van Nederland. En we stáán daardoor in de file of in de trein, op weg van huis naar werk en terug.

ruimtelijke
tweedeling

Een van de grote verworvenheden waar Nederlanders trots op mogen zijn, is dat 'rijk en arm' in het algemeen door elkaar heen wonen. Echte getto's zoals andere westerse landen kennen, komen hier niet voor. Dat danken we vooral aan de enorme stadsvernieuwingsinspanningen van de laatste decennia. Ruimtelijke tweedeling ligt echter op de loer. Door de stijgende woningprijzen heeft iedereen het moeilijker een goede woning te vinden, maar voor diegenen die achterblijven in inkomen is dat het allermoeilijkst of zelfs onmogelijk.

2.9 Nieuwe milieuproblemen

klimaatproblemen

Tien jaar geleden kon men nog denken dat de temperatuurstijging in de wereld onderdeel van natuurlijke variaties was. Thans zijn de meeste deskundigen het erover eens dat deze mede een gevolg moet zijn van menselijk handelen. Dat handelen betreft vooral de uitstoot van broeikasgassen zoals CO₂. Indien de wereldgemeenschap er niet in slaagt deze uitstoot terug te dringen, valt te vrezen dat de opwarming van de aarde ingrijpende schadelijke gevolgen heeft. Vooral ontwikkelingslanden zullen problemen als verdroging, verwoestijning en overstromingen op hun bord krijgen. Zij beschikken niet over middelen om de klimaatproblemen het hoofd te bieden. Op bepaalde plaatsen in de wereld leidt dit tot verdroging of zelfs verwoestijning. Op andere plaatsen zal men de effecten van de zeespiegelstijging merken. Het gaat hier niet om de 'ver-van-mijn-bed-show'. Na de Pacific-eilanden, die bedreigd worden door overstromingen, hoort Nederland als één van de laagst gelegen landen ter wereld bij de eerste landen die hier gevolgen van zullen ondervinden.

water

Water is in bepaalde delen van de wereld al lang een schaars goed. Wij gaan er in de westerse wereld zo verspillend mee om, dat deskundigen ook hier schaarste voorspellen. De pessimisten onder hen voorzien zelfs dat water op termijn net zo duur zal worden als olie.

2.10 Burger, politiek, overheid

afstand burger-
politiek

Burgers hebben steeds meer moeite om zich te herkennen in de politiek en de overheid. Er zijn bepaalde groepen die zich nauwelijks in de politiek vertegenwoordigd voelen. Dit komt vooral omdat de politiek nog te weinig een afspiegeling is van onze (multiculturele) samenleving. Naarmate politici proberen om namens de burgers meer greep te krijgen op de overheid, komen zij soms juist dichterbij de overheid en verder van de burgers te staan.

referenda geen
afdoende antwoord

Op lokaal niveau is geëxperimenteerd met referenda, die nu ook landelijk worden ingevoerd. Zij bieden burgers een soort handrem op belangrijke beslissingen. In het zicht van een mogelijk referendum organiseren politici de inspraak en de betrokkenheid van de burgers eerder en beter. Er is echter veel meer nodig om het democratisch tekort in de verhouding burgers-politiek-overheid op te lossen.

de overheid trad terug	De laatste twintig jaar is er veel veranderd in de positie van de overheid. Overheidsbemoeienis was op menig gebied bureaucratisch en zette een rem op nieuwe ontwikkelingen. Het grote gebouw van de Sociale Zekerheid vertoonde betonrot. In de economische crisis van de jaren tachtig waren bezuinigingen nodig. Hierdoor hadden conservatieve regeringen het tij mee om de overheid terug te dringen, niet alleen waar dat nodig was, maar ook waar zij dat wilden. Marktwerking werd het tovermiddel.
keuze markt of overheid van geval tot geval bekijken	Ook wij vinden dat de burger groot belang heeft bij meer keuzemogelijkheden en meer kwaliteit. Ons uitgangspunt is echter dat de keuze tussen markt en overheid van geval tot geval moet worden bekeken en geen doel op zich is. Na twee decennia zijn de ervaringen met liberalisering, verzelfstandiging en privatisering verschillend, maar niet onverdeeld positief. Wij moeten daaruit lering trekken en ons bezinnen op een nieuw evenwicht tussen publiek en privaat domein.

3. Waar gaan deze verkiezingen over?

veel gedaan, nog veel te doen	Er gaat veel goed in Nederland. Maar er is ook nog heel veel te doen. Enkele van de hiervoor genoemde ontwikkelingen baren sociaal-democraten grote zorgen. Vooral als ze elkaar versterken, zullen die niet alleen barsten maken, maar ook belangrijke fundamenten kunnen aantasten. Dat willen we per se voorkomen.
hoofdvraag: samen of ieder voor zich	Wat ons betreft gaan de verkiezingen hierover: berusten we in een steeds kritischer beoordeling van de gemeenschappelijke voorzieningen als onderwijs en zorg? Berusten we dan ook in het tragische misverstand dat die voorzieningen er alleen voor minder welgestelde mensen zijn? Of zetten we onze gezamenlijke rijkdom juist om in een hoge kwaliteit van gemeenschappelijke voorzieningen, waar we allemaal trots op zijn? Scherp gesteld: blijven we het samen doen of wordt het ieder voor zich?
eerste hoofdpogave: samen voor kwaliteit	De PvdA is ervan overtuigd dat de overgrote meerderheid van de Nederlanders samen verantwoordelijk wil blijven voor goede gemeenschappelijke voorzieningen. Als we op basis van solidariteit samen opkomen voor kwaliteit voor iedereen, kunnen we de spiraal omhoog buigen. Een kwalitatief hoogstaand publiek domein zal op zijn beurt immers leiden tot een groter draagvlak en dus tot meer solidariteit.
tweede hoofdpogave: overheid en politiek zijn van de burgers	De tweede hoofdpogave is hiermee verbonden: de noodzaak om de overheid verder te democratiseren en te moderniseren. Burgers willen aangesproken worden op hun mogelijkheden en kennen dan des te beter hun verantwoordelijkheden. Daarom moet de overheid veel dichterbij de mensen komen en veel beter werken, om te laten zien dat zij daadwerkelijk van ons allemaal is. Dit begint ermee dat de politiek de kant kiest van de mensen en zich niet te veel vereenzelvt met de overheid.

4. Tien kernambities voor de komende tien jaar

tien kernambities	Deze hoofdpogaven werken we uit in tien kernambities voor de komende tien jaar. Die kernambities zijn onze doelen op de langere termijn. In de volgende hoofdstukken doen we concrete voorstellen voor de komende periode.
1. werk en zorg vóór iedereen en dóór iedereen	We willen doorgaan met het versterken van het economisch fundament en de overheidsfinanciën, zodat zoveel mogelijk mensen een baan vinden. We willen dat mannen en vrouwen in betere combinaties kunnen werken, verzorgen, leren en ontspannen. Zonder heen en weer te vliegen. Wij willen geen 24-uurs economie, maar een 24-uurs goed leven. In

hoofdstuk 3 gaan wij op zoek naar de voorwaarden voor deze kwaliteitssprong, zoals kinderopvang en doorzichtige pensioenen. Meer ontspannen combinaties dragen ook bij aan het terugdringen van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Voor wie arbeidsongeschikt is, draaien we de organisatie van de sociale zekerheid om: de uitvoeringsorganisaties zijn er voor de WAO-ers en niet omgekeerd. Hun aandacht wordt gericht op wat mensen nog wél kunnen. Van hen verwachten we vervolgens dat ze dat ook zullen doen. Kwaliteitszorg is een persoonlijk recht en een maatschappelijk fundament. We willen dat de zorg op maat wordt verleend, in natura of met persoonsgebonden budgetten. Niet het aanbod van de instellingen maar de vraag van de mensen komt centraal te staan en daarmee kwaliteit en keuzevrijheid.

2. alle kinderen maken hun opleiding af, alle volwassenen kunnen bijblijven

Over tien jaar zijn we trots op de verbetering van alle scholen, beroepsonderwijs en universiteiten. Leraren, leerlingen en hun ouders worden zelf meer verantwoordelijk voor de kwaliteit. De overheid blijft het onderwijs betalen en controleren, maar wel op afstand. Het beroepsonderwijs biedt een schakering van opleidingen die mensen al werkend kunnen volgen. Met een diplomabonus worden kinderen gestimuleerd hun beroepsopleiding af te maken. Het onderwijssysteem zal niet meer alleen gericht zijn op het leren van 4 tot 18 of 25 jaar. Een net zo belangrijke taak in de informatiesamenleving wordt de ontwikkeling van volwassenen, die met strippenkaarten of vouchers kunnen bij blijven.
3. informatie-samenleving van iedereen

Hoogwaardige ICT-voorzieningen zullen voor iedereen toegankelijk zijn. Nederland zal behoren tot de sterkste kennislanden ter wereld. De interactieve mogelijkheden verenigen sociaal welzijn en economische kracht.
4. vitaal platteland sterke steden

Over tien jaar is ons platteland niet volgebouwd, maar staat het er mooi en vitaal bij. Stedelingen willen wonen in sterke en ongedeelde steden. Steden verstaan de kunst hoge woningdichtheid en hoge kwaliteit te combineren. Starters op de woningmarkt hebben een reële keuze tussen kopen en huren.
5. Nederland duurzaam en vergroend

Een gezonde economie en duurzaamheid zullen in beter evenwicht staan. Economische groei maakt extra milieukwaliteit mogelijk, en milieukwaliteit is een economische succesfactor geworden. We vervoeren ons slimmer, zijn verstandig met energie, eten gezond en veilig voedsel en hebben eerlijke prijskaartjes aan onze producten hangen. Een schoon milieu en een rijke natuur vereisen een actieve en offensieve (rijks-)overheid, die – in nauwe samenspraak met maatschappelijke actoren – zorgt voor doorbraken in de complexe problemen op het gebied van energievoorziening, mobiliteit, landbouw en kwaliteit van de natuur. Dat is de vijfde kernambitie.
6. leven is veel meer dan werken

Kwaliteit van leven betekent ook genieten van cultuur en beoefenen van sport. Daar willen we veel in investeren. Om die cultuur en sport zélf, om de opvoeding van onze kinderen, om hun bijdrage aan contact en begrip tussen oude en nieuwe Nederlanders, en om Nederland internationaal nog aantrekkelijker te maken. Wij slagen erin dat commercialisering alleen op verantwoorde wijze plaatsvindt.
7. Nederland veilige rechtsstaat

Criminaliteit is er altijd geweest en zal er altijd blijven, maar over tien jaar vindt de overgrote meerderheid van de Nederlanders hun straat en buurt veilig. We voorkomen veel overlast en misdrijven door vooral te investeren in de opvoeding en opleiding van onze kinderen. Buurt- en straatgemeenschappen zijn versterkt. De achterstanden bij justitie zijn weggevoerd en verdachten worden als regel binnen drie maanden berecht. De overheid schiet slachtoffers hun schadevergoeding voor en verhaalt deze op de daders. Respect voor wetten en regels, en voor diegenen die ze handhaven, is doodgewoon geworden.

8. Nederlandse Europeanen, solidaire wereld-burgers
- We werken ook de komende tien jaar samen met de andere Europeanen verder aan een democratisch, sociaal en sterk Europa. Als Europese burgers zijn wij er trots op dat Europa een voorhoederol speelt in de opbouw van een mondiale rechts- en verzorgingsstaat. Waar de protectionistische handelsbarrières zijn geslecht en de welvaart eerlijker wordt verdeeld. Waar ieder mens schoon drinkwater, veilig voedsel, basisonderwijs en gezondheidszorg heeft. En waar Den Haag als 'Stad van het recht' symbool is geworden van de internationale rechtsorde.
9. betrokken burgers, dienstbare overheid
- Over tien jaar is de overheid van ons allemaal. De overheid hoedt als een dienstbaar en democratisch regisseur over het algemeen belang en is niet teruggetreden maar juist opgetreden. Zij geeft het goede voorbeeld, zegt wat zij doet en doet wat zij zegt. Die overheid werkt vooral samen en verstaat de kunst van het versterken van de kracht en creativiteit van de burgers zelf. Daarvoor heeft zij een gereedschapskist met nieuwe instrumenten. Zij experimenteert, leert van ervaringen van anderen, en vergelijkt kwaliteiten, voordat zij op grote schaal beleid invoert. In die gereedschapskist zitten meer positieve prikkels, zoals een diplomabonus, een premie voor kinderen die hun opleiding afmaken. Zoals persoonsgebonden budgetten, die keuzevrijheid én eigen verantwoordelijkheid vergroten. Die overheid voorkomt dat er mensen buiten vallen.
10. sterke economie op sterke schouders
- Ook over tien jaar heeft Nederland nog steeds een sterke economie en een solide financiële overheidshuishouding. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is vast verankerd in de samenleving. De staatsschuld is al stevig ingelopen, op weg naar volledige aflossing in 2025. Overal waar dat nuttig is, zijn onderwijs en arbeidsmarkt aan elkaar gekoppeld. Nederland is bereikbaar, zowel fysiek als virtueel. Alle mensen beheersen de noodzakelijke vaardigheden van de informatie- en communicatietechnologie. Strijd tegen armoede en uitsluiting zal ook dan nodig zijn. Maar nog meer dan nu nemen we voor hen een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en dragen de sterkste schouders de zwaarste lasten.
- geen blauwdruk, wel richting-gevende idealen
- Deze kernambities vormen geen blauwdruk, ze zijn onze idealen en laten onze houding zien. In de volgende hoofdstukken werken we ze uit in de eerste stappen die wij de komende vier jaar willen zetten.
- verantwoordelijkheid
- De burger en de politiek komen zichzelf wel tegen. We willen meer werken en meer zorgen. We willen veilig en gezond eten en er zo min mogelijk voor betalen, terwijl we bereid zouden moeten zijn daarvoor een hogere prijs te betalen. We zoeken meer comfort én bestrijding van het broeikas-effect. Welke nieuwe grenzen dienen zich aan? En welke willen we onszelf opleggen?
- dromen? niet als we het samen blijven doen!
- Maar wie zegt dat we dromen, moet nog maar eens terugdenken aan wat we hiervoor schreven over de maatschappelijke vooruitgang in de vorige eeuw. Achterstand, ongelijkheid en tekorten werden omgezet in ontplooiingskansen, sociale zekerheid en welvaart. In het laatste decennium werd de massawerkloosheid overwonnen. De PvdA is de laatste om te zeggen dat het makkelijk wordt om alle kernambities in de komende tien jaar te realiseren. Maar ook de eerste om te zeggen: laten we het vooral proberen. Met zijn allen.

Werk en zorg voor iedereen, door iedereen

“Met blijdschap zal worden gezien, hoe thans van de korte werkdag zal worden geprofiteerd om zich op te werken tot ontwikkelde, geestdriftige en belangeloze strijders voor het socialisme, zoals wij ouderen dat hebben moeten trachten te worden bij een werkdag van 13 uren per dag en 80 uren per week.”

J.H. Schaper, 1919³

1. Inleiding

recht op arbeid	Ieder mens heeft recht op arbeid. Betaald werk maakt mensen economisch zelfstandig, zorgt voor persoonlijke ontwikkeling en biedt sociaal contact met anderen. Ook voor mensen met een handicap, en ouderen die dikwijls te vroeg geacht worden er geen zin meer in te hebben, is betaald werk van groot belang. Voor veel vrouwen draagt een baan bij aan de emancipatie. Een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt is van groot belang bij inburgering van nieuwe Nederlanders.
ook in belang samenleving	Het individuele recht op betaald werk is ook in het belang van de samenleving als geheel. Nederland heeft op alle niveaus behoefte aan arbeidskracht om het hoge welvaartspeil in stand te houden en verder te ontwikkelen. In de komende jaren van vergrijzing des te meer.
naast werk ook ruimte voor zorgtaken	Naast hun werk willen mensen ook tijd besteden aan de zorg voor kinderen en ouders en aan contacten met familie en vrienden. Een betere afstemming tussen werk en privé-leven is een verlangen van zeer velen. Het verhoogt het individuele welzijn en versterkt de zorg van mensen voor elkaar.
recht op gezondheidszorg	De gezondheidszorg heeft zowel een taak in het voorkomen en genezen van ziekten als in het verzorgen van mensen. Een goede en toegankelijke gezondheidszorg – voor jong en oud – is een maatstaf voor beschaving in een solidaire en welvarende samenleving.

2. Waar staan we

welvarend en geëmancipeerd	Veel is de laatste jaren ten goede gekeerd. Inkomens en uitkeringen stegen, de werkloosheid liep fors terug. De werkgelegenheid is bijna nergens in Europa zo sterk gegroeid als in Nederland. Die ontwikkeling danken we aan de conjunctuur, het kabinetsbeleid dat gericht was op gezonde overheidsfinanciën en gematigde loonontwikkelingen met behoud van sociale zekerheid, de houding van sociale partners en het profijt dat we hadden van de Europese eenwording. De deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt nam spectaculair toe en ook nieuwe Nederlanders boekten vooruitgang. Mensen kregen het beter en werden zelfstandiger.
----------------------------	---

³ J.H. Schaper, geciteerd in: L. Karsten, *De Achturendag*, 1990, blz. 304

nog veel te doen De samenleving wordt geconfronteerd met oude en nieuwe problemen. De hoge economische groei van de afgelopen jaren is matiger, de inflatie neemt toe en in sommige sectoren stagneert de stijging van de productiviteit. Te veel mensen staan als arbeidsongeschikt gedwongen aan de kant. Menige nieuwe Nederlander houdt een achterstand op de arbeidsmarkt. Ouders valt het vaak moeilijk werk en zorg te combineren. Veel moeders hebben het leeuwendeel van de zorg voor de kinderen. Zij hebben veelal een kleine deeltijd baan, waardoor er te weinig schot zit in hun loopbaan.

problemen in de gezondheidszorg vooral door stijgende vraag Vooral in de thuiszorg en in de gehandicaptenzorg is meer hulp gekomen. Zo konden veel wachtenden worden geholpen en is de gemiddelde wachttijd gedaald. Nieuwe medicijnen en technieken voor snellere en betere behandeling zijn een sprong voorwaarts. Maar ondanks grote investeringen blijven er ernstige problemen in de zorg. De vraag naar hulp en behandeling is sterk gestegen door de vergrijzing en door het aanbod van nieuwe technieken. Meer mensen werken buitenshuis en hebben minder tijd voor hulp aan familie en vrienden. Hoewel de laatste vijf jaar 100.000 méér mensen in de gezondheidszorg gingen werken, kampen we nog steeds met wachtlijsten. Bovendien is er een grote gezondheidsachterstand van mensen met minder opleiding en lagere inkomens. Voor het bestrijden van die achterstand is specifiek beleid noodzakelijk. Investeringen in preventie, verzorging en ziektebestrijding zijn daarom van groot belang.

maar ook door weinig afstemming en te weinig personeel De problemen hebben ook veel te maken met organisatie en afstemming. Starre regelgeving belet de inzet van beschikbaar geld op plaatsen waar dat nodig is. De afstemming tussen de voorzieningen kan vaak beter. Dure ziekenhuis capaciteit wordt nu soms ingezet, omdat goedkopere thuiszorg ontbreekt. Het gebrek aan personeel zorgt er voor dat achterstanden oplopen of minder snel kunnen worden weggewerkt. Operaties gaan niet door omdat gespecialiseerde verpleegkundigen ontbreken. Ook zijn er te weinig huisartsen, tandartsen en specialisten. Door dit alles is de werkdruk in de zorg sterk toegenomen en het ziekteverzuim gestegen. Zo ontstaat een spiraal van problemen.

3. Waar willen we heen

een sterke economie De werkloosheid daalde tot een ongekend laag niveau, maar die tendens staat bij een afzwakkende economische groei onder druk. Het is cruciaal dat we de komende tien jaar voluit doorgaan met het versterken van de economie. Méér arbeidsdeelname van vrouwen, van ouderen en van gedeeltelijk arbeidsgeschikten blijft ook dit decennium het beste recept voor welvaart voor iedereen. In onze kenniseconomie betekent dat investeren in de beroepsopleiding van jongeren en volwassenen, in de kwaliteit van de arbeid, in kansen voor het zelfstandig ondernemerschap en in doorstroming op het werk.

Europees beleid nodig Economie en werkgelegenheid staan onder directe invloed van de ontwikkelingen in de wereld en Europa. Het is van belang in Europa afspraken te maken om scherpe belastingconcurrentie (met arme overheden als gevolg) en oneerlijke loonconcurrentie (met dalende lonen als effect) te voorkomen.

werk en zorg beter kunnen delen We willen dat ouders werk en de zorg voor kinderen of hulpbehoevende ouders samen kunnen delen en werk en thuissituatie makkelijker op elkaar af kunnen stemmen. Goede voorzieningen zullen hun taken verlichten. Zoals kinderopvang voor, tussen en na schooltijd. Wij willen dat jonge mensen de kans hebben tijd in uren of geld te sparen, voor de latere drukke periode als ouder met kinderen. En dat mensen méér mogelijkheden hebben om verlof op te nemen als onmiddellijke verzorging van naasten noodzakelijk is.

leven is meer dan werken Mensen krijgen meer tijd om hun leven naar eigen idee in te vullen met allerlei vormen van leren en ontspanning. Met vrijwilligerswerk ook, waarin velen hun solidariteit met anderen

uitdrukken en waarmee zij zorgvoorzieningen, buurtorganisaties en sportverenigingen overeind houden. De combinatie van werk, zorg, leren en vrije tijd wordt in een levensloopperspectief gebracht. Gedurende de arbeidscyclus krijgt iedereen de kans om verlof voor bijvoorbeeld studie of zorg op te bouwen.

ouderen kunnen
mee blijven doen

Ouderen willen en kunnen op veel manieren en in veel rollen actief blijven. Wij willen dat werkgevers dat inzien en ouderen binnen het bedrijf houden. Zodat hun ervaring wordt benut, bijvoorbeeld om jongeren te coachen.

iedereen een kans

De arbeidsmarkt kent nu nog twee gezichten: de ene kant schreeuwt om nieuwe werknemers, de andere kant laat de talenten van een miljoen mensen onbenut. Met hulp van bestaande en nieuwe instrumenten krijgen we meer banen voor gedeeltelijk arbeidsgeschikten, voor langdurig werklozen en voor herintreders.

mensen niet
afschrijven

De gewoonte om mensen met een (hardnekkige) kwaal af te schrijven als arbeidsongeschikt wordt overwonnen. De aandacht wordt verlegd naar wat zij wél kunnen. Hun arbeidsplek en arbeidsomstandigheden zijn daar op afgestemd. Meer preventie voorkomt dat mensen in de WAO komen. Het wordt gemakkelijker om er weer uit te komen. Wie naar redelijke maatstaven onmogelijk kan werken heeft altijd recht op een goede uitkering. Bij WAO-claims en de beoordeling van de vraag of passende arbeid mogelijk is, krijgt de werknemer het recht kostenloos een second opinion te vragen bij een deskundige.

nieuwe
Nederlanders
horen er bij

Er zullen mensen naar ons land blijven komen. We zijn in staat plezierig en met respect voor elkaar te leven door heel consequent vast te houden aan het principe van gelijke rechten en gelijke plichten.

gezondheidszorg
op maat

Hoe hoog de kwaliteit van het leven ook is, ziektes zijn onvermijdelijk. Gezondheidszorg vraagt steeds meer om maatwerk. Patiënten moeten kunnen rekenen op goede zorg. Wachttijden voor behandeling en hulp zijn teruggebracht tot aanvaardbare termijnen. Patiënten hebben toegang tot informatie over hun zorg. Zij kunnen kiezen tussen verschillende aanbieders of regelen zelf de zorg met een persoonsgebonden budget. Ook via patiëntenorganisaties hebben patiënten invloed op de zorginstellingen. De overheid legt hun rechten wettelijk vast. De opleiding van verzorgenden en verplegenden is beter afgestemd op de praktijk. De professionals in de zorg hebben tijd voor en plezier in hun werk. Preventieve programma's zijn gericht op de groepen die deze programma's het hardst nodig hebben.

4. Maatregelen

4.1 Werk voor iedereen

investeren in een
sterke economie

Een sterke economie is nodig om het recht op arbeid voor iedereen waar te maken en welvaart te kunnen delen. Daarom blijven wij voorop zetten: economische groei, matige inflatie, stijging van de productiviteit waar nodig en mogelijk, gematigde loonontwikkeling, fiscale discipline en een flexibele arbeidsmarkt. Onze economie draait voor een groot deel op de verspreiding van kennis en informatie. De beroepsbevolking is ons belangrijkste kapitaal. We investeren dus vooral in opleiding en scholing, in een digitale infrastructuur en in (toegepast) onderzoek.

een nationaal
actieplan

De PvdA stelt voor dat overheid en sociale partners gezamenlijk een Nationaal Actieplan opstellen dat hierop is gericht. Dit bevat maatregelen om:

- kennis en kunde van werkend én werkzoekend Nederland structureel op peil te brengen

en te houden door bijvoorbeeld versterking van het beroepsonderwijs en meer combinaties van leren en werken;

- de kwaliteit van de arbeid te verbeteren door eigentijdse en aangepaste arbeidsomstandigheden en goed personeelsbeleid te bevorderen en te faciliteren;
- het midden- en kleinbedrijf (MKB), dat voor de werkgelegenheid van grote betekenis is, te ondersteunen in het bijzonder bij het vormgeven van eigentijds personeelsbeleid, telewerken, scholing en export. Het beleid ten aanzien van de regioconvenanten wordt uitgevoerd. Indien achterstanden ontstaan in de werkgelegenheid en arbeidsparticipatie, worden nieuwe maatregelen genomen;
- meer mensen voor de arbeidsmarkt te mobiliseren, zoals herintreders, gedeeltelijk arbeidsgeschikten, langdurig werklozen, nieuwe Nederlanders en ouderen om te komen tot een evenwichtige werkgelegenheidsontwikkeling in alle regio's;
- de arbeidsmobiliteit te vergroten;
- arbeid en zorg beter te kunnen combineren;
- via convenanten met sectoren en brancheorganisaties afspraken te maken over de inzet van onderwijs en ontwikkelingsfondsen.

doorstroming van vrouwen

Al komen steeds meer vrouwen op de arbeidsmarkt, er zit vaak te weinig schot in hun loopbaan. Drastische uitbreiding van kinderopvang kan ruimte maken om moeders die dat wensen in staat te stellen méér uren per dag te werken. Erkenning van kwaliteiten die buiten de arbeidsmarkt zijn opgedaan en extra scholingsmogelijkheden blijven nodig om herintreedsters meer kansen te geven op een loopbaan.

een duet van generaties

Om ouderen de kans te geven langer actief te blijven op de arbeidsmarkt komen er tijdens de loopbaan meer mogelijkheden voor (studie)verlof en voor afwisseling van werken in vol- en deeltijd. De ervaring van ouderen kan worden benut als zij ook een rol krijgen als begeleider of coach van jongeren in bedrijven en/of op scholen. Met aanpassingen in de premies worden werkgevers gestimuleerd ouderen in dienst te houden of te nemen.

recht op arbeid; arbeid voor de gemeenschap

De arbeidsmarkt is in veel opzichten een koele rekenaar van kosten en baten. Voor sommigen blijft het daarom moeilijk of onmogelijk zelf een plek op die arbeidsmarkt te veroveren. Door het gericht verstrekken van subsidie is de afgelopen tien jaar voor 200.000 van deze mensen het recht op arbeid verzilverd. Zij krijgen zo het respect, de onafhankelijkheid en de sociale contacten waar ze recht op hebben en hun inzet komt de gemeenschap op allerlei plaatsen ten goede. Voor deze mensen én voor onze samenleving blijft gesubsidieerde arbeid daarom van groot belang. Werknemers in een gesubsidieerde baan moeten optimaal gebruik kunnen maken van scholingsfaciliteiten, opdat zij hun kansen op doorstroming naar een ongesubsidieerde baan vergroten. Ook de werkgevers moeten hierop worden aangesproken.

nieuwe Nederlanders

De positie van nieuwe Nederlanders op de arbeidsmarkt is te verbeteren door stages, leerwerktrajecten, begeleiders op het werk, intercultureel personeelsbeleid en werkgerichte taalcurssussen. Het succes van het zelfstandig ondernemerschap van etnische minderheden is reden voor verdere aanmoediging. Bijvoorbeeld door behulpzaam te zijn bij het opstellen van een ondernemingsplan en het geven van informatie over (financiële) regelingen. De werkloosheid onder nieuwe etnische groepen, met name vluchtelingen, is proportioneel hoog. Door extra aandacht dient de werkloosheid onder deze groepen gedurende de komende kabinetsperiode aanzienlijk af te nemen.

inburgering: van formele plicht naar realiteit

Van de nieuwe Nederlanders wordt verwacht dat zij inburgeren. Maar als zo'n 20% van de nieuwkomers en 60% van degenen die hier al langer zijn, de inburgeringcursus niet afrondt, gaat er nog veel mis. Bijvoorbeeld omdat de cursussen niet aansluiten op de individuele situaties, zoals op de werktijd van degenen die al een baan hebben. De overheid

zorgt voor voldoende aanbod, variëteit en kwaliteit opdat mensen daadwerkelijk in staat zijn de inburgeringcursus te volgen en af te ronden. Het afronden van de inburgeringcursus is een voorwaarde voor het eventueel gebruik van de sociale zekerheid. Gemeenten houden daarop strakker toezicht en passen zonodig sancties toe.

ander
migratiebeleid?

In diverse Europese landen gaan geluiden op het migratiebeleid ingrijpend te veranderen en extra arbeidsmigranten met een tijdelijke werkvergunning toe te laten. Daarvoor bestaan verschillende argumenten. Ten eerste het arbeidstekort dat in bepaalde sectoren van onze economie bestaat en dat als gevolg van de vergrijzing zal toenemen. Verder is het moeilijk (politieke) asielzoekers te onderscheiden van (economische) arbeidsmigranten. Recht-toe-recht-aan toelating van arbeidsmigranten kan de druk van feitelijke arbeidsmigranten op de procedures voor asielzoekers verminderen. Ook zou illegaliteit worden verminderd. Tenslotte kan tijdelijke toelating van individuele arbeidsmigranten, die geld naar het land van herkomst overmaken en beter geschoold terugkeren, een vorm van hulp aan de herkomstlanden zijn.

of juist niet?

Er zijn ook argumenten tégen. Zoals we hiervoor zagen, staan nog veel Nederlanders aan de kant: gedeeltelijk arbeidsgeschikten, vrouwen die wel meer uren zouden willen werken als de voorzieningen dat toelieten, en werkzoekenden. Bovendien zullen door de uitbreiding van de Europese Unie inwoners uit nieuwe landen toegang tot onze arbeidsmarkt hebben. Daarnaast wordt betwijfeld of de migranten na afloop van de werkperiode daadwerkelijk terug zullen gaan. Er kan dus juist extra illegaliteit ontstaan. Tenslotte laten arbeidsmigranten in het land van herkomst ook een gat achter en dreigt voor die landen de zogeheten brain drain.

voortdurende
afweging

Een verantwoorde toelating is alleen mogelijk als de effecten zorgvuldig worden onderzocht en gewogen. Daarom wil de PvdA dat een commissie de regering jaarlijks adviseert over verantwoorde toelating van migranten van buiten de EU. In dit advies wordt de nadruk gelegd op ten eerste de arbeidsmarktpositie van gedeeltelijk arbeidsgeschikten, herintreedsters en werkzoekenden hier, ten tweede de migratie-ontwikkelingen naar en binnen Europa en ten derde de mogelijke negatieve effecten voor het land van herkomst.

werk voor
asielzoekers

Gezocht wordt naar mogelijkheden om asielzoekers langer dan nu is toegestaan in de gelegenheid te stellen onder voorwaarden arbeid te verrichten.

vakbond en onder-
nemingsraad

De vakbonden en ondernemingsraden blijven onmisbaar in het Nederlandse arbeidsbestel. Aan het stakingsrecht wordt niet getornd en de praktijk van het algemeen verbindend verklaren van CAO's wordt gehandhaafd. Werknemers blijven vertegenwoordigd in de SER en andere voor werknemers relevante organen. In het structuurregime voor grote vennootschappen gaat een verbetering van de positie van de aandeelhouders altijd gepaard met een minstens gelijkwaardige verbetering van de positie van de werknemers. Werknemers krijgen via de ondernemingsraad het recht om een bijzondere voordracht te doen voor een gedeelte van de leden van de Raad van Commissarissen, conform het SER-advies van januari 2001. Het SER-advies wordt omgezet in wetgeving. Ook moet instemming van de ondernemingsraad worden gekregen als het gaat om de beloningen van topfunctionarissen.

4.2. Arbeid en zorg beter combineren

partners kunnen
beiden werken
en zorgen

De PvdA wil dat beide partners uit een samenlevingsverband betaalde arbeid kunnen (blijven) verrichten als er kinderen komen, zonder dat de kinderen tekort komen. Dat kan door een ander 'levensloopperspectief' mogelijk te maken: partners werken hard zolang er nog geen kinderen zijn en sparen dan tijd en/of geld om later in te zetten. Door het inzetten van collectieve en individuele regelingen kunnen ook mensen met een minimum inkomen hier-

voor in aanmerking komen. En door uitbreiding van het 'combinatiescenario': partners combineren elk een grotere deeltijd baan met de zorg voor kinderen. Daarvoor zijn meer deeltijd banen nodig, aangepaste werktijden, en een betere aansluiting van werktijden en openingstijden van instellingen. Daartoe dient het creëren van deeltijd banen door werkgevers veel aantrekkelijker gemaakt te worden. Belangrijk zijn ook betaald ouderschapsverlof, zorgverlof en verlenging van het kraamverlof voor vaders van twee naar minimaal vijf dagen.

vooral
kinderopvang

Nodig is vooral een sterke groei van het aantal opvangplaatsen voor kinderen van 0 tot 4 jaar en van de tussen- en naschoolse opvang. Ook in de komende periode wordt het stimuleringsbeleid, dus het creëren van extra plaatsen, voortgezet. Bij die groei hoort de vraag van de ouders het uitgangspunt te zijn. Dat kan met een wet die de kosten over alle partijen verdeelt: de werkgever betaalt een vast deel en de ouder krijgt van het rijk een inkomensafhankelijke tegemoetkoming. Indien binnen drie jaar niet blijkt dat werkgevers vrijwillig hiertoe overgaan, wordt een verplichting in de wet opgenomen. Ouders maken vaker gebruik van de kinderopvang als zij zeker weten dat hun kind in goede handen is. Daarom stelt de overheid kwaliteitseisen vast over de verzorging van en de omgang met de kinderen in de nieuwe Wet basisvoorziening kinderopvang. De gemeenten krijgen in die wet de taak en de daarbij behorende financiële middelen om toezicht te houden op de kwaliteit en om de regie te houden op de afstemming tussen kinderopvang, peuterspeelzalen en het basisonderwijs. Er wordt goed op gelet dat die wet wel de kwaliteit en niet de bureaucratie vergroot.

vrijwilligerswerk en
zorg voor elkaar

Driekwart van alle zorg en ondersteuning komt van familie, vrienden en burens. Vooral voor ouderen is die zorg van levensbelang. Een wettelijke regeling voor langdurig verlof voor de verzorging van familie helpt voorkomen dat de zogenoemde 'mantelzorgers' op het werk in problemen komen. Wie langdurig en intensief noodzakelijke zorg geeft, wordt ontlast als professionele hulp het tijdelijk overneemt. De aanspraak op dergelijke 'respijtzorg' wordt opgenomen in de Algemene wet bijzondere ziektekosten (AWBZ).

4.3 Sociale zekerheid

een andere
kijkrichting: tel
wat mensen nog
wél kunnen

Terwijl de werkloosheid en het aantal mensen in de bijstand daalden, bleef het aantal arbeidsongeschikten stijgen. In verhouding met het buitenland is het aantal arbeidsongeschikten uitzonderlijk hoog. Dat heeft veel te maken met de opzet en uitvoering van het ziekteverzuimbeleid en de WAO. Daarin staat nog altijd te veel centraal wat mensen niet meer kunnen. De PvdA wil de blik richten op wat mensen nog wél kunnen en ze daartoe ook in staat stellen. Werk blijft immers een betere garantie op inkomen en sociaal contact dan welke uitkering ook. Wie ten dele arbeidsgeschikt is heeft dus récht op werk. En recht op een uitkering, maar dit recht treedt niet in de plaats van de plicht om werk te zoeken. Mensen die vanwege hun gezondheid de arbeidsmarkt moeten verlaten mogen om die enkele redenen per se niet tot de bijstand geraken. De financiële prikkel voor werkgevers, die er nu in bestaat dat zij een hogere WAO-premie betalen naarmate meer werknemers in de WAO komen (de zogeheten Pemba-wet), blijft gehandhaafd, zij het dat vormgeving na evaluatie anders kan.

1 mei

Het vrije dagenbeleid is aan herschikking toe. De Dag van de Arbeid en Zorg, 1 mei, wordt voortaan een nationale feestdag en een vrije dag, zoals in de meeste ons omringende landen.

snelle actie bij
ziekte

Naast preventieve maatregelen is een snellere en actieve reactie van werkgevers en ARBO-diensten op ziekmelding nodig, bijvoorbeeld om de werkplek aan te passen. Om de uitvoering boven het huidige niveau van de administratieve afhandeling uit te tillen is nodig dat de Arbeidswet wordt aangescherpt met de gemeenschappelijke verplichting voor werkgevers

en werknemers tot het leveren van een (vroeg-)tijdige, aantoonbare en maximale inspanning ten gunste van de opzet en uitvoering van een preventie- en reïntegratieplan, alvorens toestemming voor (partieel) ontslag en toegang tot de WAO kan worden verkregen. Werkgevers en werknemers hebben de verplichting zich in te spannen om werken in aangepaste vorm en reïntegratie mogelijk te maken. Zolang reïntegratie nog mogelijk is, moet ontslag en toegang tot de WAO worden beperkt. Als herplaatsing desondanks niet lukt, ontstaat vanzelfsprekend recht op een uitkering. Maar net zo vanzelfsprekend vinden wij de plicht van de uitkeringsgerechtigde om passend werk te aanvaarden waarvoor deze wel voldoende capaciteiten heeft. Ook vanzelfsprekend is dat alle andere organisaties betrokken bij uitvoering, keuring en reïntegratie op effectiviteit en kwaliteit worden beoordeeld.

persoonsgebonden budget

Wie wegens arbeidsongeschiktheid de arbeidsmarkt verlaat, kan aanspraak maken op een scala van instrumenten om weer aan de slag te kunnen gaan. Heel belangrijk gereedschap is een persoonsgebonden budget om zelf de scholing, arbeidsbemiddeling en begeleiding te kiezen die daarvoor nodig zijn. Ook komt er meer ruimte voor experimenten met reïntegratie. Subsidies om op het oude inkomensniveau te blijven, kunnen de herintreding voor gedeeltelijk arbeidsgeschikten vergemakkelijken. Voor oudere en dus ook langer verzekerde werknemers is een inkomensgarantie bij reïntegratie vanuit sociale overwegingen wenselijk en reëel.

werk moet lonen

De overstap van uitkering naar baan wordt gestimuleerd als die stap ook financieel voordeel oplevert. Een bonus bij werkaanvaarding is zo'n stimulans. Daarnaast wordt de zogeheten arbeidskorting, een belastingkorting voor werkenden, verhoogd. Er dienen meer banen in de onderste loonschalen te worden gecreëerd. Ook meer voorlichting over inkomensondersteunende voorzieningen en het aanpakken van schuldproblemen, kan de stap van uitkering naar baan aantrekkelijker maken.

verbetering laagste inkomens blijft nodig, vooral als er kinderen zijn

Door een reeks van maatregelen is in de afgelopen jaren ook de koopkracht van de mensen met de laagste inkomens verbeterd. Toch blijft de inkomenspositie van alleenstaande vrouwen, ouderen zonder aanvullend pensioen en mensen zonder uitzicht op betaald werk een zorg voor iedereen. Aan de wettelijk vastgelegde koppeling van het sociaal minimum en het AOW-pensioen aan de algemene loonontwikkeling wordt niet getornd. Door gerichte inkomensondersteunende maatregelen wordt hun positie verbeterd. Door het verhogen van de belastingkorting wordt hun positie verbeterd. Mensen met chronische aandoeningen en handicaps krijgen lang niet alle kosten vergoed die zij moeten maken om gelijkwaardig deel te nemen aan de samenleving. Daarom wordt de belastingkorting voor die buitengewone lasten verhoogd. Omdat voor mensen met lage inkomens belastingkortingen niet altijd voldoende soelaas bieden, wordt bezien hoe met het instrument van de negatieve inkomstenbelasting toch de gewenste inkomensondersteuning kan worden geboden. De Algemene Nabestaandenwet wordt verbeterd. Er komt een kortlopende uitkering zonder inkomens-toets voor partners van nabestaanden. Na afloop van deze kortlopende uitkering wordt de inkomstenstoets toegepast.

flexibele arbeid vraagt flexibele sociale zekerheid

Het volledige, vaste en langdurige dienstverband stond ooit model voor het sociale zekerheidsstelsel. Nu steeds meer nieuwe en flexibele vormen voorkomen is aanpassing nodig. Zorgverlof en zulke onderbrekingen mogen het recht op Sociale Zekerheid niet verminderen. Zowel de bescherming van zelfstandigen zonder personeel als uitzendkrachten en personen met een tijdelijk contract is daarvan onderdeel.

pensioenen op peil

Een goede pensioenopbouw zorgt voor behoud van koopkracht bij pensionering. Het AOW-spaarfonds en het aflossen van de staatsschuld stellen het AOW-pensioen in de toekomst zeker. De stijging van het AOW-pensioen houdt gelijke tred met de gemiddelde loonstijging van de arbeidsmarkt. Sommige ouderen zullen een lagere AOW hebben

wegens een te korte opbouwperiode. Zij kunnen aanvullende bijstand krijgen. Het deel van een klein aanvullend pensioen dat hierbij is vrijgesteld, wordt geleidelijk verhoogd.

aanvullend
pensioen voor
iedereen

Niet alle aanvullende pensioenen groeien mee met de prijsstijgingen, wat kan leiden tot een koopkrachtverlies. Het is gewenst dat voor steeds meer gepensioneerden en slapers (ex-deelnemers die nog niet met pensioen zijn) de pensioenen tenminste waardevast worden. Gepensioneerden krijgen via deelnemersraden meer medezeggenschap bij de pensioenfondsen. Een kleine groep werknemers bouwt nu geen recht op aanvullend pensioen op. Bedrijven worden verplicht alle werknemers, ook jongeren en mensen met een tijdelijk dienstverband, mee te laten doen aan de pensioenregeling.

pensioenen ook
voor de toekomst

Het opbouwen van een aanvullend pensioen is een profijtelijke vorm van solidariteit tussen en binnen generaties. Het geeft de hoogste opbrengst tegen de laagste kosten. Het convenant tussen sociale partners en overheid om de kosten te beheersen en de pensioenen te moderniseren wordt daarom voortgezet. Nederland zet zich ervoor in dat ook andere Europese landen een goede oudedagvoorziening opbouwen.

heldere informatie;
pensioenoverzicht

Gerichte voorlichtingscampagnes informeren jongeren, vrouwen, nieuwe Nederlanders en zelfstandige ondernemers over het belang van tijdig beginnen met sparen. Iedereen krijgt een jaarlijks overzicht van de stand van zijn of haar pensioenopbouw.

4.4 Gezondheidszorg op maat

voorzorg

Het volksgezondheidsbeleid is niet alleen gericht op behandeling maar ook op preventie en voorlichting. Door verleiden en ontmoedigen (prijsprikkels), door voorlichting over roken, drugs, alcoholgebruik en te weinig bewegen, draagt de overheid bij aan het voorkomen van ziekten en gebreken. Jaarlijks geeft de overheid aan wat ze het komend jaar aan preventie wil doen en welke inspanningen in het afgelopen jaar zijn verricht en wat daarvan de resultaten zijn. Overmatig alcoholgebruik is een groot en groeiend probleem ook onder jongeren. Het verband tussen alcohol en geweld thuis en/of in uitgaansgebieden is afdoende aangetoond. Dit vraagt om concrete maatregelen om alcoholgebruik te ontmoedigen, de toegankelijkheid te verminderen en de eigen verantwoordelijkheid van drinker, winkelier en horeca-exploitant te vergroten. Om roken te ontmoedigen wordt de verkoop van rookwaren teruggedrongen tot tabakspeciaalzaken en tabaksreclame verboden. De accijnzen worden verhoogd en met de opbrengst de voorlichting richting jongeren uitgebreid. Recht op een rookvrije werkplek wordt wettelijk geregeld.

integratie van
verzekeringen:
gepaste zorg

Bureaucratie maakt de ziekenzorg onnodig duur en belemmert nu te vaak toegankelijkheid, kwaliteit, flexibiliteit en klantgerichtheid. Daarom wil de PvdA één nieuw basispakket: de Gepaste Zorgpolis. Voor iedereen gelijke rechten op de beste zorg. Particuliere ziektekostenverzekeringen, ziekenfondsverzekering en AWBZ gaan op in die nieuwe verzekering. De Gepaste Zorgpolis omvat alle noodzakelijke zorg. De minister stelt vast welke zorg in dit verband tot de noodzakelijke zorg behoort. De premie is voor het grootste deel inkomensafhankelijk en stijgt met het inkomen. Dat houdt de zorg voor iedereen toegankelijk en betaalbaar en is een kwestie van solidariteit. Grondslag en hoogte van de premie vloeien voort uit de eisen die de overheid stelt aan het verzekerde pakket, de kwaliteit en de leveringstijden. De concurrentie tussen zorgverzekeraars is ingebed in publieke waarborgen als zorgplicht, acceptatieplicht, verbod op risicoselectie, risicodragende uitvoering, doorzichtige uitvoering, toezicht en het voorkomen en aanpakken van verzekeringsbreuken. De zorgaanbieders zijn daarbij maatschappelijke ondernemers die onder regie van zorgverzekeraars een samenhangend aanbod in de regio verzorgen. De eerstelijnszorg moet voor iedereen goed bereikbaar zijn, ook 's avonds en in het weekend. Dat vergt een aanpassing van de organisatie van de eerstelijnszorg.

stap voor stap
naar nieuw stelsel

De invoering van zo'n fundamentele wijziging vergt geld en tijd. Geld, omdat de samenvoeging van premiesystemen niet mag leiden tot grote koopkrachtproblemen. Tijd, omdat er waarborgen nodig zijn voor concurrentie tussen verzekeraars. Om dit te realiseren zal ook geïnvesteerd worden in de verbetering van de positie van patiënten en cliëntenorganisaties. Eerst moet immers het aanbod van zorgvoorzieningen groter worden, want anders zou de prijs en dus de premie snel stijgen. Deze stelselwijziging vraagt dus een gefaseerde invoering. Voor de komende vier jaar betekent dat: meer (huis-)artsen, meer verpleegkundigen, meer bedden en meer voorzieningen voor thuiszorg. Verzekeraars krijgen geleidelijk meer verantwoordelijkheid bij het inkopen en organiseren van de zorg. De overheid moet echter instrumenten houden om ongewenste prijsontwikkelingen tegen te gaan. Op basis van de ervaringen kunnen dan verdere stappen worden gezet. De lijn van het huidige kabinet wordt voortgezet om ziekenhuizen en andere instellingen alleen geld beschikbaar te stellen voor aantoonbaar verstrekte zorg en dus voor daadwerkelijke verkorting van de wachtlijsten. De huishoudelijke zorg blijft in de AWBZ. Zorg op maat kan eenvoudiger door een ruimer gebruik van het persoonsgebonden budget (de patiënt kiest zelf de zorg) en van het persoonsvolgend budget (de klant kiest zelf de instellingen). Bewaakt wordt dat deze budgetmogelijkheden ook voor ouderen goed hanteerbaar zijn. Regionale spreiding van basiszorgvoorzieningen zoals huis- en tandartsen, verloskundige hulp, poliklinieken met een basispakket, ambulancepost en -standplaatsen die de wettelijke aanrijdnormen kunnen garanderen, de bereikbaarheid van basisfuncties als 24-uurs OK en kindergeneeskunde, moeten gewaarborgd blijven. Het samenvoegen van deze diensten in gezondheidscentra kan hierbij behulpzaam zijn. De andere vormen van zorg dienen binnen de regio een zodanige taakverdeling te maken, dat alle noodzakelijke zorg beschikbaar blijft. Tevens dienen zij afspraken te maken met de basisvoorzieningen en met thuis- en ouderenzorg.

klachtrecht voor
patiënten;
onafhankelijk
toezicht

De consumenteninvloed wordt op alle niveaus (landelijk, regionaal en lokaal) verbeterd. Naast het medische tuchtrecht komt er tevens een laagdrempelige klachtenprocedure voor klachten betreffende de organisatie van de zorg. Patiëntenorganisaties worden betrokken bij het beoordelen van regioplannen. Er is publieke verantwoording van alle partijen en onafhankelijk toezicht op organisatie, kwaliteit, toegankelijkheid en eerlijke concurrentie. Onder verantwoordelijkheid van het regionale patiëntenplatform komen er overal onafhankelijke cliëntvertrouwenspersonen (cvp's), die toegang hebben tot alle zorgaanbieders in de regio.

goede arbeids-
voorwaarden;
meer opleidings-
capaciteit

In de zorg is te weinig personeel. Dat blijft zo als de werkdruk niet vermindert en de arbeidsvoorwaarden niet beter worden. Het tekort doet zich voor op zowel lager, middelbaar als hoger niveau. Daarom zijn goede doorstroommogelijkheden van belang. Met bijscholing kunnen meer mensen instappen in zowel lagere als hogere functies. Op alle niveaus wordt het mogelijk leren en werken te combineren. Wie goed is in het vak krijgt de kans zich te ontwikkelen. Voor hoger opgeleide verpleegkundigen komt er de mogelijkheid verder te leren om bepaalde artsbehandelingen te mogen verrichten. Ziekte en arbeidsongeschiktheid worden teruggedrongen door snelle aanpak van problemen en begeleiding bij terugkeer naar het werk. Tevens worden de arbeidsvoorwaarden verbeterd. De beperkte toelating (numerus fixus) voor de artsopleiding wordt afgeschaft. Voor specialisaties, ook in de paramedische beroepen, waarin tekorten bestaan wordt de opleidingscapaciteit verruimd.

het belang van
technologie

Nieuwe technologie draagt bij aan een betere geneeskunde. Het onderzoeksbudget moet daarvoor ruimte bieden. ICT kan helpen de zorg dichter bij huis te brengen, bijvoorbeeld een chatlijn met ziekenhuis of huisarts voor eenvoudige vragen en een betere registratie van gezondheidsdossiers. Doordat ook de Europese zorggrenzen vervagen, kan gebruik worden gemaakt van meer capaciteit en van een ruimer scala van behandeltechnieken en specialismen.

vermaatschappelij-
king van de zorg

Mensen kiezen er meer en meer voor om bij ernstige ziekte, handicap of ouderdom zo veel mogelijk in de eigen woning te blijven. Het is bijvoorbeeld veel minder vanzelfsprekend dan vroeger dat ouderen op een bepaalde leeftijd naar een verzorgingshuis gaan. Zij blijven liever zelfstandig wonen in een aangepaste woning en met zorg aan huis. Dat geldt ook voor mensen met een handicap. Er vindt een verschuiving plaats van verzorgende en verpleegkundige hulp in de instelling naar hulp thuis. Er is dus een toenemende vraag naar thuiszorg en aangepaste woningen en voorzieningen. De vergrijzing zal deze ontwikkeling nog verder versterken. Dit betekent dat meer en betere ouderenwoningen nodig zijn, gekoppeld aan een zorgcomplex in de buurt. Ook zijn meer dienstencentra, "tafeltje dek je" en dergelijke voorzieningen dicht in de buurt van ouderen nodig. Consulents zijn beschikbaar om mensen te helpen de weg te vinden naar de juiste hulpverlening. Consulents zijn beschikbaar om mensen te helpen de weg te vinden naar de juiste hulpverlening. De gemeenten krijgen middelen om deze maatregelen te kunnen uitvoeren. Ouderen die zelfstandig wonen hebben naast behoefte aan zorg aan huis tevens dringend behoefte aan welzijnsvoorzieningen in hun directe woonomgeving. Gemeenten komen in samenwerking met organisaties die een rol vervullen voor het wonen, de zorg en het welzijn van ouderen tot een gemeentelijk woonzorg-welzijnsplan waarin afstemming en samenwerking wordt geregeld. De lokale overheid krijgt middelen om in deze behoeften te voorzien. Bij opname in een verzorgings- of verpleeghuis dient de privacy gerespecteerd te worden en de zorg dient erop gericht te zijn dat de oorspronkelijke levensstijl zoveel als mogelijk behouden kan blijven. Het moet echter ook mogelijk zijn om, indien nodig, binnen afzienbare tijd in een verzorgings- of verpleegtehuis opgenomen te worden. De huidige wachttijden zijn niet aanvaardbaar. De regie van ernstig zieken, lichamelijk en verstandelijk gehandicapten en ouderen over hun eigen leven wordt in de regelgeving en de uitvoering van de zorg als uitgangspunt opgenomen. Er dient een adequate regeling tot stand te komen waarin de financiering van de stervensbegeleidinginstituten geregeld wordt.

geestelijke
gezondheidszorg

Het komt in toenemende mate voor dat onder anderen (ex-) psychiatrisch patiënten, zorgmijders en verslaafden tussen wal en schip geraken en op straat belanden. Aan de zorgvershraling van de langdurig opgenomen psychiatrische patiënten wordt een eind gemaakt. De overheid verschafft extra middelen aan de lokale overheid om te zorgen dat de kwantiteit beter aansluit op de vraag en dat de opvang en de hulpverlening aan de bestaande kwaliteitseisen voldoen.

garanties voor
ouderen en
gehandicapten

Gehandicapten en ouderen hebben net als anderen recht om volwaardig mee te doen. Aangepast wonen, vervoer, dienstverlening, toegang tot openbare gebouwen en openbare ruimten horen dus goed geregeld te zijn. Als op grond van de huidige regels aanpassingen in het openbaar vervoer en in het woningbestand niet snel genoeg tot stand komen, zijn wij er voor om de wettelijke verplichtingen voor vervoerders en woningcorporaties te verscherpen.

4.5 Zorg voor kinderen en jongeren

zorg vanaf de
allereerste minuut

Kinderen hebben vanaf de allereerste minuut recht op zorg. Gezond en spelenderwijs opgroeien legt het beste fundament voor hun toekomst. Het consultatiebureau adviseert alle ouders over de ontwikkeling van hun kinderen en wijst bijvoorbeeld de weg naar de peuterspeelzaal. De invoering van een wettelijk basispakket voor ouder-en-kindzorg garandeert dat alle kinderen goede zorg krijgen, inclusief opvoedingsondersteuning voor ouders. Het consultatiebureau en de afdeling jeugdgezondheidszorg van de GGD adviseren alle ouders over de ontwikkeling van hun kin-

deren en wijzen , bijvoorbeeld de weg naar de peuterspeelzaal en (als dat nodig is) naar bureau jeugdzorg. De invoering van een wettelijk basispakket voor ouder en kindzorg voor 0- tot 19-jarigen onder regie van de gemeenten, garandeert dat alle kinderen goede zorg krijgen inclusief opvoedingsondersteuning voor ouders.

Wet op de
jeugdzorg

Jongeren worden bij problemen vaak van het kastje naar de muur gestuurd. Er dient een goede wisselwerking tot stand te worden gebracht tussen de jeugdgezondheidszorg, alwaar de vroege opsporing en signalering van bijvoorbeeld psychosociale problemen plaatsvindt en de bureaus jeugdzorg waar een deel van de behandeling plaatsvindt. Het bureau jeugdzorg biedt daarom één loket waar ze voor alles terecht kunnen. De overheid zorgt voor meer samenhang in de verschillende voorzieningen door middel van een Wet op de jeugdzorg. Onderdeel daarvan vormt de extra aandacht voor specifieke jongerengroeperingen. Ieder kind heeft recht op een relatie met beide ouders. De zorg voor kinderen is de verantwoordelijkheid en plicht van beide ouders in onderlinge gelijkwaardigheid. Kinderen horen zoveel mogelijk verzekerd te zijn van de zorg van beide ouders. Daarom wordt de zorgplicht en het zorgrecht van ouders, neergelegd in verschillende wetten zoals belasting en familie-recht, beter en eenduidig geregeld.

4.6. Vrijwilligers

meer geld en
erkenning voor
vrijwilligerswerk

Vrijwilligers dragen veel bij aan de sociale kwaliteit van de samenleving, bijvoorbeeld in welzijn, sport, cultuur en jeugdwerk. Voor mensen die lang niet op de arbeidsmarkt actief zijn geweest kan het bovendien de opstap zijn voor terugkeer naar betaalde arbeid. Het kabinet heeft afgelopen jaren extra geld beschikbaar gesteld voor het vrijwilligerswerk. Wij willen deze zogeheten 'vrijwilligersimpuls' verhogen. Ook krijgt het vrijwilligerswerk meer erkenning in de regelingen voor studie, inburgering en herintreden op de arbeidsmarkt.

Beter onderwijs, je hele leven

“Bij een grote mate van doorstroming verliezen de klassentegenstellingen uiteraard hun kracht. Het behoren tot een sociale groep is niet meer een zaak van bezit en macht, maar van begaafdheid, karakter en vrijwillige keuze.”

Rapport Plancommissie PvdA, 1951⁴

1. Inleiding

goed onderwijs
voor alle kinderen

Elke dag dat een kind niet de mogelijkheid heeft zijn talenten en capaciteiten te ontwikkelen is een verloren dag. Onderwijs geeft kinderen de kans om op te groeien tot mondige en kritische burgers. Het brengt kinderen met elkaar in contact. Om alle kinderen gelijkmatig te laten delen in onze schat aan kennis en cultuur, zetten sociaal-democraten zich altijd in voor hoogwaardig en toegankelijk onderwijs.

des te meer in
de informatie-
samenleving

Goed onderwijs voor iedereen is actueler dan ooit. De moderne samenleving is steeds meer afhankelijk van kennis en vaardigheden. Wie volwaardig mee wil doen, moet met informatie om kunnen gaan en goed kunnen communiceren. Eén van de redenen waarom het Nederland economisch voor de wind gaat is dat het merendeel van de bevolking goed is opgeleid en meer talen spreekt.

en ook voor
volwassenen

In de moderne samenleving is onderwijs net zo zeer bestemd voor jongeren als voor volwassenen. Het vroegere stramien van eerst leren en dan werken is vervangen door een voortdurend proces van nieuwe kennis opdoen en nieuwe vaardigheden aanleren. Een toenemend aantal mensen blijft leren, tijdens en ook na de arbeidsloopbaan.

2 Waar staan we

wat goed gaat

Vergeleken met andere landen is het Nederlandse onderwijs van goede kwaliteit. Ook telt Nederland vele kennisintensieve bedrijven en goede wetenschappelijke instituten. Het tweede kabinet Kok heeft het jaarlijkse budget voor onderwijs en wetenschappen verhoogd met ruim drie miljard gulden. Om bijvoorbeeld meer personeel aan te stellen, nieuw lesmateriaal aan te schaffen en scholen op te knappen. Computers zijn in het onderwijs geïntroduceerd en scholen zijn aangesloten op internet. Door lokale initiatieven is er begonnen met 'Brede Buurtscholen'. Ook initiatieven op het gebied van het intercultureel leren komen langzaam van de grond. Structurele aandacht voor het intercultureel onderwijs is hierbij gewenst.

te weinig leraren

Er zijn ook minder gunstige ontwikkelingen. Er zijn te weinig leraren en het tekort wordt steeds groter. Oudere krachten verlaten het vak, er komen te weinig nieuwe docenten bij en er is veel ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. En dat terwijl er juist steeds meer leraren nodig zijn. Vaardigheden in het gebruik van computers zijn nog beperkt. Er zijn te weinig educatieve programma's.

⁴ De Weg naar Vrijheid, rapport van de Plancommissie van de Partij van de Arbeid, 1951

witte en zwarte scholen	Op bepaalde scholen zitten verhoudingsgewijs veel kinderen van nieuwe Nederlanders. Reëel of niet, menig ouder is bezorgd over de kwaliteit van die scholen en heeft gekozen voor andere scholen, soms in verre buurten of zelfs in andere gemeenten. Zo heeft het verschijnsel segregatie zijn intreden gedaan en zijn langzaam maar zeker witte en zwarte scholen ontstaan.
te veel voortijdige schoolverlaters, te weinig technici	Jaarlijks verlaten 35.000 jongeren het beroepsonderwijs zonder diploma. Het ontbreekt hen aan een solide basis voor de arbeidsmarkt en dat wreekt zich, zeker als zij ouder worden. Ook kiezen steeds minder jongeren voor een technische opleiding.
hoger onderwijs en onderzoek blijft achter bij Europese ambities	De Nederlandse investeringen in hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek liggen in vergelijking met toonaangevende landen als de VS en Japan op een laag peil, zelfs onder het gemiddelde van de OESO. Europa heeft de ambitie om voorop te lopen in de ontwikkeling van de kennissamenleving. Om dit in ons land te realiseren zijn meer inspanningen nodig.

3. Waar willen we heen

we worden trots op onze scholen	In ons welvarende land passen scholen waar we trots op zijn. Dat zijn scholen die zo evenwichtig mogelijk de etnische diversiteit binnen de gemeente of binnen de streek uitstralen. Onze kinderen gaan er graag naar toe. Ze krijgen er de ruimte hun talenten te ontwikkelen, ze leren elkaar te respecteren en ze komen in contact met kunst, sport en wetenschap. Het onderwijs richt zich meer op de capaciteiten van leerlingen dan dat leerlingen zich moeten aanpassen aan de historisch gegroeide structuur van het onderwijs. Ouders, leerlingen en studenten krijgen betere keuzemogelijkheden en meer invloed. De kennisinfrastructuur biedt ruimte aan vernieuwing. Voor onderzoek openen zich nieuwe wegen.
ruimte voor initiatief van onderop	Na de vele veranderingen is de tijd van grote, van bovenaf opgelegde structuurwijzigingen in het onderwijs voorbij. Een systematiek van rendement & rekenschap neemt de plaats in van planning & controle. Er komt meer ruimte voor initiatieven van onderop. Variatie tussen scholen wordt gewaardeerd en scholen worden zelfstandiger en professioneler. Ze geven zelf, in samenspraak met ouders, leerlingen, studenten, maatschappelijke organisaties en het regionale bedrijfsleven invulling aan goed onderwijs.
overheid financiert	In onze samenleving zijn alle talenten van alle kinderen nodig. De overheid blijft eindverantwoordelijk en garandeert de kwaliteit en de toegankelijkheid van alle onderwijs. Ze zorgt voor de volledige financiering van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Ze garandeert dat de financiële positie van het Beroepsonderwijs en het Hoger Onderwijs niet gedictteerd wordt door marktwerking of het bedrijfsleven. Als scholen eigen bijdragen van ouders kennen, zijn die altijd vrijwillig en komen ze alle kinderen van de school in gelijke mate ten goede. Tegen iedere druk vanuit scholen op ouders wordt opgetreden. De onderwijs- en onderzoeksuitgaven bereiken tenminste het gemiddelde van de landen van de OESO.
voldoende personeel in aantrekkelijke scholen	Het beroep van leraar wordt aantrekkelijker gemaakt, zodat méér mensen zich aangetrokken voelen om in het onderwijs te werken. Schoolgebouwen zijn fris en er is voldoende hygiëne. Er zijn voor leerkrachten en schoolleiding voldoende werkruimten.
het beroeps- onderwijs de plaats die het toekomst	Bijna twee derde van de jongeren kiest na het basisonderwijs voor het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Dit onderwijs heeft dus heel grote waarde voor de leerlingen en voor de samenleving. De kwaliteit én de reputatie van het vmbo worden verbeterd, evenals de aansluiting op vervolgopleidingen.

alle leerlingen een diploma	Jongeren die hun opleiding niet afmaken hebben minder kans op aantrekkelijk werk dan anderen en raken eerder sociaal geïsoleerd. Scholen en gemeenten doen er alles aan om uitval te voorkomen, zodat alle leerlingen een diploma behalen.
meer voor- en vroegschoolse educatie	Veel kinderen die van huis uit minder meekrijgen, presteren later beter op school en zijn sociaal vaardiger wanneer ze naar kinderopvang of peuterspeelzaal zijn gegaan. Kinderen die thuis geen of beperkt Nederlands spreken, leren dat daar zo jong mogelijk. Voor- en vroegschoolse educatie is dan ook een goed middel om achterstanden te voorkomen en iedereen gelijke kansen te geven. Bovendien verlicht het de taken van de ouders (zie het vorige hoofdstuk). Daarom komt er meer voor- en vroegschoolse educatie voor alle kinderen die dit nodig hebben. Daarbij is er begeleiding voor de ouders die daaraan behoefte hebben.
investeren in de kenniseconomie	Het onderwijssysteem stelt volwassenen in staat om nieuwe ontwikkelingen te volgen en bij te blijven in de steeds kennisintensievere economie. Leren via moderne media (waaronder internet) is daarvan een toegankelijk onderdeel.

4. Maatregelen

4.1 Beroepsonderwijs van hoge kwaliteit

diplomabonus	Veel jongeren gaan te vroeg van school omdat het geld en de zelfstandigheid die betaald werk hen biedt aantrekkelijk is. Op langere termijn kan het gebrek aan scholing hen opbreken. Daarom komt er een premie voor jongeren die hun vmbo- of mbo-opleiding afmaken. Wij zien het nadeel onder ogen dat onderwijs een recht is waarop je geen geld toe zou hoeven krijgen. Maar het voordeel dat juist voor deze kwetsbare groep kinderen volhouden zichtbaar beloond wordt, schatten wij zwaarder in. Bij werkgevers wordt er op aangedrongen zich te onthouden van 'groenpluk': het aantrekken van jongeren met een onafgemaakte opleiding.
meer techniek in het onderwijs	Toegepast leren en techniek krijgen naast theoretisch leren een volwaardige plaats in het onderwijs. Al in het basisonderwijs vormt techniek een vast onderdeel van het onderwijsaanbod. Techniekopleidingen zijn bij de start breed georiënteerd, zodat leerlingen een goed beeld krijgen van de ruime en creatieve toepassingsmogelijkheden van technische kennis, ook buiten industrie en bouw. De bekostiging van het beroepsonderwijs in brede zin (vmbo, bve, hbo) wordt opnieuw geïndexeerd om voormelde ambitie te kunnen realiseren.
onderwijs afgestemd op behoeften en motieven van de leerling	Er komt meer ruimte voor manieren van leren die passen bij de behoeften van de leerling. Dit kan door leraren meer tijd te geven voor hun eigenlijke werk (zie verderop in dit hoofdstuk) in combinatie met slimme toepassingen van ICT. En er komt meer erkenning voor buitenschools leren. Leerlingen die vaardigheden opdoen in het werk kunnen daarvoor studiepunten krijgen.
doorstroom in het beroepsonderwijs verbeteren	De weg van vmbo naar middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en van mbo naar hoger beroepsonderwijs (hbo) is een koninklijke route en wordt van obstakels ontdaan. Er komt een innovatiefonds voor scholen en instellingen in het beroepsonderwijs die er in slagen meer leerlingen te laten doorstromen. Examineisen worden zo opgesteld dat ze aansluiten op het vervolgonderwijs.

4.2 Van spelend leren tot werkend leren

voor- en vroeg- schoolse educatie uitbreiden	Er komen meer plaatsen bij crèches en peuterspeelzalen, en de mogelijkheden om kinderen voor- en vroegschoolse educatie te bieden worden uitgebreid. Gemeenten krijgen de regie en de daarbij behorende financiële ondersteuning bij de samenwerking tussen kinderopvang, peuterspeelzalen en basisscholen om dit te realiseren, met ruimte voor maatwerk in aanpak en programma's. Ouders worden betrokken bij wat de kinderen leren. Peuterspeelzalen krijgen meer mogelijkheden om hun kwaliteit te verbeteren door onder andere de mogelijkheden voor deskundigheidsbevordering te vergroten en de rechtspositie van de peuterspeelzaalleidsters te verbeteren.
Brede Buurtschool uitbreiden	Gemeenten stimuleren initiatieven om Brede Buurtscholen te vormen, in samenwerking met schoolbesturen en maatschappelijke en culturele organisaties. Allerlei activiteiten en instellingen komen zo beter in contact met elkaar: cultuur, sport, maatschappelijk werk, extra taalles, jeugdzorg, consultatiebureau, buurthuis, arbeidsbureau, politie, enz. Gemeenten maken het mogelijk dat schoolgebouwen ook na schooltijd gebruikt kunnen worden voor sport, cultuur en huiswerkbegeleiding. In dorpen kan de brede buurtschool onderdak bieden aan voorzieningen als de bibliotheek, het consultatiebureau en naschoolse opvang. Door ruimte te geven aan wensen en initiatieven van bewoners, groeit de school uit tot het kloppend hart van de buurt (zie ook hoofdstuk 9). Scholen staan al onder druk. De Brede Buurtschool mag niet drijven op extra inzet van alleen onderwijspersoneel. Gemeenten zien er in hun regie op toe dat de partners zich samen inzetten en verantwoordelijkheid dragen. De Rijksoverheid geeft hiervoor extra financiële steun. De klassenverkleining wordt geëvalueerd en waar nodig voortgezet.
alert op spijbelen	Scholen en gemeenten zijn alert op spijbelen en komen in actie zodra het gebeurt. Bij hardnekkig spijbelen bevorderen ze dat op basis van de leerplichtwet proces-verbaal tegen de ouders wordt opgemaakt.
vaste prijs afschaffen en totale kosten onderzoeken	De vaste boekenprijs voor schoolboeken en de verplichte aanschaf ervan schakelen de concurrentie in de winkels uit. Voor schoolboeken wordt de vaste prijs afgeschaft. Op het platteland staan ouders vaak ook voor aanzienlijke vervoerskosten. Een onderzoek moet uitwijzen of de kosten van schoolgaande kinderen nog wel voor ieder acceptabel zijn en op basis van het onderzoek moeten passende maatregelen worden genomen waardoor het onderwijs voor iedereen betaalbaar blijft.
strippenkaart voor onderwijs	Wie geen diploma heeft moet de kans krijgen zich alsnog te kwalificeren. Ook wordt het gemakkelijker om van het ene type onderwijs naar het andere over te stappen. Om dit te realiseren komen er meer experimenten met leerrechten ('vouchers' of strippenkaart) en persoonsgebonden scholingsbudgetten. Hierbij wordt nagegaan hoe dit iedereen ten goede kan komen terwijl bureaucratische rompslomp wordt vermeden. Binnen het onderwijskansenbeleid moet de mogelijkheid bestaan om extra klassen in te richten, waarin leerlingen met een onderwijsachterstand in een aanvullend jaar zoveel mogelijk deze achterstand kunnen inlopen.
een leven lang kunnen leren	Mensen die werken worden gestimuleerd om te blijven leren. Hiertoe werken onderwijsaanbieders, overheid, werknemers- en werkgeversorganisaties samen. Bij- en nascholing worden net zo geregeld als zorgverlof. De overheid stimuleert door fiscale maatregelen, zoals het mogelijk maken van een spaarloonregeling voor scholing. Ook mensen die hun arbeidsloopbaan hebben afgesloten, worden in staat gesteld nieuwe kennis op te doen en computervaardigheden te leren.

4.3 Leraar aantrekkelijker beroep; ruime schone scholen

leraren krijgen betere arbeidsvoorwaarden	De arbeidsvoorwaarden van leraren worden flexibeler, zodat extra inzet kan worden beloond. Ook komen er ruimere loopbaanmogelijkheden. Zij krijgen bij de invulling van hun vak meer ruimte voor de eigen verantwoordelijkheid en professionaliteit door vervanging van het huidige, op schooltype en niveau gebaseerde, gradenstelsel naar een beloningsdifferentiatie van beroepsbekwaamheid en –ervaring.
meer ondersteuning	Voor goed onderwijs is ondersteuning van de leraren nodig. Onderwijsassistenten en betaalde leraren in opleiding maken meer individueel gericht onderwijs mogelijk en helpen de werkdruk te verlagen. De kwaliteit van de stage van de leraar in opleiding mag daar niet onder lijden. Leerkrachten krijgen de tijd voor hun eigenlijke werk, doordat andere taken worden overgenomen door administratieve medewerkers en systeembeheerders.
ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid verminderen	Scholen krijgen nu alleen geld voor zieke werknemers als zij deze door een officiële leerkracht vervangen. Vaak is door het lerarentekort zo'n vervanger niet te vinden. Anderzijds krijgen scholen boetes als ze teveel vervangers inschakelen ('bonus-malussysteem'). Scholen worden zo ontmoedigd vervangers te zoeken. Hierdoor ontstaat het probleem van het naar huis sturen van klassen. Daarom wordt het bonus-malussysteem versoepeld, zodat scholen met het vervangingsgeld andere dingen kunnen doen, bijvoorbeeld een ouder betalen die bijspringt. De Rijksvergoeding voor bedrijfsgezondheidszorg wordt verhoogd, zodat scholen de ARBO-diensten beter kunnen inschakelen om ziekteverzuim te voorkomen en zieke leraren weer aan het werk te helpen.
meer collega's	Mensen uit het bedrijfsleven, uit particuliere instellingen, uit overheidsorganisaties, mensen die met VUT of pensioen zijn: wie in het onderwijs wil werken, wordt daartoe gestimuleerd, waarbij kwaliteit vanzelfsprekend voorop staat. De mogelijkheden voor bij- en nascholing worden verruimd.
samenwerking lerarenopleiding en scholen	Er komen samenwerkingscontracten tussen de lerarenopleiding en de scholen. De wirwar aan opleidingen wordt daardoor beter op elkaar afgestemd. Scholen en opleidingen werken er samen aan dat leraren makkelijker de stap naar andere beroepen - en weer terug - kunnen maken. Zo kan werken voor de klas afgewisseld worden met ander werk en blijft de leraar dynamisch.
aangename, schone gebouwen	Leraren en kinderen brengen dagelijks veel tijd door op school. Dat vraagt om schone en aangename gebouwen waarin voldoende ruimte is voor experimenten, zelfstandig werken en leren met de computer. Er komt extra geld om schoolgebouwen op te knappen en te onderhouden. Bovendien komt er een ruimer budget om de scholen schoon te houden. Daarnaast kunnen er meer werkplekken voor leerlingen en leraren komen. Ook worden de gemeenten in staat gesteld de huisvesting van het voortgezet onderwijs aan te passen aan de invoering van het vmbo.
ICT in het onderwijs	Op school raken alle kinderen vertrouwd met ICT zodat ze zich soepel kunnen bewegen in de moderne informatiesamenleving. Ook worden digitale middelen gebruikt voor nieuwe en individuele manieren van leren. Er komt meer onderzoek op dit gebied, zodat nieuwe educatieve programma's ontwikkeld worden. In 2006 dient op elke schoolbank een computer te staan, waaraan ARBO-verantwoord wordt gewerkt met het oog op voorkoming van RSI. Leerkrachten worden door middel van opleidingen en apparatuur voldoende gefaciliteerd om hun taak op dit gebied te kunnen uitvoeren.

4.4 Scholen zorgen samen met ouders voor kwaliteit

scholen verantwoordelijk voor de kwaliteit	De verantwoordelijkheden in het onderwijs worden anders en doorzichtiger. Hoofdzaak blijft dat scholen alle leerlingen gelijke kansen en individuele aandacht bieden, en dat er een veilig klimaat heerst. De overheid stelt de kerndoelen voor het onderwijs vast en formuleert de exameneisen. Scholen zijn zelf verantwoordelijk voor de invulling van het leerproces. Schoolleiding en leraren kiezen samen met de ouders de meest plezierige en doelmatige manier om de doelen te realiseren. Gedetailleerde regelgeving voor het onderwijsproces wordt daarom sterk beperkt. De overheid stimuleert de totstandkoming van effectieve onderwijsmethoden.
kwaliteit controleerbaar	Scholen worden hierdoor ook mede verantwoordelijk voor de kwaliteitsbewaking. Ze maken hun resultaten openbaar via bijvoorbeeld schoolgids en internet. De Inspectie ziet toe en rapporteert ieder jaar over de staat van het onderwijs.
lump sum financiering voor basisscholen	Als basisscholen daarvoor kiezen, worden ze volledig gefinancierd door middel van een vrij te besteden bedrag (lump-sumbekostiging).
goede prestaties worden beloond; als het fout gaat wordt ingegrepen	Als scholen meetbaar en controleerbaar goed presteren krijgen ze extra geld, bijvoorbeeld om succesvolle experimenten voort te zetten en uit te werken. Onder goed presteren wordt niet alleen verstaan hoge slagingspercentages, maar ook de inspanning die scholen verrichten om uitval of overplaatsing van leerlingen naar lagere onderwijsvormen tegen te gaan. Als de kwaliteit van scholen langdurig te laag is, stelt de inspectie met de school een traject op om de kwaliteit te verbeteren. Indien dit onvoldoende resultaat oplevert of de school hieraan niet wil meewerken, kan zij onder curatele worden gesteld. Scholen worden verplicht de resultaten van de Cito-toetsen te publiceren.
versterking van het management	Een goede school staat of valt met de kwaliteit van de leiding. Schoolleiders krijgen meer verantwoordelijkheid en meer tijd om leiding te geven. Ze krijgen ruime mogelijkheden om zich bij te scholen.
ouders, leraren en leerlingen krijgen meer te zeggen	Op alle scholen komt een ouderraad die instemmingsrecht heeft bij belangrijke beslissingen inzake de organisatie van de school. In het basis- en voortgezet onderwijs wordt de ondernemingsraad ingevoerd. Tegelijkertijd krijgen leerlingen en studenten meer invloed, ook in het Hoger en Wetenschappelijk Onderwijs.
de school staat open voor iedereen	Op school is solidariteit vanzelfsprekend. Leiding en leraren treden doortastend op tegen pesten en geweld op school. Elke school formuleert een antipest-beleid en stelt de ouders daarvan op de hoogte. De inspecties houden toezicht op de uitvoering. Er is plaats voor kinderen die het moeilijk hebben met leren of met de opvoeding, of die een handicap hebben of die hoogbegaafd zijn. Zo leren kinderen samenwerken met kinderen die een andere achtergrond of andere talenten hebben. Scholen krijgen extra geld voor kinderen met een handicap of een leerachterstand. De school besteedt dit geld in direct overleg met de betrokken ouders aan opvang en extra aandacht voor deze kinderen. Op dezelfde wijze worden de mogelijkheden voor studenten met een handicap vergroot, doch dit betekent niet dat het speciaal onderwijs wordt afgeschaft.
onderwijs en gezondheid	Op de basisschool en het voortgezet onderwijs moet aan de gezondheidspreventie meer aandacht geschonken worden. Een belangrijke taak is hier weggelegd voor de gymnastiek-beoefening. Tevens moet aandacht besteed worden aan de negatieve gevolgen van roken, drugs, alcoholgebruik en eetgewoontes.

4.5 Investeren in de topsport van de kennissamenleving

investeren in wetenschappelijk onderzoek en hoger onderwijs

Om Nederlandse onderzoeksinstituten bij de wereldtop te laten behoren, wordt extra geïnvesteerd in wetenschappelijk onderzoek en hoger onderwijs. Studenten hebben baat bij internationaal vergelijkbare opleidingen en uitwisselingsprojecten met studenten uit andere Europese landen. Toekenning van gelden aan universiteiten en hogescholen wordt zo georganiseerd dat dit de hoge kwaliteit van onderzoek en onderwijs bevordert en vernieuwing stimuleert. Er worden experimenten gedaan met evaluatiesystemen waarbij de kwaliteit van de wetenschappelijke productie belangrijker is dan de omvang. De overheidsuitgaven voor wetenschappelijk onderzoek worden in begrotingspercentage tenminste verhoogd tot het gemiddelde percentage van de vier grootste lidstaten.

betere perspectieven voor jonge onderzoekers

Er worden meer jonge getalenteerde onderzoekers aangesteld. Beginnende onderzoekers krijgen een beter carrièreperspectief. Het systeem van leerstoelen wordt afgeschaft, waardoor in beginsel elke wetenschappelijk medewerker die aan de gestelde eisen voldoet hoogleraar kan worden.

wetenschappelijk onderzoek onafhankelijk

Wetenschappelijke onafhankelijkheid is een hoog goed. Als gevolg van medefinanciering door het bedrijfsleven (de 'derde geldstroom') is deze onafhankelijkheid onder druk komen te staan. Universiteiten en andere instellingen voor wetenschappelijk onderzoek worden verplicht een gedragscode op te stellen over extern gefinancierd onderzoek, om daarmee de wetenschappelijke onafhankelijkheid van hun onderzoek voor ieder zichtbaar te waarborgen.

OV-jaarkaart

De OV-jaarkaart voor studenten blijft in een volwaardige vorm bestaan. Ook de kortingsmogelijkheden voor jongere scholieren in het mbo die op grote afstand wonen, worden verder verruimd. De Partij van de Arbeid zet zich er voor in dat de prestatienorm van de studiefinanciering niet meer van toepassing zal zijn op de aanvullende beurs. Ouderlijke bijdrage wordt indien mogelijk gefiscaliseerd.

huisvesting

Daarnaast dient er meer aandacht voor huisvesting van studenten en buitenlandse docenten te zijn.

Revolutionaire technologie

“De toepassing van de elektronica heeft de mechanisering van het productieproces doen omslaan in een proces van automatisering, dat meer dan enig ander verschijnsel van deze eeuw, naar het zich laat aanzien, de wereld van de arbeid zal doen revolutioneren.”

Joop den Uyl, 1956⁵

1. Inleiding

ICT en
biotechnologie

We staan aan het begin van een nieuwe maatschappelijke omwenteling. Hoe belangrijk informatie- en communicatietechnologie (ICT) is geworden, is duidelijk te zien aan het intensieve gebruik van computers, internet en mobieltjes. Informatie wordt beter toegankelijk en sneller verspreid. Mensen kunnen zich gemakkelijker organiseren in flexibele netwerken. Kennis wordt een steeds belangrijker factor in onze economie. Minder zichtbaar maar even spectaculair zijn de ontwikkelingen in de biotechnologie, waardoor nieuwe medicijnen en behandeltechnieken kunnen worden toegepast. Ook wordt het mogelijk dat meer en beter voedsel wordt geproduceerd, wat vooral arme landen ten goede kan komen.

revoluties in
goede banen

Maatschappelijke omwentelingen brengen nieuwe machtsverhoudingen met zich mee. De sociaal-democratie heeft een belangrijke rol gespeeld bij het in goede banen leiden van vroegere maatschappelijke transformaties: de industriële revolutie en de dienstverleningsrevolutie. Spreiding van kennis, macht en inkomen is een uitstekend credo gebleken. Dat hanteren we ook voor deze technologische revolutie in de 21e eeuw: zorgen dat de kwaliteit van ieders leven verbetert.

een moderne
overheid

Een overheid die maatschappelijke idealen wil helpen waarmaken, sluit zich aan bij veranderende verhoudingen. In de informatiesamenleving past een overheid die uitgaat van de vraag van de burgers, keuzevrijheid geeft en goede en toegankelijke diensten verleent. ICT is een van de belangrijkste instrumenten om die transformatie van de overheid gestalte te geven.

Een verantwoordelijke overheid staat open voor de kansen van de biotechnologie, biedt mogelijkheden voor de ontwikkeling ervan en zorgt dat de burgers goed geïnformeerd zijn. Tegelijkertijd is de overheid voortdurend in gesprek met de samenleving om risico's te signaleren en schadelijke gevolgen te voorkomen.

2. Waar staan we

Nederland heeft
goede kansen

In Nederland zijn computerbezit, internetaansluitingen en mobiele telefonie in vergelijking met andere landen wijd verbreid. Bij breedbandinternet loopt ons land zelfs voorop. De ICT-sector is goed van de grond gekomen. De biotechnologie heeft al veel producten opgeleverd: medicijnen, transplantatietechnieken en aangepast voedsel. De ontwikkeling van biotechnologie gaat vooral in de VS op volle snelheid door. Het menselijk genoom is gedeeltelijk in kaart gebracht. Nederland is actief in de wetenschappelijke voorhoede.

⁵ J.M. den Uyl, toespraak tot het NVV, 1956

ICT-beleid komt op gang Paars heeft initiatieven genomen om Nederland voor te bereiden op de komst van de informatiesamenleving. In het onderwijs zijn computers geïntroduceerd. Er is een begin gemaakt met de digitale ontsluiting van het culturele erfgoed. De publieke omroepen experimenteren met interactieve informatievoorziening. Experimenten zoals Gigaport zijn gestart: het nieuwe, snelle internet dat Nederlandse universiteiten en kennisinstellingen met elkaar verbindt. Een ander voorbeeld is Kenniswijk in Eindhoven, één van de eerste plekken ter wereld waar alle inwoners zullen worden voorzien van breedbandinternet via glasvezels. Ook in de gezondheidszorg is ICT geïntroduceerd. Er is vooruitgang geboekt op het gebied van regelgeving en toezicht, in Nederland en Europa. Veel internationale ICT-bedrijven hebben zich in Nederland gevestigd.

niet alles is goud Maar het is niet alles goud wat er blinkt. Het hoge innovatietempo van de ICT-sector is indrukwekkend, maar soms wordt teveel beloofd. De spectaculaire neergang van tal van internetbedrijven laat zien dat de ontwikkelingen, net als bij elke andere technologische revolutie, nog onzeker zijn. Eén van de vijf computergebruikers lijdt aan een zogenoemde 'muisarm' (RSI). Intussen staan voor veel mensen computers en internet nog op grote afstand en komen ze over als bedreigend. Daardoor dreigt achterstand en op bepaalde gebieden zelfs uitsluiting.

biotechnologie schept mogelijkheden en vragen De biotechnologie roept veel vragen op. Moet alles wat kan? Is vroegtijdige kennis van de kans op ziekten altijd gewenst? Hoe zit het met stamcelonderzoek? Genetische modificatie kan het gebruik van bestrijdingsmiddelen overbodig maken, maar hoe veilig zijn gemodificeerde organismen voor mens, dier en milieu? Kunstmatige bevruchting is een mogelijkheid, maar is het ook een recht? Ook in ontwikkelingslanden kunnen problemen ontstaan door technologische ontwikkelingen. Zo kunnen patenten de toegang van boeren op zaden verminderen waardoor hun voedselveiligheid afneemt. De opgave is om de technologie te gebruiken om de kwaliteit van het leven te verbeteren in medisch, sociaal en economisch opzicht.

3. Waar willen we heen

kennissamenleving voor alle Nederlanders Tijdens de Europese top in Lissabon is de ambitie geformuleerd om van Europa de meest dynamische kenniseconomie van de wereld te maken. Wij willen Nederland ontwikkelen tot een Europese sleutelregio. Hierbij gaan economische kracht en sociaal welzijn samen, en kan iedereen de vruchten plukken. De overheid zorgt voor de juiste voorwaarden: zij waarborgt dat informatie voor ieder beschikbaar en toegankelijk is, dat privacy is gegarandeerd en dat monopolies worden voorkomen. De positie van toezichthouders wordt versterkt, ook op Europees niveau.

technologie draagt bij aan kwaliteit van het leven ICT kan bijdragen aan een bloeiende economie en aan een hogere kwaliteit van het leven. ICT brengt informatie uit de hele wereld binnen bereik en maakt het mogelijk thuis te werken, bijvoorbeeld als een kind griep heeft of om files te vermijden. Wie door ziekte, handicap of ouderdom aan huis gebonden is krijgt weer toegang tot de wereld. Er wordt veel verwacht van de medische toepassingen van biotechnologische kennis. Ziektes die op dit moment nog niet te genezen zijn, kunnen in de toekomst misschien worden bestreden. Ook kan er voedsel worden geproduceerd op plaatsen in de wereld waar de grond tot nu toe ongeschikt is. In rijst opgenomen vitamines kunnen tekorten aan bepaalde voedingsstoffen opheffen.

leren van het buitenland Nederland is niet uniek in haar zoektocht naar een sterke en sociale kennissamenleving. Er is veel te leren van bijvoorbeeld Zweden (breedbandinternet), Amerika (dienstverlening van de overheid), Engeland (levenslang leren) en Canada (ICT op school). Het is de kunst om die ervaring op passende wijze te gebruiken in de Nederlandse situatie.

voortdurende discussie

Omdat de technologische ontwikkelingen in hoog tempo doorgaan, ontstaan telkens nieuwe vragen. Hoe zorgen we ervoor dat iedereen, ook ouderen, vertrouwd raakt met computers en internet? Hoe garanderen we medische en sociale verzekeringen voor iedereen als individuele ziektekansen gemeten kunnen worden? Op vragen over transplantatie van dier op mens en over therapeutisch klonen van mensen zijn alleen tijdelijke antwoorden te geven. Het is daarom noodzakelijk dat de overheid steeds alert is, de burgers goed informeert en met hen in gesprek blijft.

4. Maatregelen

4.1 De kenniseconomie

lerende samenleving

Wij willen dat iedereen kan deelnemen aan de informatiesamenleving. Dat houdt niet op bij een bepaalde leeftijd. Blijven leren is een sleutel tot succes in de kenniseconomie. In het vorige hoofdstuk deden we voorstellen om te bereiken dat alle kinderen hun opleiding afmaken en dat volwassenen en ouderen kunnen bijblijven.

ICT op school

Voor ieder kind is in 2006 op school een computer met hoogwaardige internetverbinding beschikbaar. De ontwikkeling van educatieve software wordt versneld door de vraag vanuit leerlingen en scholen te versterken. Educatieve programma's die worden ontwikkeld met gemeenschapsgeld, zoals de inburgeringscursus Nederlands, worden openbaar en komen dus ook beschikbaar voor wie niet op school zit. Lesprogramma's in het onderwijs mogen geen commerciële informatie bevatten. Bij de inrichting van de computerplaats wordt rekening gehouden met de richtlijnen voor de gezondheid van het kind.

de overheid als 'eerste koper'

De kenniseconomie is dynamisch en de ontwikkelingen gaan snel. Toch komen sommige toepassingen moeizaam van de grond, zoals 'online identificatie' en beveiligingssoftware. Op terreinen waar ontwikkeling voor burgers van belang is, geeft de overheid een stimulans door 'eerste koper' ('launching customer') te zijn. De overheid zet zich zowel in nationaal als internationaal verband in om te komen tot standaarden waardoor de systemen onderling compatibel zijn.

aanpassingen per sector

Het is vaak niet mogelijk, en ook niet nodig, om overal dezelfde systemen en oplossingen te gebruiken. Wel bevordert de overheid dat nationale netwerken ontstaan in sectoren waar dat belangrijk is, zoals de gezondheidszorg. Dit kan worden bereikt door belastingmaatregelen en aankoopsubsidies en zonedig door aanpassing van de wet.

toegang tot informatie

Informatie en communicatie spelen een grote rol bij de uitvoering van overheidstaken. Burgers krijgen meer rechten om van overheden te verlangen dat deze informatie openbaar maken en digitaal ter beschikking stellen. Strikte eisen voor gebruikersgemak zorgen ervoor dat ook ouderen en blinden (met een brailleleesregel) de informatie kunnen krijgen, want overheidsinformatie moet voor alle burgers toegankelijk zijn en blijven. Een digitale tweedeling van de maatschappij wordt tegengegaan.

ook in het private domein

Recht op informatie hebben burgers ook in hun relatie met private partijen. Zij krijgen het recht om belangrijke informatie eenvoudig op te vragen, bijvoorbeeld over de productiewijze van voedsel, zodat zij bewuster aankoopbeslissingen kunnen nemen. Er komen Europese regels om producten helder te etiketteren.

grondrechten worden beschermd

Persoonsgegevens en gegevens over persoonlijk internetgebruik krijgen steeds meer handelswaarde. Uitsluiting als gevolg daarvan (geen informatie meer, geen krediet meer, etc.) is niet denkbeeldig. Burgers hebben het recht om te weten welke informatie wordt vastge-

legd. Vrijheid van meningsuiting, communicatiegeheim en privacy worden goed beschermd. Het toezicht daarop wordt verbeterd. Binnen organisaties zullen daartoe met alle betrokkenen afspraken moeten worden gemaakt. Een scherpe aanpak is nodig van crimineel gebruik van het internet, zoals voor kinderporno. Providers worden daarbij ingeschakeld. Ook hierbij wordt zoveel mogelijk de Europese samenwerking gezocht.

4.2 E-government

interactieve
overheid

Digitale aangifte is handig voor burgers en Belastingdienst. De overheid biedt zulke diensten actiever aan, waaronder de mogelijkheid om kleine vergrijpen aan te geven. Overheidsinformatie, nu op papier beschikbaar, wordt ook zoveel mogelijk digitaal toegankelijk. Dat betekent informatie verspreiden, maar ook ontvangen, verwerken en erop reageren. Voor registratie, archivering, en beantwoording van e-mails van burgers gericht aan de overheid gelden dezelfde waarborgen zoals die nu al gelden voor brieven. Alle overheidsinformatie die onder de Wet Openbaarheid van Bestuur valt, wordt actief via internet beschikbaar gesteld. De overheid zorgt voor een digitaal paspoort (identiteitsbewijs). Omkleed met voldoende veiligheidswaarborgen wordt elektronisch stemmen ingevoerd. Ook de mogelijkheden om burgers en hun organisaties via internet te betrekken bij plannen, zoals stedenbouwkundige projecten en wijkgerichte initiatieven, worden benut.

burgers
houden toezicht

Burgers kunnen ook zelf toezicht houden op de uitvoering van beleid. Daartoe wordt informatie online beschikbaar gesteld. Relevante vergunningen (milieu, bouwactiviteiten, etc.) worden online gepubliceerd en kunnen op postcode-niveau worden opgezocht.

parlement online

Kamerstukken zijn nu al digitaal beschikbaar. In aanvulling daarop worden ook de vergaderingen van de Tweede en Eerste Kamer online toegankelijk. Daarnaast is interactie met burgers van groot belang, onder andere door het verbeteren van het gebruik van internet en e-mail door volksvertegenwoordigers

4.3 Hoogwaardige en veilige ICT-infrastructuur

netwerk:
iedereen toegang

Breedband infrastructuur maakt het mogelijk gegevens, tekst, audio en video te ontvangen en te verzenden. Het biedt nieuwe kansen om kwaliteit en productiviteit op allerlei gebieden te verbeteren: wonen, werken, onderwijs, zorg en mobiliteit. Als de overheid zijn verantwoordelijkheid neemt bij de aanleg van het netwerk kunnen burgers, bedrijfsleven en de overheid zelf er snel gebruik van maken. Regie van de overheid is nodig om te voorkomen dat monopolies in de dienstverlening ontstaan en om te garanderen dat iedereen – in de stad en op het platteland – toegang kan krijgen. Om geleidelijk overal aansluitingen te realiseren stimuleert de overheid marktpartijen om met voorstellen te komen. Door de vraag naar aansluitingen van overheden en instellingen als ziekenhuizen en woningcorporaties te bundelen, kan de overheid een krachtige partij vormen op de markt.

aansluitingen
voorbereiden

Nagegaan wordt of het aanleggen van een glasvezelnet bij nieuwbouw verplicht kan worden gesteld. Daarbij kan de vraag gesteld worden of glasvezel wel de enige infrastructuur zou moeten zijn. Dat voorkomt latere kostbare graafoverheidsactiviteiten. Omgekeerd kunnen bij bestaande graafoverheidsactiviteiten voorzieningen worden aangelegd voor toekomstige (glasvezel-)aansluitingen.

veiligheid

Het grote maatschappelijk belang van informatietechnologie vraagt waarborgen voor continuïteit en veiligheid. De kwetsbaarheid van het Nederlandse deel van internet zal worden beperkt door knooppunten te spreiden. Virussen en de gebrekkige beveiliging van veel online diensten, vormen een steeds groter gevaar. Regelgeving en toezicht worden op het

niveau gebracht dat past bij vitale infrastructuur. Er komt een centrale coördinatie van meldingen, alarmering en herstelwerkzaamheden.

4.4 Biotechnologie: zorgvuldig vooruit

doorgaan met
biotechnologie,
wel voorwaarden

De beloften van biotechnologie zijn voor de PvdA reden de verdere ontwikkelingen te stimuleren. Wel hechten we sterk aan het voorzorgbeginsel: geen stappen zonder voldoende zekerheden. Er wordt altijd onderzocht wat de eventuele risico's kunnen zijn en of er goede alternatieven zijn. Voorkomen wordt dat patenten op biotechnologische uitvindingen leiden tot monopolies op belangrijk voedsel en/of op essentiële medicijnen. Hierbij wordt extra aandacht besteed aan de positie van ontwikkelingslanden. Daartoe zullen initiatieven genomen worden om tot goede afspraken te komen.

zorgvuldig
met klonen

Reproductief klonen van mensen wordt verboden. Onderzoek naar therapeutisch klonen door middel van embryonale celkerntransplantatie om te voorzien in lichaamseigen weefsels en organen wordt onder voorwaarden toegestaan. Het speciaal tot stand brengen van embryo's ten behoeve van medisch-wetenschappelijk onderzoek wordt onder voorwaarden toegestaan. Het tijdelijk verbod op xenotransplantatie (van dier naar mens) blijft vooralsnog gehandhaafd in afwachting van de uitkomst van een breed maatschappelijk debat.

biotechniek
en voedsel

Als biotechniek wordt toegepast bij het produceren van voedsel, wordt voorkomen dat vervuiling ontstaat, bijvoorbeeld door overwaaien. Voedselproductie waarbij geen genetische modificatie plaatsvindt, heeft onze uitdrukkelijke voorkeur. Gen-technologie is aanvaardbaar wanneer zij een aantoonbare verbetering biedt van het voedsel of een nuttige bijdrage levert aan de bestrijding van voedselproblemen in ontwikkelingslanden. Altijd staat de veiligheid van voedsel voorop. Genetisch gemodificeerde producten dienen duidelijk herkenbaar te worden aangeboden aan de consument.

dierproeven
terugdringen

Dankzij nieuwe technologie bestaan er alternatieven voor dierproeven. Deze worden zoveel mogelijk gebruikt zodat er minder proefdieren nodig zijn. Genetische manipulatie van menselijk weefsel met als doel daaruit een levend mens te laten groeien wordt verboden.

Vitaal en mooi platteland, sterke en ongedeelde steden

“In een vochtig, vettig slop in Amsterdam bewoonden we met z'n allen één vertrek. De rook van vaders pijp en de uitwaseming van tien arme mensen maakte dat je in de kamer voortdurend naar lucht zat te happen.”

Neel Doff 1900⁶

1. Inleiding

vrijheid, solidariteit
en ruimte; van
kwantiteit naar
kwaliteit

Wonen, werken, winkelen, zorg, onderwijs, sporten en recreëren. Op al deze terreinen hechten we sterk aan onze vrijheid. Daardoor ontstaat vraag naar nieuwe huizen, bedrijventerreinen en winkelcentra. Ook willen we ziekenhuizen en scholen bouwen en sportvelden aanleggen. Tegelijkertijd willen we blijven genieten van bossen en plassen. Omdat de ruimte in Nederland schaars is leiden al deze wensen en behoeften tot het probleem hoe de ruimte verdeeld moet worden. Hierbij komt het aan op solidariteit, omdat we willen dat met de belangen van iedereen rekening wordt gehouden. Ook solidariteit met komende generaties is belangrijk, want beslissingen van vandaag hebben blijvende invloed op de ruimte van morgen. Als we nu te veel verkavelen en bebouwen, is er voor onze kinderen en kleinkinderen weinig meer te kiezen. In dit hoofdstuk doen we voorstellen voor de slag van kwantiteit naar kwaliteit.

2. Waar staan we

toenemende
schaarste oplossen
door combinaties

De bevolking groeit gestaag, terwijl het aantal mensen per huis afneemt. Mensen verlangen meer keuzevrijheid en kwaliteit. Hierdoor is er behoefte aan ruime appartementen in de stad en aan grotere woningen in het groen, en bestaat de wens meer zeggenschap te hebben over hoe deze woningen gebouwd worden. Door wonen, werken, openbaar vervoer, natuur en water goed te combineren, kunnen we op die ruimtevraag een duurzaam antwoord geven.

stadsvernieuwing
succesvol

Dat steden massaal ontvlucht werden, is gelukkig verleden tijd. De stadsvernieuwing en het grote-stedenbeleid hebben gezorgd voor een ommekeer. Oude, karakteristieke buurten in of dichtbij de centra van de steden zijn weer in trek. En de nieuwere wijken – met veelal grotere koopwoningen – hebben steden aantrekkelijker gemaakt voor grotere groepen.

ruimtelijke
concentratie van
problemen

Ondanks succesvolle vernieuwing zijn er nog scheidslijnen. In sommige buurten komen veel maatschappelijke problemen bij elkaar. Slechte woningen, weinig groen, een laag inkomen en een grotere kans op criminaliteit. Het zijn de buurten, veelal te vinden in de grotere steden, waar mensen liever niet komen. Aan de andere kant zijn er buurten – in en rond de binnensteden en in de kleinere randgemeenten – die zo aantrekkelijk zijn dat huizenprijzen de pan uit rijzen. Ze worden meer en meer het exclusieve domein van mensen die het voor de wind gaat.

⁶ Neel Doff, geciteerd in: Wij wonen - 100 jaar woningwet, 2000

de anonimisering van de ruimte (of de vervlakking van Nederland)

Nederland kan alleen veelvormig zijn als er een duidelijk ruimtelijk onderscheid bestaat tussen stad en platteland. Maar Nederland vervlakt: het onderscheid tussen stad en platteland verwatert. Het platteland verstedelijkt, terwijl steden steeds meer uitdijen. De Brabantse steden en de Randstad rukken zo ver op, dat bepaalde mooie delen van het platteland alleen nog maar op schilderijen te bewonderen zijn.

3. Waar willen we heen

kwaliteit in plaats van kwantiteit; ongedeelde wijken

Bij de verdeling van de schaarse ruimte komt het er ten eerste op aan om de opgave van een kwantitatieve in een kwalitatieve te veranderen, zodat zich een mooi platteland en sterke steden ontwikkelen. Ten tweede gaat het erom de ruimtelijke scheidslijnen in de steden te doorbreken, zodat goede wijken voor iedereen ontstaan.

vitaal platteland

Zes miljoen Nederlanders wonen en werken op het platteland. Veel van de andere tien miljoen genieten er van tijd tot tijd van de natuur en de rust. Wij willen dat het platteland vitaal is en zich onderscheidt van de stad. Ook willen wij de natuurgebieden en de vrije ruimte in Nederland beschermen. Hiervoor is het noodzakelijk dat het platteland een stevige economische basis heeft, dat wonen en werken er worden gebundeld, en dat het bereikbaar en veilig is.

betere buurten in sterke steden

Om te bereiken dat stedelingen kiezen voor de stad willen we dat er betaalbare woningen zijn voor iedereen, en dat aan zowel kopers als huurders kwaliteit en keuzevrijheid wordt geboden. De buurten zijn schoon en veilig, en de bewoners krijgen meer zeggenschap over hun eigen woning en over hun woonomgeving.

4. Maatregelen

4.1 Voor een vitaal en mooi platteland

sterke economie

Een vitaal platteland biedt zijn bewoners werk. Daarbij blijven een sterke, meer biologische landbouw en toerisme belangrijk. Maar er is een bredere economische basis nodig en daarom willen we ruimte bieden voor investeringen in nieuwe bedrijvigheid. De ICT-opkomst biedt mogelijkheden voor werk op het platteland zonder dat open ruimte hoeft te worden opgeofferd. Zoals de ontwikkeling van callcentra, waarbij de Bond van Plattelandsvrouwen een rol heeft gespeeld. Met behulp van de in hoofdstuk 7 voorgestelde omvorming van het Europees subsidiebeleid – van landbouw naar plattelandsondersteuning – kunnen de financiële middelen worden gevonden.

bundelen van wonen en werken

Werken en wonen worden beter gebundeld. Dit voorkomt dat het platteland onnodig verstedelijkt en vergroot het draagvlak voor culturele voorzieningen en winkels. Nieuwbouw moet de natuur kansen bieden. We pakken verouderde bedrijventerreintjes en woonbuurtjes aan. Zo gaan we zuinig om met ruimte en kunnen dorpen blijven bouwen voor de behoefte van de eigen inwoners.

bebouwingstaks

We willen dat er in natuurgebieden sowieso niet wordt gebouwd (zie ook hoofdstuk 7). Tussen stad en natuurgebieden ligt vaak schaars open landschap. Om te bevorderen dat ook daarmee zuinig wordt omgegaan wordt een nationale bebouwingstaks ingevoerd. Deze maakt de grond in open landschap duurder, waardoor het aantrekkelijker wordt elders te bouwen of bedrijven te vestigen. Door de opbrengst te storten in een regionaal fonds, kunnen gemeenten die zuinig met open ruimten omgaan, worden beloond. De opbrengsten kunnen daarbij besteed worden aan natuurcompensatie of versterking van bestaand bebouwd gebied.

regionale afstemming en concentratie van bedrijventerreinen

Versterking van de economie van platteland en stad betekent niet dat elk dorp een eigen bedrijventerrein moet aanleggen en elke stad uitbreiding van bedrijfsterreinen. Verdichting, hoogbouw en ondergrondse bouw zijn mogelijke oplossingen voor het tekort aan ruimte. Bij de vormgeving van ruimtelijk beleid in zowel binnenstedelijk als landelijk gebied is meer aandacht gewenst voor de economische gevolgen van ruimtelijke keuzes. Probeer van bedrijventerreinen vitale gemeenschappen te maken, waar door samenwerking meer ruimte en een multidisciplinaire aanpak ontstaan tegen lagere kosten. Nieuwe bedrijventerreinen kunnen in principe alleen worden toegestaan als bestaande terreinen zijn geherstructureerd. Regionale afstemming en concentratie zijn dus nodig. De provincies zorgen daarvoor op het platteland. Het rijk stelt daartoe regels op en treedt zonedig op. Deze rolverdeling geldt voor alle beslissingen die van invloed zijn op de verdeling van schaarse ruimte in Nederland.

veilig platteland met zichtbare en bereikbare politie

Het platteland heeft een goed leefklimaat. Hoewel criminaliteit zich concentreert in grote steden, verdient de veiligheid op het platteland wel serieuze aandacht. De politie moet beter zichtbaar en aanspreekbaar zijn en in noodgevallen binnen 15 minuten aanwezig kunnen zijn. Dat is de norm die al voor ambulances geldt.

goede voorzieningen

De kwaliteit van het leefklimaat veronderstelt ook voldoende voorzieningen. Om deze voorzieningen betaalbaar te houden is het vaak noodzakelijk dat ze worden samengevoegd. Zo is het van belang dat huisartsen op het platteland de mogelijkheid houden er een apotheek bij te houden. Door kinderopvang te combineren met het basisonderwijs en andere voorzieningen, wordt het eenvoudiger om deze te behouden voor het platteland. Bijkomend voordeel is dat door onderlinge samenwerking de kwaliteit van deze voorzieningen kan worden vergroot.

bereikbaarheid platteland

Een vitaal platteland is bereikbaar, ook voor mensen zonder auto. Vaak zijn dat ouderen, studenten en scholieren. Gegeven de beperkte reizigersstromen is het laten rijden van de klassieke gele streekbussen nauwelijks of niet rendabel. Door de inzet van taxibusjes en belbusjes kan er een flexibeler systeem komen, dat meer is gebaseerd op de vraag van individuele reizigers en waarbij de tarieven zo dicht mogelijk bij die van het landelijke openbaar vervoer liggen. Uitbreiding van de treintaxi naar plattelandsgemeenten is hierbij wenselijk. Naast verbetering van openbaar vervoer moet er veilig gefietst kunnen worden.

toegankelijke recreatie

Het is belangrijk dat het platteland zijn identiteit als landelijk en groen gebied behoudt. Zo blijft het aantrekkelijk voor de mensen die er wonen en werken. Maar ook voor de mensen die er van tijd tot tijd van willen genieten. Dat kan alleen als belangrijke delen van de recreatiemogelijkheden niet worden geprivatiseerd. Onderzocht wordt of fiscale en juridische mogelijkheden kunnen worden verbeterd om illegale en permanente bewoning in recreatiegebieden tegen te gaan. Terreinen om te vissen, te zonnen, te zwemmen, te wandelen of te voetballen blijven in de regel gratis toegankelijk. De PvdA kiest voor versnelde realisatie van de ecologische hoofdstructuur en de strategische groenprojecten, naast uitvoering van het zogenaamd natuuroffensief. Op korte termijn volgt planologische reservering van de benodigde gebieden. Groen ondernemerschap wordt ondersteund, waardoor agrariërs naast landbouwproducten ook natuur en een mooi landschap kunnen produceren en instandhouden. Er komt een investeringsprogramma voor landelijke kwaliteit.

4.2 Voor sterke en ongedeelde steden

kiezen voor woningen en hun omgeving

Mensen kiezen voor de stad als de woningen en de woonomgeving kwaliteit hebben. Omdat de woningen vaak in het bezit zijn van woningcorporaties, spelen deze een hoofdrol. Hun investeringen hebben echter alleen zin als gelijktijdig de fysieke en sociale omgeving van de woningen wordt verbeterd. Bewoners, corporaties, gemeenten en rijk werken samen om de stedelijke vernieuwing en de aanwijzing van bouwlocaties te versnellen. De

PvdA pleit voor investeringen van overheden en private partijen in groen in en om de stad en wenst daarom te onderzoeken of projectontwikkelaars en/of exploitanten verplicht kunnen worden een substantieel deel van de bouwsom te investeren in openbaar groen. De problematiek in de grote steden vergt een blijvende financiële betrokkenheid van de Rijksoverheid, met name als het gaat om het bevorderen van werkgelegenheid en de herstructurering van oude stadswijken.

fors omhoog
en omlaag

Als we het platteland willen sparen en de steden sterk willen maken, dan moeten we anders leren kijken naar hoogbouw. In de grote steden, in het bijzonder dichtbij grotere NS-stations, kunnen hoge gebouwen met veel voorzieningen, zoals parkeergarages, de kwaliteit van de stad verbeteren. Ook andere gebieden in de stad lenen zich voor verdichting en functiemenging. Door het intensievere gebruik is de grondopbrengst hoger, maar ook verdichtingssubsidies van het rijk zijn hier letterlijk op hun plaats.

steun aan starters
op de koopmarkt

Huishoudens die voor het eerst een huis willen kopen ('starters') hebben het enorm moeilijk op de woningmarkt. Voor hen worden de koopsubsidies uitgebreid (zie ook hoofdstuk 12). Omdat er meer betaalbare koopwoningen gebouwd moeten worden, komt er een stimuleringsprogramma om de achterstand van de afgelopen jaren weg te werken. We zijn er voor dat in buurten met een eenzijdig huuraanbod woningen worden verkocht aan bewoners. De opbrengsten dienen door corporaties te worden gebruikt om betaalbare koop- en huurwoningen te bouwen. Het is even belangrijk, maar moeilijker te realiseren, om in buurten met eenzijdig veel dure woningen het aantal goedkopere woningen te vergroten.

voldoende
betaalbare
huurwoningen;
huursubsidie blijft

Huren en kopen zijn gelijkwaardige woonvormen. Het behoud van een voldoende grote voorraad sociale huurwoningen – ook voor jongeren – blijft een pijler van de volkshuisvesting. Hetzelfde geldt voor de individuele huursubsidie. Die is voor bewoners met een laag inkomen een noodzakelijke ondersteuning en voor de gemeenschap een belangrijk en effectief instrument om tweedeling tegen te gaan. De jaarlijkse huurverhoging mag het niveau van de inflatie niet overstijgen. Om kwalitatief en betaalbaar wonen voor iedereen toegankelijk te maken, dient het instrument van de fiscalisering van de huursubsidie verder uitgewerkt te worden.

huurbescherming

Door de sterk toegenomen koopprijzen ontstaat ook in de particuliere huursector druk op huurders om hun woning te kopen of anders te verhuizen. Het spreekt vanzelf dat huurders nooit tot die keuze mogen worden gedwongen. Daarom mag aan het recht op huurbescherming niet worden getornd. Nationale en lokale overheden gaan door voorlichting deze oneigenlijke druk tegen en volgen de ontwikkelingen om zonnig verdergaande maatregelen te kunnen treffen.

ondernemende
corporaties, met
meer invloed
bewoners

Betaalbare en goede woningen vereisen krachtige corporaties. Hun rol is sinds het begin van de jaren negentig sterk veranderd. Huisvesting van mensen met een bescheiden inkomen in goede woningen is en blijft hun primaire taak. We willen dat corporaties zich ontwikkelen tot sociale ondernemers om die taak te kunnen vervullen. Betuttelende regels worden geschrapt, en de positie van bewoners wordt versterkt.

ruimte voor
woonwensen
ouderen

Ouderen stellen andere eisen aan woningen. Voor hen is aanwezigheid van winkels, openbaar vervoer, zorgvoorzieningen en, vooral, elkaar van groot belang. Er moet speciale aandacht zijn voor de woonwensen van ouderen van buitenlandse afkomst. Voor zulke woonwensen wordt ruimte beschikbaar gesteld en wordt ook de regelgeving aangepast. Bij de bouw van nieuwe woonwijken moet in een eerder stadium aandacht komen voor voorzieningen als bushaltes, scholen, kinderopvang, winkels etc. Het gebeurt nog te vaak dat bewoners in een wijk komen wonen waar nog onvoldoende voorzieningen zijn. Door flexibel te bouwen kunnen ouderen langer in hun woningen blijven wonen.

<p>betere buurten door meer betrokkenheid; buurt- en straatbudgetten</p>	<p>Sterke steden kenmerken zich door een goed beheer van de openbare ruimte. Dit is vooral belangrijk in buurten waar bewoners bij gebrek aan eigen tuinen veel gebruik maken van pleinen, plantsoenen en speeltuinen. De afgelopen jaren is in veel steden geëxperimenteerd met buurtconciërges, bel- en herstellijnen, zwerfvuilteams, bewonersconvenanten. Beter beheer ontstaat vooral als bewoners erbij betrokken zijn. Steden worden gestimuleerd om hierover prestatie-afspraken te maken met bewoners. Experimenten met straatgebonden budgetten kunnen helpen wensen van bewoners snel te realiseren. Daarnaast is goed toezicht op vervuiling of vandalisme noodzakelijk om bewoners betrokken te houden bij hun wijk of buurt.</p>
<p>particulier opdrachtgeverschap</p>	<p>Bewoners willen ook meer invloed kunnen uitoefenen op de (ver)bouw van hun woning. Het bouwconsumentenrecht wordt daarom verbeterd. Manieren van bouwen waarbij bewoners meer te kiezen hebben worden bevorderd. Ook de mogelijkheden om zelf te bouwen worden vergroot. Particulier opdrachtgeverschap, ook in de huursector, wordt door gemeenten gestimuleerd en actief gesteund, waarbij ook rekening wordt gehouden met verschillende multiculturele achtergronden van bewoners. Duurzaam bouwen wordt gestimuleerd.</p>
<p>groen in en rond de stad</p>	<p>Ook stedelingen willen groen, vooral voor hun kinderen. Parken of parkjes moeten voor iedereen binnen een straal van 500 meter aanwezig zijn. De weinige overgebleven sportvelden in buurten zijn bijkans heilig en worden niet verplaatst. Ook het groen rond de steden is voor recreërende stedelingen van groot belang en wordt niet aangetast.</p>
<p>veilige buurten</p>	<p>De aantrekkelijkheid van buurten veronderstelt natuurlijk ook dat ze veilig zijn. Gemeenten worden ondersteund bij het verplaatsen van risicovolle bedrijven uit woonbuurten. De PvdA wil dat er bij nieuwbouw en renovatie wordt getoetst aan het politiekeurmerk Veiligheid (zie ook hoofdstuk 9).</p>
<p>tegengaan van overmatige automobilititeit</p>	<p>Bij besluitvorming over het ontwikkelen, verplaatsen en saneren van voorzieningen (zoals bedrijfsterreinen) wordt het criterium 'automobilititeit' in de afweging betrokken.</p>

Nederland duurzaam en groen

“Moeten de klare rivieren bestemd worden tot afvoerriolen van het fabriekswater? Moet het blauw van het uitspansel en het goud van de zon verborgen worden achter een sluier van rook en roetwalm?”

Henri Polak 1909⁷

1. Inleiding

economische groei
en kwaliteit

We leven in een klein en welvarend land, waarin nog steeds spanning bestaat tussen economische groei en het milieu. De huidige economische groei maakt het mogelijk een aantal maatschappelijke problemen aan te pakken. Tegelijkertijd stellen veel vormen van economische groei ons voor nieuwe problemen met betrekking tot het milieu. De grotere bedrijvigheid en de toegenomen welvaart zorgen voor meer verkeer, hoger energieverbruik en extra druk op schaarse ruimte. Dat laat zijn sporen na: het klimaat verandert, in de steden is er te veel lawaai en luchtvervuiling, terwijl de natuur versnipperd. De zorg voor duurzaamheid, voor de kwaliteit van het milieu, is essentieel voor de kwaliteit van de samenleving.

duurzaamheid
ook kwestie van
solidariteit

Zorgen voor duurzaamheid is daarnaast een kwestie van solidariteit, omdat de problemen ongelijk zijn verdeeld. Onze kinderen en kleinkinderen dreigen te worden opgezadeld met onze ecologische schuld. In de Derde Wereld laten de gevolgen van de klimaatverandering – die vooral door de geïndustrialiseerde landen wordt veroorzaakt – zich het meest gelden. Net als de staatsschuld, willen we ook de milieuschuld aflossen, in het bijzonder voor de volgende generaties en de armste landen.

2. Waar staan we

milieuproblemen
zijn oplosbaar

De laatste jaren zijn hardnekkige problemen aangepakt. Zo is het mestoverschot afgenomen, zijn auto's schoner en is de industrie minder vervuilend. De kwaliteit van het oppervlaktewater is zodanig verbeterd dat bijvoorbeeld de zalm – voorzichtig – weer in de Waal zwemt. Ook de verzuring wordt teruggedrongen, waardoor onze bossen in betere conditie zijn. Bodemverontreiniging wordt systematisch gesaneerd en het gebruik van bestrijdingsmiddelen neemt af. De afvalberg komt onder controle. Belangrijke nieuwe stappen zijn gezet. Zo valt te wijzen op het groeiend aantal biologische boeren, betere voedselinformatie aan consumenten en de uitbreiding van natuurgebieden. Zo blijkt dat als we willen, ook bij het milieu successen zijn te boeken.

'klassieke'
problemen

De successen stimuleren om verder te gaan. Er zijn problemen die we nog niet in de hand hebben, laat staan opgelost. De klimaatverandering in de wereld door uitstoot van broeikasgassen zoals CO₂ zorgt op de ene plaats voor verdroging en op de andere voor wateroverlast. De versnippering van natuurgebieden tast de kwaliteit van de natuur aan en bedreigt planten en dieren. De soortenrijkdom (biodiversiteit) neemt af.

⁷ H. Polak, geciteerd in: S. Bloemgarten, *Henri Polak, 1996*, blz. 511

nieuwe vragen Naast deze 'klassieke' problemen zijn er nieuwe. Er zijn steeds minder stille plekken waar mensen kunnen genieten van open ruimte. Genetische modificatie, bio-industrie, BSE en MKZ leiden tot onzekerheid over de kwaliteit van ons voedsel.

mobilititeit
maatschappelijk
goed, met
problemen Mobiliteit is een groot maatschappelijk goed dat dankzij emancipatie voor vrijwel iedereen beschikbaar is. We reizen voor ons werk, voor sociale contacten en voor ontspanning en vakantie. De onstuimige groei van de mobiliteit zorgt wel voor problemen. Door het groeiend aantal auto's ontstaan lange files en grote bereikbaarheidsproblemen in en rond steden. De trein kan in de spits de groeiende stroom reizigers niet aan. En de kwaliteit van de leefomgeving wordt aangetast.

3. Waar willen we heen

naar een duurzame
samenleving Onze ecologische schuld wordt stapsgewijs afgelost. Hierbij gebruiken we methoden die succesvol zijn gebleken en we zoeken naar nieuwe manieren om meer duurzaamheid te verkrijgen. Onze mobiliteit wordt slimmer. Het verkeer wordt stiller en schoner. We gaan zuinig om met energie. De apparaten die wij gebruiken zijn schoon en efficiënt. Wij betalen een eerlijke prijs voor ons voedsel, dat veilig is en op een schone manier is geproduceerd. Iedereen kan genieten van goed beschermde natuurgebieden. Zowel producenten als consumenten zijn zich bewust van hun verantwoordelijkheid. Consumenten hebben toegang tot alle informatie die hiervoor nodig is.

4. Maatregelen

4.1 Slimmer, stiller en schoner verkeer

slimmer gebruik
van wegen Ook in het verkeer- en vervoersbeleid staat duurzame mobiliteitsontwikkeling centraal. Dit neemt niet weg dat het soms nodig is om nieuwe snelwegen aan te leggen om ernstige fileproblemen op te lossen. Dit gaat echter vaak ten koste van woon- en natuurgebieden. Als wegwitbreiding strikt noodzakelijk is, wordt daarom zoveel mogelijk gekozen voor verbreding van bestaande wegen. Verder worden wegen beter benut door flexibele rijstrookindeling en automatische voertuiggeleiding. De PvdA kiest gericht voor parkeer- en locatiebeleid, het stimuleren van alternatieven voor individueel autogebruik (fiets, openbaar vervoer, carpoolen), het in rekening brengen van maatschappelijke kosten en het beter benutten van bestaande infrastructuur. De geluidsoverlast en slechte luchtkwaliteit in woonwijken langs snelwegen zal op korte termijn moeten worden aangepakt. Het aanpassen van de maximumsnelheid is op die plekken een effectieve maatregel. Ook zal geïnvesteerd moeten worden in aanpassingen zoals een ander wegdek, geluidsschermen of overkapping van wegen en het isoleren van woningen.

niet bezit maar
gebruik belasten Door het invoeren van een kilometerheffing wordt eindelijk niet het bezit van de auto maar het gebruik van wegen belast. Differentiatie van tarieven naar tijd, plaats en milieubelasting (mits uitvoerbaar en met waarborgen voor privacy) is noodzakelijk om files te bestrijden en het milieu te ontlasten. Dit houdt de kosten van noodzakelijk vervoer op het platteland beperkt. Via belastingmaatregelen stelt Nederland al hoge eisen aan de uitstoot van verontreinigende stoffen en de geluidshinder door auto's. Bevorderd wordt dat ook in Europees verband de eisen worden aangescherpt.

files voorkomen De meeste files ontstaan door het verkeer van en naar steden. Verbetering moet dus vooral worden gezocht in de concentratie van activiteiten rond de stedelijke netwerken, in knooppunten waar verschillende vormen van vervoer bij elkaar komen. Daarnaast zullen de

locaties van werk- en zorgvoorzieningen nog zorgvuldiger moeten worden gekozen. Provincies hebben daarbij de taak te voorkomen dat gemeenten elkaar beconcurreren met lage parkeernormen. Om files tegen te gaan worden variabele werktijden gestimuleerd evenals vervoersmanagement door werkgevers, bijvoorbeeld in de vorm van speciale openbaarvervoerscontracten.

fietsgebruik
stimuleren

Het fietsgebruik wordt bevorderd door maatregelen als het aanleggen van meer vrijliggende fietspaden en het weren van brommers op de fietspaden in de stad. Fietsdiefstal wordt zoveel mogelijk voorkomen door onder meer de bouw van extra stallingen.

slimmer, beter
en klantgericht
openbaar vervoer

Het openbaar vervoer kan een belangrijke rol vervullen als alternatief voor de auto. Voorwaarde is wel dat het kwaliteit en kwantiteit zowel binnen als buiten de grote steden levert. Het openbaar vervoer heeft nog een wereld te winnen door betere dienstverlening, meer veiligheid, grotere betrouwbaarheid en betere informatie aan reizigers. Voor ouderen is ook de toegankelijkheid belangrijk. Als niet snel een kentering optreedt, verliest de trein aan aantrekkingskracht. NS dient de reiziger centraal te stellen. De minister moet het bedrijf rechtstreeks kunnen aanspreken op de geleverde prestaties. Openbaar vervoer blijft de verantwoordelijkheid van de overheid. De Wet Personenvervoer 2000 wordt aangepast. Ervaringen in het buitenland, met name bij railgebonden openbaar vervoer, nopen tot een bijstelling van het beleid. De aanbesteding van vervoersconcessies door decentrale overheden wordt niet verplicht maar facultatief.

meer en betere
infrastructuur

Op drukbezette intercityverbindingen tussen grotere steden wordt de capaciteit vergroot. Ook zijn wij voorstander van light rail in en om grote steden. Bij bestaande en nieuwe stations, als knooppunten van de stedelijke netwerken, zijn snelle overstapmogelijkheden van ander openbaar vervoer, auto en fiets nodig. Om de reistijd tussen het Noorden en de Randstad te verkorten wordt de Zuiderzeelijn, in de vorm van een Magneetweefbaan of een daarmee vergelijkbare vorm aangelegd. Welke verbinding dit precies moet worden hangt vooral af van de inpassing in het landschap, de aansluiting op vervoersnetwerken, ook internationale, en van de rentabiliteit van de verbinding. De uitbreiding van de Europese Unie maakt goede internationale treinverbindingen naar Oost Europa extra belangrijk. Bestaand spoor wordt aangepast om hogesnelheidsverbindingen mogelijk te maken. Ook worden reserveringen gedaan om later verdere verbeteringen te kunnen aanbrengen.

transportpreventie
dankzij technologie

De groei van de mobiliteit kan verder op een goede manier worden afgeremd door te voorkomen dat mensen en goederen verplaatst worden ('transportpreventie'). Informatietechnologie biedt hiervoor grote kansen. Dankzij internet zijn telewerken, teleleren, televergaderen en allerlei andere teleactiviteiten mogelijk. Zoals gezegd in hoofdstuk 3, heeft dit ook andere voordelen, bijvoorbeeld dat werken en verzorgen beter gecombineerd kunnen worden. Minder vervoer van goederen kan worden bereikt door beter ontwerp van producten en logistieke systemen. De keuze van de wijze van goederenvervoer (weg, spoor, water, pijpleidingen) wordt niet alleen bepaald door economische overwegingen, maar ook door argumenten van publieke veiligheid. Het transport van gevaarlijke stoffen door dorpen of steden mag slechts toegestaan worden wanneer uit risico-analyses blijkt dat de veiligheid van burgers niet in gevaar komt. Indien het laatste het geval is verdient goederenvervoer per spoor de voorkeur, boven vervoer over de weg. Nog beter is het transport van chloor en andere giftige stoffen te beperken door productie en verwerking zoveel mogelijk op één plaats te concentreren.

Rotterdam en
Schiphol: het
belang van schone
en veilige mainports

Schiphol en de Rotterdamse haven vormen belangrijke pijlers van onze economie. Bij de ontwikkeling van deze mainports is de dubbele doelstelling dat de groei van de economie hand in hand gaat met verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving. De Maasvlakte wordt uitgebreid op basis van het compromis dat Rijk, milieubeweging en Rotterdam heb-

ben bereikt. Het bestaande Rotterdamse havengebied zal beter benut worden. Voor verbetering van de leefomgeving wordt 750 hectare natuur en recreatiegebied aangelegd in de Rotterdamse regio.. Schiphol ontwikkelt zich tot een kwaliteitsluchthaven met een internationaal hoogwaardig, veilig netwerk en een hoge toegevoegde waarde voor de Nederlandse economie. Schiphol functioneert als gewoon bedrijf en de luchtvaartsector als gewone bedrijfstak. Dit betekent dat Schiphol binnen de geldende milieu- en veiligheidsnormen haar groeiambities moet waarmaken. Schiphol wordt niet geprivatiseerd. De rijksoverheid verkoopt haar aandelen niet. De luchthaven is een basisvoorziening die in handen van de overheid dient te blijven. Schiphol heeft geen concurrenten, zodat privatisering zou betekenen dat een monopolist in de markt wordt gezet.

ook vliegen
een eerlijke prijs

Op buitenlandse vliegtickets wordt nu geen BTW geheven, op binnenlandse vluchten het lage 6% tarief. De kerosine voor het vliegverkeer is op grond van internationale afspraken uit 1944 heffingsvrij. Nederland neemt initiatieven om daar internationaal een einde aan te maken en verhoogt de BTW op binnenlandse vluchten naar het gewone 19% tarief.

4.2 Zuinig, schoon en efficiënt energiegebruik

Kyoto nakomen

De voorspellingen van de Club van Rome komen niet uit, mede dankzij die voorspellingen. Er is nog genoeg aardolie, aardgas en steenkool om aan onze energiebehoeften te voldoen. De nadelen van het grote energiegebruik worden wel steeds zichtbaarder. Klimaatverandering en verzuring illustreren dit. Daarom wil de PvdA dat het Kyoto-protocol voor lagere CO₂-uitstoot zo spoedig mogelijk wordt geratificeerd en wordt nageleefd. Restwarmte uit de industrie zal, mede om de CO₂-uitstoot te beperken, waar mogelijk worden benut.

energieladder:
zuinig, schoon,
efficiënt

Om te bevorderen dat we zuinig, schoon en efficiënt omgaan met onze energie, hanteren we een 'energieladder' met drie treden. Energiebesparing vormt de eerste trede. Gebruik van duurzame bronnen de tweede. Ten slotte moet de fossiele energie die we blijven gebruiken, schoon en efficiënt worden opgewekt. De PvdA wijst uitbreiding van het opgesteld vermogen aan kernenergie af zolang intrinsiek veilige kerncentrales niet beschikbaar zijn en het vraagstuk van een veilige opslag van radioactief afval niet is opgelost. De bestaande kerncentrale in Borssele wordt aan het eind van 2003 gesloten.

energiebesparing

Veel energie kan worden bespaard in woningbouw, industrie en infrastructuur. In de energievervlindende datahuizen bijvoorbeeld, kan de warmtelozing op de etage met alle computers worden ingezet voor verwarming van andere verdiepingen. Zachte leningen kunnen de inzet van energiebesparende innovaties in nieuwbouw en renovatie stimuleren. Duurzaam bouwen wordt erop gericht dat huizen hun energie terugleveren aan het energiebedrijf. Compacter bouwen en betere inrichting van ruimte leveren eveneens energiebesparing. De Wet Energiebesparing Toestellen wordt toegepast op elektrische apparaten, zoals koel- en vriesapparatuur, wasmachines, boilers, audio- en videoapparatuur en overig wit- en bruingoed. Burgers verdienen de extra kosten terug door lagere energierekeningen. Prijssubsidies voor aluminiumsmelters en glastuinbouw worden afgebouwd en ingezet om een zuiniger productie te realiseren. De PvdA is voorstander van invoering in Nederland van een energieheffing voor grootverbruikers, die de energieprijzen optrekt tot het Europese gemiddelde. Toepassing van bewezen technieken zoals zonneboilers, zonnecellen en zogenaamde 'zuidgerichte' verkaveling worden bij nieuwbouwwoningen en grote renovatieprojecten gestimuleerd.

duurzame bronnen

Het gebruik van duurzame energiebronnen wordt op diverse manieren gestimuleerd. Het tarief van de ecotaks loopt op met het gebruik. Groene en lichtgroene stroom blijven vrij van een ecotaks. Een deel van de opbrengsten wordt ingezet voor energiebesparing. Door labelling en certificering worden consumenten geïnformeerd en gestimuleerd om schone

energiebronnen te gebruiken. Ook stroomleveranciers worden gestimuleerd tot het leveren van een minimum percentage duurzaam opgewekte stroom (wind, zon, biomassa). De mogelijkheid wordt onderzocht om het certificatiesysteem dat nu bestaat voor groene stroom uit te breiden naar alle elektriciteitsopwekking zodat de klant weet welke vorm van elektriciteit hij koopt. Deze certificering telt ook voor atoomenergie. Goedkope vervuilende buitenlandse stroom mag onze schone energievoorziening niet wegconcurreren. Daarom wordt ecotaks geheven. Nederland zet zich in Europa in voor het gebruik van duurzame energiebronnen, om zo ook elders kernenergie onnodig te maken.

technologische innovaties

Technologische innovaties worden ondersteund op terreinen waar we onderzoeksinstituten, producenten en marktpotentieel hebben. We zien vier belangrijke kansen:

- zonnecellen voor stroomopwekking. Ons land heeft topresearch en is een van de grootste producenten ter wereld. Plaatsing op daken en op geluidsschermen wordt gestimuleerd;
- waterstof in combinatie met brandstofcellen maakt energiegebruik mogelijk met alleen schoon water als reststof. Experimenten hiermee bij verwarming, stroomopwekking en in voertuigen worden bevorderd;
- er komen schonere autobrandstoffen op basis van vernieuwbare plantaardige grondstoffen (biobrandstoffen);
- windenergie wordt een belangrijke exportsector doordat windparken worden aangelegd op zee en land.

4.3 Duurzame land- en tuinbouw

land- en tuinbouw meer dan economie

Land- en tuinbouw zijn voor Nederland van groot belang. Lange tijd is dat belang alleen gedefinieerd in economische termen. Dat heeft verschillende negatieve effecten gehad. De manier waarop de intensieve veehouderij een aanslag pleegt op milieu, dieren en ruimte is hiervan een voorbeeld. Er vindt nu een omslag in het denken plaats, zowel in Nederland als in Europees verband, waar de land- en tuinbouw grotendeels wordt vormgegeven. Niet méér, maar beter is ook hier het motief.

duurzaam en vitaal

Wij willen het landelijk gebied niet bevrozen, maar omwille van zijn waarden juist verder ontwikkelen: een maatschappelijk verantwoorde landbouw die past binnen de omgevingsfactoren (water, bodem en milieu) en de eisen van dierenwelzijn en voedselveiligheid. De PvdA acht de agrariërs goed in staat om hun ondernemerschap en creativiteit in te zetten voor een duurzame en vitale landbouw.

beschermen platteland

Bepaalde delen van land- en tuinbouw, vooral melkveehouderij en akkerbouw, spelen een belangrijke rol bij de bescherming van het open karakter van het platteland. De oprichting van Nationale Landschappen, premies voor landschapsbeheer, en de realisatie van een Agrarische Hoofdstructuur kunnen dit ondersteunen. Andere sectoren in de land- en tuinbouw belasten het platteland. Ten behoeve van de landschappelijke kwaliteit dient er een investeringsprogramma te komen, waaronder premies voor boeren, die een bijdrage leveren aan realisatie van natuur-, water- en landschapsdoelstellingen. Dat geldt in het bijzonder voor de intensieve veehouderij. Die krijgt hulp om zich om te vormen tot een sector met hoogwaardige, duurzame en diervriendelijke boerenbedrijven. Biologische landbouw wordt ondersteund. In Europees verband spant Nederland zich in voor een lager BTW-tarief voor biologische producten.

veilig en hoogwaardig voedsel

Ons voedsel wordt beter en veiliger. Controle op kwaliteit en veiligheid wordt versterkt. Dit wordt bereikt door de volgende maatregelen:

- er komt een Wet openbaarheid voedselinformatie, vergelijkbaar met de Wet openbaarheid bestuur. De consument heeft recht op informatie over samenstelling en productiewijze van het voedsel;

- er wordt een onafhankelijke voedselautoriteit opgericht, die in afstemming met de Europese autoriteit waakt over de veiligheid van het voedsel;
- in producten worden ook milieukosten berekend, zodat er een eerlijke prijs ontstaat in verhouding tot duurzaam ontwikkeld voedsel;
- het gebruik van bestrijdingsmiddelen wordt verminderd door verboden en heffingen en door stimuleren van biologische bestrijdingsmiddelen.

Europees
landbouwbeleid
hervormen

Het Europese landbouwbeleid wordt drastisch hervormd, de jaarlijkse uitgaven op korte termijn fors verlaagd. De aandacht verschuift van landbouw naar platteland. Prijssteun wordt vervangen door inkomenssteun, die mede afhankelijk is van milieu- en natuurprestaties. Deze hervorming is noodzakelijk om de Nederlandse land- en tuinbouw duurzaam te maken, maar dient ook andere doelen. Boeren in de Derde Wereld krijgen eerlijkere kansen (zie hoofdstuk 10) en de uitbreiding van de Europese Unie wordt betaalbaar.

4.4 Goed beschermde en toegankelijke natuur

natuur: na de
kwantiteit nu de
kwaliteit centraal

De laatste jaren is de omvang van de natuur in Nederland toegenomen. De kwaliteit en de soortenrijkdom (biodiversiteit) nemen echter nog af. Regie is nodig om na de kwantiteit, de kwaliteit van het landschap te vergroten.

Nationaal
Natuuroffensief

De PvdA ondersteunt het Nationaal Natuuroffensief om:

- in 2010 de gewenste 700.000 ha. Ecologische Hoofdstructuur te hebben gerealiseerd;
- de versnippering van natuurgebieden tegen te gaan. De bebouwing in stedelijke gebieden (als de Randstad, de Brabantse stedenrij en het Knooppunt Arnhem Nijmegen) wordt planologisch zodanig geconcentreerd dat grote aaneengesloten ruimten voor groen en water behouden blijven. Het effect van versnippering kan worden verminderd door ecologische verbindingzones aan te leggen;
- geld te reserveren om vermessing, verdroging en verzuring tegen te gaan.

nationaal
natuurconvenant

De natuur is van alle Nederlanders. Om de natuur voor iedereen toegankelijk te houden komt er een nationaal natuurconvenant tussen overheden en landgoedeigenaren, recreatieschappen en terreinbeherende organisaties. Vrijkomende defensie terreinen gaan niet per se naar de hoogste bidder. Verbeteringen in de ecologische structuur kunnen zwaarder wegen.

Waddenzee

Voor de Waddenzee geldt het zwaarste natuurbeschermingsregime. In het waddengebied zijn nieuwe mijnbouwactiviteiten uitgesloten. De militaire activiteiten en de onderdelen van de schelpdiervisserij die het ecosysteem van het gebied belasten worden beëindigd. Voor de uitvoering van een duurzaam sociaal-economisch ontwikkelingsperspectief 2030 wordt de Wadden Duurzaamheids Maatschappij opgericht waarin marktpartijen, burgers en overheid partners zijn.

Biesbosch

‘De Biesbosch’ wordt verder ontwikkeld. Er vinden geen mijnbouwactiviteiten plaats in, nabij en rondom dit Nationaal Park. Ook voor andere Nationale Parken moet het beschermingsregime zodanig zijn dat geen inbreuk wordt gemaakt op de status van deze gebieden door boringen of de aanleg infrastructuur. Voor delen van de Noordzee wordt een helder natuurbeleid ontwikkeld.

zand- en
grindwinning

Er komt een heffing op de winning van zand en grind, om de afgraving van het Nederlandse landschap te beperken. De opbrengsten gaan naar een fonds dat alternatieven stimuleert zoals een ecologisch verantwoorde manier van zandwinning op zee.

duurzaam
waterbeheer

De PvdA onderschrijft de strategie voor duurzaam waterbeheer van de Commissie Waterbeheer 21ste eeuw met als kernbegrip ‘water eerst vasthouden en bergen, pas in laat-

ste instantie afvoeren'. We geven ruimte terug aan de rivier in het belang van onze veiligheid. Bijkomend voordeel is dat oude natuurgebieden rond de grote rivieren in ere worden hersteld. Verandering van klimaat, bodemdaling en zeespiegelrijzing nopen tot een vernieuwende kijk op hoe we met het waterbeheer en in het bijzonder wateroverlast en watertekort moeten omgaan. Voortaan zal het water op (deel-)stroomgebied integraal beheerd moeten worden en moet tevens optimaal voorzien worden in veiligheid tegen overstroming volgens de principereeks vasthouden-bergen-afvoeren en onder voorkoming van afwenteling. Water zal medesturend zijn in de ruimtelijke ordening.

4.5 Verantwoord produceren en consumeren

maatschappelijke
kosten en
opbrengsten

Duurzame ontwikkeling betekent ook verandering van de wijze waarop we produceren en consumeren. Niet alleen bedrijfseconomische, maar ook maatschappelijke kosten en opbrengsten dienen hierbij een rol te spelen. Bij maatschappelijk verantwoord produceren en consumeren zijn zowel bedrijfsleven, overheid als burgers betrokken. De overheid geeft het goede voorbeeld.

maatschappelijk
verantwoord
produceren

'People, planet, profit' is een motto bij steeds meer bedrijven die erkennen dat er niet alleen aandacht dient te zijn voor financieel rendement. Goede sociale en ecologische prestaties worden bevorderd door de volgende maatregelen:

- bedrijven geven openheid over deze prestaties; als het bedrijfsleven te weinig doet aan openbare verslaglegging, gaat de overheid over tot wettelijke en financiële regulering. Bedrijfsinterne milieuzorg wordt als middel om de milieubelasting door bedrijven te verminderen meer gestimuleerd;
- leveranciers worden tot en met het afvalstadium verantwoordelijk voor de milieubelasting van producten. Statiegeld, retourpremies, verwijderingsbijdragen en algemene heffingen worden ingezet of uitgebreid;
- er komen nieuwe stimuleringsmaatregelen, zoals een subsidie voor nieuwe milieuvriendelijke producten, die wordt betaald zodra een bepaald aantal consumenten het product aanschafft.

maatschappelijk
verantwoord
consumeren

De consument wordt door de volgende maatregelen gestimuleerd om over te gaan tot duurzamer koopgedrag:

- milieuvervuiling wordt verrekend in de prijzen;
- de consument krijgt duidelijke informatie over de milieueffecten van producten (milieulabel, milieukeur, informatie over energieverbruik en toegepaste energiebron, etc.);
- producten in kringloopwinkels en reparatiediensten komen in het lage BTW-tarief
- In het wild levende zoogdieren en vogels mogen alleen worden geschoten en bestreden bij ernstige schade, die niet op andere wijze is te verhelpen. De zgn. benuttings-, oogst- en plezierjacht wordt afschaft.

Het leven is meer dan werken: sport en cultuur

“Wanneer onze traditionele doelen geleidelijk aan worden gerealiseerd, en de samenleving met het verdwijnen van de oude onrechtvaardigheden in toenemende mate sociaal-democratisch wordt, zullen wij onze aandacht meer en meer richten op andere, en op de lange termijn belangrijker sferen - die van persoonlijke vrijheid, geluk en culturele inspanning; het cultiveren van de vrije tijd, van schoonheid, gratie, vrolijkheid, spanning en van al die bezigheden, of ze nu verheven, vulgair of excentriek zijn, die bijdragen aan de veelkleurige structuur van een rijk privé- en familielevens”

A. Crosland 1956⁸

1. Inleiding

samen doen en belevens: kwaliteit

Sport en cultuur brengen mensen samen om te doen, om te kijken, te genieten. Zelf sporten is gezond en stimulerend. Topsport is spannend om naar te kijken. Van de kunsten valt te leren en te genieten. Kunstenaars confronteren ons met schoonheid en nieuwe inzichten. Cultuur en sport verhogen kortom de kwaliteit van de samenleving.

cultuur en sport zijn onmisbaar geworden

Cultuur en sport nemen een steeds belangrijker plaats in de maatschappij in. De toegenomen welvaart, de kortere werkweek en het hogere opleidingsniveau zijn daar een oorzaak van. De podiumkunsten trekken 16 miljoen bezoekers per jaar; honderdduizenden gaan naar popconcerten; er zijn meer dan 10.000 koren. Bijna 5 miljoen sporters zijn lid van een vereniging. Meer dan 1 miljoen mensen spannen zich als vrijwilliger voor deze verenigingen in.

breder betekenis voor de samenleving

Sport en cultuur zijn nauw verbonden geraakt met de media en mede daardoor zo'n belangrijk onderdeel van het leven van velen geworden. Er gaat veel geld in om. Bedrijven en steden proberen hun identiteit te versterken door zich ermee te verbinden. Het hoge niveau van de voorzieningen is een vestigingsfactor voor het internationale bedrijfsleven. Sport en cultuur hebben dus ook bredere maatschappelijke en economische betekenis.

2. Waar staan we

sport gaat goed

Er is in de afgelopen jaren veel gedaan voor sport en cultuur. Het sportbudget steeg van 55 tot 160 mln. ruim méér dan de beloofde verdubbeling. De gemeenten kregen extra geld om sport te stimuleren. Voor topsport wordt talent opgespoord en ondersteund. Voor topsporters kwam een stipendiumregeling tot stand. De schitterende resultaten op de Olympische Spelen van Sydney vergrootten het enthousiasme van velen om zelf te sporten. Het NOC/NSF verdient hiervoor veel krediet.

en cultuur ook

Het kabinet-Kok heeft het budget voor kunst met ruim 130 miljoen gulden per jaar verhoogd. Er is gewerkt aan deelname van alle Nederlanders, ook de nieuwe, aan de cultuur. Fiscale maatregelen hebben schenkingen aan culturele instellingen aantrekkelijker gemaakt. De collecties worden uit de depots gehaald en zijn op onverwachte plekken te

⁸ A. Crosland, *The future of socialism*, 1956

zien. Er is ruim 300 miljoen gulden ingezet voor monumenten, er is een nieuw aankoopfonds voor beeldende kunst opgezet en er is 450 miljoen gulden gereserveerd voor de renovatie van onze nationale schatkamer, het Rijksmuseum.

publieke omroep moderniseert De publieke omroep wordt hervormd. Het klassieke zuilensysteem waarbij de verschillen tussen de omroepen voorop stonden verdwijnt. In de plaats daarvan ontstaat één publieke voorziening die pluriformiteit als gezamenlijke opgave beschouwt.

minder vrijwilligers en ruimte De sportverenigingen hebben steeds meer moeite voldoende vrijwilligers te vinden om de vereniging te runnen. Dat werk wordt steeds complexer en de vrijwilligers hebben minder tijd. Sportaccommodaties verhuisden naar de randen van de steden. Kinderen zijn zo steeds moeilijker te bereiken, in het bijzonder in de grote steden. Stedelijke vernieuwing bedreigt goedkope ruimten voor kunstenaars, zoals ateliers, broedplaatsen en oefenruimten voor muziek.

waardering voor kunstenaars Het zelfstandig ondernemerschap stelt eisen waaraan veel kunstenaars slechts moeizaam kunnen voldoen. Menig kunstenaar leeft van een minimuminkomen of zelfs minder.

commercialisering en kwaliteit kunst Sport en cultuur profiteren van hun economische betekenis, maar de commercialisering slaat hier en daar te hard toe. In de kunst lopen de kwaliteit en de onafhankelijkheid een risico. Zie de heftige discussie over de sponsoring van het Stedelijk Museum in Amsterdam door een autofabrikant. Niet iedereen vindt het prettig in het Rijksmuseum door de Philipsvleugel te lopen.

commercialisering en toegankelijkheid sport In de topsport staat de toegankelijkheid onder druk doordat steeds meer evenementen als koopwaar achter een tv-decoder verdwijnen. Canal+ adverteert "Voetbal is van ons". Wij dachten van niet. Juridisch rusten de uitzendrechten weliswaar bij de organisator van een evenement, die de rechten verkoopt aan de hoogstbiedende. Maar het topsportevenement zelf rust op een enorme onderbouw van gemeenschappelijke inspanningen en publieke voorzieningen. Alle velden van Nederland waar de talenten opgroeiden, vele gesubsidieerde stadions, de infrastructuur eromheen, de inzet van politie enz. zijn betaald door de gemeenschap. Topsport is van ons allemaal.

3. Waar willen we heen

nieuwe verbindingen Wij kunnen nog veel doen om sport en cultuur met andere onderdelen van de samenleving te verbinden. Om iedereen zo goed en zo veel mogelijk te laten genieten van de kwaliteit. Om de samenhang in de gemeenschap te vergroten. En om de internationale positie van Nederland verder te versterken.

vroeg beginnen en volhouden Voor zowel sport als cultuur geldt dat het belangrijk is om er al vroeg in het leven mee te beginnen: vanaf de allereerste groepen op de basisscholen. Lichamelijke opvoeding hoort onderdeel te zijn van ieders opvoeding. Met cultuur is het niet anders. Creativiteit, nieuwsgierigheid en onderscheidingsvermogen zijn essentiële eigenschappen die van jongs af aan moeten worden ontwikkeld.

nieuwe mogelijkheden voor communicatie De informatiesamenleving verandert de wereld van de media. Door de technologie groeien tv en computer naar elkaar toe. Je kunt straks surfen naar het tv-programma dat de vorige week werd uitgezonden, of met 100.000 andere kijkers reageren op en in de uitzending. Voor de publieke omroep, een voorziening van ons allemaal, ligt hier met zijn schat aan archiefmateriaal een uitgelezen kans.

sponsoring
uitstekend, maar
grenzen aan
commercialisering

Sport en cultuur zijn publieke voorzieningen. Bedoeld voor ons allemaal en voor het overgrote deel betaald door ons allemaal. Wij vinden het uitstekend dat sport en cultuur worden gesponsord. Om kwaliteit, onafhankelijkheid en toegankelijkheid te beschermen, moeten er wel duidelijke grenzen worden gesteld aan de toenemende commercialisering.

4. Maatregelen

4.1 Sport

iedereen toegang
tot sport en spel

Door sportverenigingen te verbinden met andere voorzieningen zoals kinderopvang en scholen kunnen veel meer kinderen worden bereikt (zie ook hoofdstuk 9). Een gecombineerde functie van sportleerkracht van de (Brede Buurt)school en sportbuurtwerker helpt de verbinding te leggen tussen scholen, sportverenigingen, buurten en vrijwilligers. Gemeente, scholen, verenigingen en buurten vullen die functie zelf in, maar worden door het rijk ondersteund.

zelf uitproberen
met de probeerbon

Enthousiasme van kinderen voor sport en cultuur ontstaat vooral als ze het zelf kunnen uitproberen. De kosten van contributies zijn daarvoor een belemmering. Om die drempel te slechten krijgen alle kinderen een 'probeerbon', die recht geeft op een aantal malen meedoen met verschillende sporten en/of lessen op het gebied van kunst en cultuur. De rijksoverheid stelt de benodigde middelen beschikbaar en vraagt gemeenten, sportverenigingen en muziekscholen om mee te doen.

sportaccommodaties
in de buurt

Sportaccommodaties worden van meet af aan opgenomen in de ruimtelijke ordeningsplannen. In elke wijk horen trap- en speelveldjes thuis: dáár hebben ze hun functie om alle groepen jongeren in de buurt met elkaar in contact te brengen. Gemeenten stimuleren effectief gebruik van deze veldjes en nemen maatregelen om overlast te beperken.

gymzalen, schoolpleinen
en sporthallen ook open
buiten schooltijd

De overheid bevordert dat gemeenten, scholen en verenigingen de gymzalen, schoolpleinen en sporthallen ook buiten schooltijd open stellen. Net als voor studenten aan de universiteit, komen ook voor andere studenten en scholieren de sportaccommodaties tegen lage vergoeding open te staan.

alle kinderen leren
zwemmen

Gemeenten bevorderen dat geen jongere de basisschool verlaat zonder zwemdiploma. De rijksoverheid stelt hiervoor financiële middelen beschikbaar aan de gemeenten.

accommodaties
voor topsport

Om onze topsporters internationaal op de hoogste niveaus mee te laten doen wordt – in samenwerking met gemeenten – een aantal nieuwe accommodaties gebouwd. Voor zover noodzakelijk voor een goed topsportbeleid, wordt geïnvesteerd in opleidingen waarbij topsport en onderwijs kunnen worden gecombineerd.

4.2 Cultuur

meer experimenten
en doorzichtige
beoordeling

Om nieuwe groepen mogelijkheden te bieden én het publiek te verbreden, komt er meer ruimte voor experimenten. De vierjaarlijkse cultuurnota wordt vervangen door een meer permanente beoordeling, bijvoorbeeld per sector. Die beoordelingen komen tot stand op basis van duidelijk omschreven normen en op een doorzichtige manier. Van alle instellingen wordt verlangd dat ze in de kleurrijke samenleving staan en op professionele wijze hun publiek bereiken. Ze worden mede afgerekend op de mate waarin ze publieksgroepen bereiken die nu nog aan de kant staan. De vakopleidingen staan open voor nieuwe ontwikkelingen zoals nieuwe media, en leren vaardigheden aan die daarbij horen. Regio's krijgen een grotere rol bij het bepalen van de voorzieningen, zodat elk gebied een goed cultureel aanbod krijgt. Daarbij wordt rekening gehouden met de regionale cultuurprofielen.

toegankelijke musea	Kunst en cultuur worden toegankelijker doordat alle rijksmusea langer en flexibeler open zijn. Eén dag per week verlenen zij gratis toegang. In de volgende kabinetsperiode wordt geïnvesteerd in het digitaliseren van Rijkscollecties en cultureel erfgoed. Alle collecties komen via het internet voor iedereen beschikbaar.
sterke publieke omroep	De publieke omroep integreert met behoud van de pluriformiteit die de omroepverenigingen vertegenwoordigen. Zij krijgt de opdracht en de middelen om voorop te lopen bij de digitale en maatschappelijke ontwikkelingen. Te denken is aan interactieve taalcurricula voor nieuwe Nederlanders en de mogelijkheid om thuis te kiezen uit concerten en opvoeringen die via breedband worden uitgezonden.
bibliotheken geven toegang tot de informatie samenleving	Culturele activiteiten horen voor iedereen bereikbaar en toegankelijk te zijn. Bibliotheken, dicht bij huis, beschikken over ICT-middelen en helpen iedereen toegang te geven tot de informatiesamenleving. Alle jongeren beneden de 19 jaar moeten gratis lid kunnen zijn van de bibliotheek. De financiële mogelijkheden moeten worden onderzocht van het geheel gratis maken van de bibliotheek voor iedereen.
ondernemerschap en moderne arbeidsvoorwaarden	De (auteurs)rechten van kunstenaars worden beter beschermd. De rijksoverheid stelt een programma op voor de ondersteuning en begeleiding van de kunstenaar als ondernemer. De vergoedingen voor uitvoerende kunstenaars worden waar nodig op peil gebracht.
fysieke ruimte	Gemeenten wordt gevraagd de ruimtebehoeften van kunstenaars te inventariseren en een “broedplaatsenplan” op te stellen. Het Rijk stelt ter stimulering daarvan aan de gemeenten middelen ter beschikking.
internationalisering stimuleren	De waarde van kunst en cultuur kan beter worden benut als Nederland zich nog intensiever internationaal profileert. Daarom wordt culturele uitwisseling bevorderd. Nieuwe Nederlanders dragen bij aan uitwisseling van kunst en kunstenaars met herkomstlanden. Nederland is tegen de illegale handel in cultuurobjecten en ratificeert en voert derhalve de Unidroitconventie uit.
fiscale stimulans voor cultuur	De betrokkenheid van bedrijven als sponsor of als collectionneur wordt langs fiscale weg bevoordeeld. Ook burgers worden gestimuleerd: beleggen in erkende kunst- en cultuurfondsen wordt net zo gunstig behandeld als groen beleggen. Getracht wordt de fiscale maatregelen zo in te richten dat ook vernieuwing in de kunst wordt bevorderd.
gedragscode sponsoring	In overleg met culturele instellingen en bedrijfsleven stelt de overheid een gedragscode op voor sponsoring van gesubsidieerde kunstvormen.
onderhoudsplannen voor monumenten	Om onze monumenten in stand te houden zijn een onderhoudsplan en een investeringsfonds nodig. Daarvoor komen nu ook ‘jonge’ monumenten in aanmerking.
1% voor cultuur	Om de plannen te bekostigen wordt in de komende periode het budget voor kunst en cultuur structureel verhoogd tot 1% van de netto-rijksuitgaven.

4.3 Publieke inspanning, publieke rechten

toegankelijke publieke evenementen	De publieke toegankelijkheid van belangrijke sportieve en culturele evenementen via de media wordt versterkt in de mediawetgeving. Alle geldstromen vanuit de overheid naar sport- en cultuurorganisaties worden nagelopen op de mogelijkheid om publieke toegankelijkheid als voorwaarde voor de financiering op te nemen.
sport in Verdrag	Om de sociale functie van de sport beter te beschermen tegen commercialisering zet Nederland zich er voor in dat sport in het Verdrag van Europa wordt opgenomen als maatschappelijke factor.

Veiligheid voor iedereen

“Daar waar de burger ophoudt zich thuis, op zijn werk en op straat veilig te voelen, faalt de staat niet alleen in zijn oudste kerntaak (ordehandhaving) en zal hij uiteindelijk het monopolie op geweld verliezen. Maar hij wordt tenslotte op alle andere terreinen van activiteit ongeloofwaardig, als hij niet eens in staat is zijn eerste en oudste opdracht naar behoren te vervullen.”

Jan Pronk 1987⁹

1. Inleiding

veiligheid en
misdaad

Minder misdaad betekent meer vrijheid. Dat geldt voor iedereen en voor ouderen in het bijzonder. De PvdA wil dan ook met alle macht de misdaad bestrijden. Door de oorzaken van misdadig gedrag tegen te gaan en door krachtig op te treden tegen diegenen die straten, openbaar vervoer, winkels en cafés onveilig maken.

veiligheid en
leefbaarheid

Veiligheid heeft veel te maken met leefbaarheid. Veiligheid kan worden bedreigd door overlast, verloedering, en gebrek aan respect voor regels en normen. Als sommige regels massaal worden overtreden, ligt de weg naar algemene normvervaging open. We moeten ervan op aan kunnen dat we rekening houden met elkaar. Leefbaarheid geldt ook de situatie thuis. De basis van een veilige samenleving ligt in de huiselijke kring. Geweld in huiselijke kring is onaanvaardbaar. Meer aandacht van de overheid daarvoor en betere instrumenten om dit geweld te bestrijden zijn geboden.

2. Waar staan we

wat er goed gaat

De regering heeft in de afgelopen perioden veel gedaan om Nederland veiliger te maken. Ze heeft de politie versterkt en cellen bijgebouwd. Ze heeft een begin gemaakt met het moderniseren van de rechterlijke macht, zodat schuldigen vaker veroordeeld kunnen worden. ‘Justitie in de buurt’ is ingevoerd en de buurtagent krijgt een vaste plaats. Nadat de misdaadcijfers voortdurend omhoog waren gegaan sinds de jaren zestig, zijn ze vanaf midden jaren negentig weer licht gedaald. In heel Nederland is de laatste jaren veel verbeterd aan het beheer en onderhoud van de buurten. Dat voorkomt verloedering, vergroot de leefbaarheid en verhoogt de gemeenschapszin.

te weinig hulp voor
het slachtoffer

Als solidariteit ergens voor de hand ligt, dan is dat wel met slachtoffers van misdrijven. Daar is het laatste decennium duidelijk meer aandacht voor gekomen. Het komt echter geregeld voor dat mensen die geld en belangrijke spullen zijn kwijtgeraakt aan een straatrover of inbreker, op het politiebureau moeten vaststellen dat niemand tijd heeft om hun aangifte op te nemen. Het contrast tussen publieke armoede en private rijkdom is hier scherp: de bank heeft de gestolen creditcard binnen vijf minuten geblokkeerd en zorgt binnen een paar dagen voor een nieuwe. En zelfs als de dader wordt gestraft, krijgt het slachtoffer vaak geen schadevergoeding.

steeds jongere
daders

Het baart grote zorg dat steeds jongere kinderen overgaan tot het plegen van strafbare feiten en dat deze grover en gewelddadiger worden. Het begint met verwaarlozing en spijbe-

⁹ PvdA, commissie onder voorzitterschap van Jan Pronk, Schuivende Panelen, 1987

len en eindigt soms met echte misdaad. Huiselijk geweld kan hier een rol spelen. Kort door de bocht: ouder slaat kind, kind slaat buurjongetje. Ook zijn jongeren soms in verwarring over welke normen gelden, terwijl ze een goed toekomstperspectief missen. Ze zoeken dan hun identiteit en zelfrespect bij criminele bendes.

strafrechtketen is verstopt	Het gebeurt te vaak dat plegers van een vergrijp niet worden gepakt. Nog erger is de verstopping van de keten van het strafproces. Het openbaar ministerie en de rechterlijke macht kampen al jaren met grote achterstanden. Vervolgens zijn er, vooral voor jonge daders, nog altijd te weinig cellen en plaatsen voor behandeling. Tenslotte kunnen de instellingen van reclassering en jeugdhulp hun werk niet meer aan.
vooral te veel recidive	Misschien wel het allergrootste probleem is dat de zogeheten recidive schrikbarend hoog is: 53% van alle misdrijven wordt gepleegd door mensen die al eerder over de schreef zijn gegaan. Veel schade en ellende wordt dus veroorzaakt door een relatief kleine, tamelijk constante groep.
informatisering	Informatisering heeft naast nieuwe vormen van communicatie ook nieuwe vormen van criminaliteit doen ontstaan. Kinderporno vindt zijn verderfelijke weg nergens zo makkelijk als via internet. De mogelijkheden om in de virtuele wereld fraude te plegen, in te breken en te saboteren kunnen leiden tot grote schade. Doordat vrijwel alle sectoren van de samenleving steunen op ICT, zijn we extra kwetsbaar.
internationalisering	Ook voor de misdaad zijn de grenzen weggevallen. Mensensmokkelaars en ook de georganiseerde drugsmisdaad profiteren hiervan. Hier heeft de internationale gemeenschap nog geen doeltreffend verweer.
veilige leefomgeving	De overheid kan niet garanderen dat er nooit een ramp gebeurt. Zij moet er wel voor zorgen dat de beste veiligheidsmaatregelen worden getroffen. Bij recente rampen is pijnlijk gebleken dat de overheid hier door slechte organisatie of verkeerde houding ernstig tekort kan schieten.

3. Waar willen we heen

solidariteit met slachtoffers	Zonder fundamentele rechten van verdachten aan te tasten, wordt de positie van de slachtoffers ten koste van de daders versterkt. Waar nodig springt de gemeenschap de slachtoffers bij.
oorzaken van misdaad wegnemen	De beste manier om de misdaad tegen te houden is de oorzaken van misdadig gedrag weg te nemen. Alle instellingen die met kinderen te maken hebben werken hierbij samen.
effectieve strafrechtketen	Misdaad zal er altijd zijn, maar de strafrechtketen mag geen zwakke schakels hebben. Recidivisten zullen de strafrechtketen niet langer verstoppert. In plaats daarvan stopt de strafrechtketen de recidivisten.
alle openbare ruimte op orde	Beheer en onderhoud van de openbare ruimte komt overal op orde. Regeren is ook hier vooruitzien: de ruimtelijke ordening kijkt altijd naar leefbaarheid en veiligheid.
respect voor mensen en regels; overheid geeft voorbeeld	Respect voor regels is respect voor elkaar. Het wordt weer normaal dat iedereen zich aan de regels houdt en zijn verantwoordelijkheid kent. Iedereen kan erop rekenen dat de overheid haar verantwoordelijkheid altijd volledig beseft en het goede voorbeeld geeft. Betere handhaving van regels leidt tot meer respect voor elkaar en tot meer leefbaarheid. Hierbij hoort ook respect voor diegenen die deze regels handhaven en uitvoeren.

4. Maatregelen

4.1 Solidariteit met slachtoffers

aangifte doen wordt eenvoudig	Het wordt veel makkelijker om aangifte te doen. Het is niet aan de landelijke politiek om te bepalen hoe dit precies wordt georganiseerd. Wij verlangen wel van de politie dat ieder slachtoffer, 24 uur per dag, binnen één uur aangifte kan doen, hetzij op het bureau, hetzij telefonisch of via internet.
betere informatie voor slachtoffers	Als de dader wordt opgespoord, kan het slachtoffer via een vast telefoonnummer en internet op de hoogte blijven van de voortgang van de zaak.
solidariteitsfonds voor slachtoffers	Het huidige schadefonds Geweldsmisdrijven wordt geleidelijk uitgebouwd tot een solidariteitsfonds dat schadevergoedingen aan slachtoffers tot een bepaald maximum voorschiet. De overheid verhaalt vervolgens dit voorschot op loon of uitkering van de dader. Zij neemt daarmee de rompslomp en het risico dat dit verhaal niet slaagt van het slachtoffer over en bespaart het slachtoffer de emotionele en soms bedreigende confrontatie.
niet slachtoffers maar daders dragen de gevolgen	Niet de slachtoffers van publiek geweld hoeven straat of tram voortaan te mijden, maar de daders. De wettelijke mogelijkheden en praktische instrumenten om hen tijdelijk te verbieden daar te komen worden uitgebreid.

4.2 Oorzaken van misdaad wegnemen

kinderen krijgen alle aandacht	Kinderen die de liefde en aandacht krijgen die ze nodig hebben, die leren welke grenzen er zijn, en die kunnen uitzien naar een voorspoedige toekomst met leuk werk en een behoorlijk inkomen, lopen minder gevaar om tot crimineel gedrag te vervallen. Als ouders hun taak niet aankunnen, helpt de samenleving hen om het beter te doen. Scholen zijn de natuurlijke plaats waar je kunt zien of het gedrag van leerlingen scheefgroeit. Sport en cultuur zijn natuurlijke manieren om kinderen te leren zichzelf en anderen te respecteren (zie hoofdstuk 8). Met de gemeente als regisseur werken instellingen samen om kinderen te beschermen en hen kansen te bieden op een goede toekomst.
gemeentelijke veiligheidsplannen	De gemeenten zorgen samen met burgers, gemeente, scholen, consultatiebureaus, GGD's, kinderopvang, sportverenigingen, buurthuizen, woningcorporaties, midden- en kleinbedrijf, welzijns- en hulpverleningsinstellingen, politie en justitie voor een gemeentelijk veiligheidsplan. De gemeenten zijn aanspreekbaar op het realiseren van de in het plan afgesproken prestaties. Het rijk stelt geld beschikbaar om er voor te zorgen dat de werkdruk van scholen en politie niet verder wordt vergroot. Ook garandeert het rijk dat de betrokken landelijke instellingen meedoen.
afspraken in de veiligheidsplannen	In de veiligheidsplannen worden afspraken vastgelegd over onder meer het volgende: a. De gemeente ondersteunt initiatieven van burgers om de veiligheid in buurt te vergroten. Bij het inrichten van de openbare ruimte luistert zij ook naar jongeren. b. Scholen signaleren ontsporingen. De informatie komt bij de juiste instellingen terecht. c. Scholen gaan spijbelen tegen. De gemeente registreert en helpt. d. De gemeente en provincie ondersteunen de politie, de vrouwenopvangvoorziening, jeugdzorg en algemeen maatschappelijk werk om snel actie te ondernemen tegen huishoudelijk geweld. Er wordt gezorgd voor goede begeleiding en opvang van slachtoffers. De PvdA wil daarnaast onderzoek naar de wettelijke mogelijkheden om de dader (tijdelijk) het huis uit te plaatsen. e. Schoolgebouwen blijven na afloop van de schooldag beschikbaar voor sportieve en culturele activiteiten.

f. Sportverenigingen worden geholpen alle kinderen in de buurt te bereiken. Waar onvoldoende openbare buitenruimte bestaat, worden gymnastieklokalen en sportvelden onder toezicht opengesteld.

Zie ook de hoofdstukken 4 en 8.

4.3 Meer en betere politie

meer agenten,
meer rechters

Er is nog steeds een aanzienlijke uitbreiding nodig van het aantal politieagenten. Vooral voor het tegenhouden van misdrijven, door zichtbaar toezicht op straat, in uitgaanscentra en in het openbaar vervoer. Meer blauw op straat werkt alleen als er meer toga's in de rechtbank komen. Ook de rechterlijke organisatie wordt daarom verder versterkt.

georganiseerde
misdad en
computer-
criminaliteit

Er komt een betere en intensievere internationale samenwerking om het internationaal terrorisme, de internationaal georganiseerde misdaad en de computercriminaliteit te bestrijden. De capaciteit van de Binnenlandse Veiligheidsdienst wordt versterkt om zowel in nationaal als in Europees en Internationaal verband effectief een bijdrage te leveren aan de strijd tegen terroristische organisaties. Binnen de EU worden nieuwe wettelijke mogelijkheden gecreëerd met inachtneming van de bescherming van de fundamentele normen van de rechtsstaat. 'Europol' groeit uit tot een volwaardige Europese politie-instantie. Lokale overheden krijgen wettelijke mogelijkheden om met politie en justitie informatie uit te wisselen. Zo kunnen ook bestuurlijke middelen als vergunningweigering worden ingezet tegen witwaspraktijken in onroerend goed en horeca.

4.4 Effectieve strafrechtketen

strafrechtketen
ontstoppen

Verdachten in een 'gewone' strafzaak worden binnen drie maanden berecht. Voor veroordeelden zijn altijd cellen beschikbaar. Instellingen van reclassering en andere hulpverlening worden in staat gesteld hun werk te doen en op hun prestaties afgerekend.

tweede kans
beginners

Bij jongeren die voor het eerst worden veroordeeld, is alle inspanning erop gericht te voorkomen dat er een tweede veroordeling komt. Zulke jongeren krijgen een persoonlijke coach toegewezen die hen begeleidt totdat ze hun opleiding af hebben gemaakt en werk hebben gevonden. De reclassering schakelt hierbij vrijwilligers in.

hardere aanpak
recidivisten

Tegen diegenen die telkens opnieuw tot misdaad overgaan, wordt strenger opgetreden. De juridische mogelijkheden worden onderzocht om te komen tot de algemene en vaste regel dat iedere volgende misdaad in dezelfde categorie tot een zwaardere straf leidt. Het blijft uiteraard aan de rechter ieder individueel geval te beoordelen. Hardnekkige recidivisten worden gedurende een zekere periode met elektronische middelen in de gaten gehouden. Dit kan helpen voorkomen dat zij opnieuw in de fout gaan. Doen ze dit toch, dan wordt de opsporing vergemakkelijkt.

4.5 Respect voor regels en normen

strafpunten voor
verkeerscriminelen

Er komt een puntensysteem waarbij herhaalde ernstige verkeersovertredingen steeds zwaarder worden bestraft en eerder leiden tot intrekking van het rijbewijs. De mogelijkheden om maximumsnelheden te handhaven worden uitgebreid, inclusief een wettelijk verbod op het gebruik van radar-detectie-apparatuur.

integere overheid

Het ambtenarenrecht wordt aangepast. Bestuurders en ambtenaren die zich schuldig maken aan corruptie, fraude of diefstal worden altijd ontslagen. Ambtenaren die wangedrag van superieuren of collega's rapporteren ('klokkenluiders') worden beschermd.

bescherming werkers in publiek domein

Op agressie tegen mensen die werk doen dat in het belang is van iedereen, zoals bijvoorbeeld conducteurs, loketbeambten en politieagenten, maar ook artsen, winkeliers en horecapersoneel volgen sancties. Iedereen die werkt in het publieke domein, dus niet alleen ambtenaren, verdient extra bescherming.

4.6 Veilige leefomgeving

rampen voorkomen

Alleen regels zijn niet genoeg om rampen te voorkomen, leerden we van Enschede en Volendam. Ook hier hoort handhaving door de overheid normaal te zijn. Preventie vraagt om veiligheids-effectrapportages voor grote bouwwerken, jaarlijkse oefeningen en veiligheidscontroles van drukke openbare plekken (winkelcentra, stations, tunnels). Organisatie en werkwijze van de brandweer worden daarop afgestemd. Ondernemingen die een potentieel gevaar voor de leefomgeving kunnen vormen, worden gestimuleerd om zich elders te vestigen.

de burger kijkt mee

Alle gegevens voor vergunningen worden via internet toegankelijk, zodat iedereen kan zien waar risicovolle activiteiten plaatsvinden. Op veiligheidssites kunnen burgers overtredingen signaleren en vragen stellen over handhaving.

drugsoverlast

Voor de buurt leiden drugshandel en drugsgebruik soms tot onaanvaardbare overlast. Gemeenten en politie nemen de klachten van burgers serieus en pakken de problemen aan. Ook overlast van daklozen, psychiatrische patiënten of anderen, al dan niet drugsverslaafd, die niet- of minder toerekeningsvatbaar zijn, wordt adequaat aangepakt door middel van passende opvang. Hierbij geldt een gezamenlijke aanpak door de politie en de psychiatrische en verzorgingssector. De hulpverlening bij afkicken wordt versterkt. Verstrekking van drugs onder medisch toezicht wordt daarbij betrokken. Nederland streeft in Europees verband naar legalisatie van softdrugs. De verkoop in coffeeshops wordt onderhevig aan strenge gezondheids- en veiligheidsregels.

Grenzen vallen weg

“Als de één de ander vervolgt, van rechten berooft, martelt, dan zondigt hij tegen de grondwet van het socialisme.”

Joop den Uyl 1984²⁰

1. Inleiding

- een wereldwijd web Mondialisering voltrekt zich in een razendsnel tempo. Het gevolg is een wereldwijd web van menselijke activiteit en interactie. Mensen reizen van hot naar her voor vakantie, werk of studie. Een telefoongesprek met de VS is tegenwoordig goedkoper dan bellen naar een Nederlandse mobiele telefoon. Via chat en e-mail ontstaan wereldwijde ‘virtuele’ vriendschappen. De economie en de nieuwsvoorziening draaien 24 uur per dag. Als in de VS de beurs op gang komt gaat deze bij ons bijna dicht, en als op Wallstreet de handel ophoudt neemt Tokio het over. Wereldburgers zijn veel meer bij elkaar betrokken.
- de andere realiteit Dat klinkt mooi en dynamisch, maar er is ook een andere realiteit. Wereldwijd leven van de 6 miljard aardbewoners 1,2 miljard mensen in grote armoede. Ruim 23 miljoen mensen zijn op de vlucht als gevolg van oorlogen, politieke omwentelingen en culturele botsingen. Andere grote problemen zijn honger, een torenhoge schuldenlast, de hartverscheurende gevolgen van de Aids-epidemie ernstige schade aan het milieu, en de internationaal georganiseerde misdaad. Met de aanslag van 11 september 2001 is hier het international terrorisme als een zeer groot mondiaal probleem bij gekomen.
- Nederland één van vele landen In dit hoofdstuk behandelen wij onze opstelling in deze wereld of beter: deze twee werelden. We zijn ons ervan bewust dat de wereld heel wat groter is dan Nederland, maar houden voor alle duidelijkheid vast aan de terminologie van dit programma (“er komt”, “we zullen” enz.).

2. Waar staan we

- goed nieuws! Hulp helpt. Het aantal ondervoeden daalt. Van de mensen in ontwikkelingslanden heeft 80% inmiddels schoon drinkwater. De kindersterfte daalt. Steeds meer kinderen gaan naar school. In twintig jaar tijd is het aantal mensen in ontwikkelingslanden dat kan lezen en schrijven verdubbeld tot 73%. Er zijn meer democratisch bestuurde landen in de wereld dan ooit en dit aantal is groeiende. Heel belangrijk is ook dat een internationale rechtsorde ontstaat. De berechting van Milosevic door het Joegoslavië-tribunaal is een mijlpaal.
- samenhang In een wereld die in snel tempo verandert en waar landen en volken steeds afhankelijker van elkaar worden is samenhangend beleid van essentieel belang. Het paarse kabinet heeft een begin gemaakt met het aanbrengen van deze samenhang. Ontwikkelingshulp is gekoppeld aan criteria van goed bestuur en goed sociaal-economisch beleid. Dat betekent dat de overheden in ontwikkelingslanden hun taken op een rechtvaardige en controleerbare manier verrichten en dat ze investeren in de sociale en economische structuur van het land.

²⁰ J.M. den Uyl, Voorwaarts, 1984

Respect voor de mensenrechten, bestrijding van corruptie, democratische gezindheid en effectieve armoedebestrijding staan daarbij voorop. Om de Nederlandse hulp effectief te laten zijn, is het aantal landen dat structureel hulp krijgt teruggebracht van ongeveer honderd tot twintig.

invloed van de burgers in de wereld vergroten

Internationale conferenties roepen steeds vaker krachtige protesten op. Regeringsleiders, bedrijfsbazen en topambtenaren bij internationale organisaties lijken zelfstandig te bepalen wat er gebeurt in de wereld. Het gevoel dat 'zij', de machthebbers, kunnen beslissen terwijl 'wij', gewone mensen, niets te zeggen hebben heeft een reële basis.

Europa integreert democratie blijft achter

Dit speelt ook in de Europese Unie. Terwijl de Unielanden succesvol integreren en wij ons daadwerkelijk Europeanen beginnen te voelen, hebben wij als Europese burgers nauwelijks democratische greep op de Europese Unie. Ook niet via onze nationale regeringen, die elkaar in Brussel soms makkelijker kunnen tegenhouden dan aansporen.

3. Waar willen we heen

internationale ontwikkelingsdoelstellingen

De internationale gemeenschap heeft zichzelf in 2000 de volgende doelen gesteld. In 2015 is de extreme armoede gehalveerd; gaan alle kinderen in de wereld naar de basisschool; is de kindersterfte met tweederde afgenomen; is er driekwart minder kraamdood; heeft iedereen toegang tot anticonceptie; en is de milieuschade tot stilstand gebracht. Het doel dat alle meisjes gelijke onderwijskansen hebben dient al in 2005 te zijn bereikt.

onze internationale doelen

Wij willen dat het Nederlandse en het Europese beleid aansluiten bij deze doelstellingen. Dan gaat het niet alleen over de ontwikkelingssamenwerking, maar ook over de andere beleidsterreinen die het buitenland raken. Daarnaast richten wij ons op 1) extra inspanning om vrede en veiligheid te bevorderen en de georganiseerde misdaad te bestrijden; 2) ontwikkelingshulp wordt effectiever door samenwerking en handel te bevorderen; 3) actieve diplomatie vergroot het respect voor mensenrechten; 4) het actief bevorderen van democratie en goed bestuur als doelstellingen op zichzelf; 5) de hele wereld werkt mee om schade aan het milieu tegen te gaan, en om te garanderen dat er voldoende voedsel en goede gezondheidszorg is voor alle mensen.

democratischer Europa

Het is dringend nodig dat de Europese democratie wordt versterkt. De democratische controle, Europees en nationaal, moet beter en Europa moet dichter bij de burger komen.

4. Maatregelen

2.1. Duurzame veiligheid

de coördinerende rol van de VN versterken

Een belangrijke basis voor vrede is de zekerheid dat deze ook effectief zal worden gehandhaafd. Bureaucratie en slechte organisatie verminderen de daadkracht. De coördinerende rol van de Verenigde Naties bij het voorkomen en bestrijden van conflicten wordt versterkt. Afrika, Azië en Latijns-Amerika krijgen een vertegenwoordiging onder de permanente leden van de veiligheidsraad. Europa in plaats van Frankrijk en Groot-Brittannië krijgt één permanente zetel in de veiligheidsraad. VN-vredesoperaties krijgen steeds een duidelijk omschreven mandaat. Sinds Srebrenica kennen wij het eminent belang van voldoende materieel en uitrusting om de vrede te kunnen verrichten.

uitbreiding NAVO, samenwerking met Rusland

Wij zijn voor een open NAVO en voor uitbreiding met nieuwe lidstaten. De verhouding tussen de NAVO en Rusland wordt gewaarborgd door een nieuw partnerschapsakkoord. Economische samenwerking is een belangrijke voorwaarde voor blijvende ontspanning. De

samenwerking met Rusland en andere voormalige Sovjetrepublieken wordt ook verbeterd op het gebied van wapenbeheersing, antiterrorisme en bestrijding van vrouwenhandel, milieuvervuiling en georganiseerde misdaad.

voor uitbreiding
Europese Unie

Ook de uitbreiding van de Europese Unie staat voor de deur. Wij zijn daar voor omdat het veiligheid, stabiliteit en welvaart bevordert. Ter illustratie: de kandidaten Polen, Hongarije, Slowakije, Roemenië, Bulgarije, Estland, Letland, Litouwen, Cyprus en Malta hebben een totale bevolking van 100 miljoen mensen. Het nationaal inkomen van Nederland is ongeveer net zo groot als dat van al deze landen gezamenlijk. Dat tekent zowel het probleem als de kansen. Nederland neemt het initiatief tot een sociaal en cultureel uitwisselingsprogramma met kandidaat-lidstaten.

criteria voor
toetreding

Landen kunnen alleen toetreden als ze aan alle kerncriteria voldoen. Overgangstermijnen op bepaalde terreinen die niet tot deze kerncriteria behoren, zullen mogelijk moeten blijven, zij het binnen bepaalde grenzen. De Europese Unie maakt duidelijk dat discriminatie en uitsluiting van bevolkingsgroepen, zoals de Roma, absoluut uit den boze is. Hetzelfde geldt voor corruptie. Het akkoord van Schengen over vrij verkeer van personen zal ook op de toetreders van toepassing zijn, zodat de Unie nieuwe buitengrenzen krijgt. Nederland streeft ernaar de onderhandelingen met de landen die zo ver zijn eind 2002 af te ronden. Vrij verkeer van personen wordt direct na of mogelijk vooruitlopend op toetreding mogelijk. Nederland zal voor en na de toetreding de nieuwe EU-lidstaten ondersteunen bij het verankeren van de democratie en het goed bestuur.

Europese defensie

Er komt een Europese interventiemacht die in samenwerking met de NAVO en de VN vredesoperaties kan uitvoeren. Het voorkomen van conflicten blijft het belangrijkste. Het stabiliteitspact voor de Balkan laat zien hoe dit het best gaat: diplomatieke inspanning is gekoppeld aan het bieden van perspectief op economische en sociale ontwikkeling. De democratische controle op het Europese veiligheids- en defensiebeleid door nationale en Europese parlementariërs wordt verbeterd. Nederland neemt hiertoe initiatieven met gelijkgezinde landen in de EU.

ontwapening

Grote alertheid is nodig tegenover landen en terroristische organisaties die met nucleaire, chemische of biologische wapens de stabiliteit in de wereld kunnen bedreigen. Er zijn echter betere wegen om de stabiliteit in de wereld te verzekeren dan het ontwikkelen van dure antiraketssystemen. In ieder geval mag het ABM-verdrag tegen lange afstandraketten uit 1972 niet in gevaar komen en moet het risico van een nieuwe wapenwedloop uitgesloten zijn. In EU-verband wordt gewerkt aan internationale initiatieven gericht tegen de verspreiding van nieuwe kernwapens en op de ontmanteling van bestaande – ook in Nederland nog opgeslagen – kernwapens. Conflicten worden actief voorkomen door hulp te geven bij het opzetten van rechtssystemen en diplomatieke diensten.

de Nederlandse
defensiebijdrage

De krijgsmacht wordt verder gemoderniseerd. De taken verschuiven van verdediging van de landsgrenzen naar deelname aan internationale vredesoperaties en de internationale strijd tegen het terrorisme. De traditionele verdeling van de krijgsmacht onderdelen landmacht, marine, luchtmacht en marechaussee wordt losgelaten. Alle legeronderdelen worden geschikt gemaakt voor inzet bij vredesoperaties. Het militaire beroep en de positie van het burgerpersoneel wordt aantrekkelijker, ook in arbeidsrechtelijke zin. Beroepskansen voor militairen met een kort dienstverband worden verbeterd door scholing en loopbaanbegeleiding.

2.2. Van hulp naar samenwerking en handel

doelmatige ontwikkelings-samenwerking	De oneerlijke verdeling van rijkdom in de wereld schept een sterke morele verplichting van rijke jegens arme landen. Zij schept nooit rechtvaardiging voor ondoelmatigheid laat staan verspilling. Wie de morele verplichting serieus neemt, zal dus ook de kritiek op de organisatie van de ontwikkelingssamenwerking serieus moeten nemen.
samenwerking met andere donoren	Veel ontwikkelingsinspanningen zijn niet effectief doordat donoren allerlei individuele ideeën, initiatieven en procedures op ontwikkelingslanden loslaten. Daardoor overbelasten zij de lokale capaciteit. Donoren dienen hun beleid te laten aansluiten bij armoedestrategieën van de ontwikkelingslanden zelf en hun taken onderling goed af te stemmen.
goed bestuur voorwaarde	Respect voor fundamentele mensenrechten en de aanwezigheid van goed bestuur en sociaal beleid is een voorwaarde bij het geven van financiële steun aan ontwikkelingslanden. De hulp wordt gebruikt om armoede te bestrijden en democratisering te bevorderen. Soms zijn overgangperiodes mogelijk, maar alleen als in de betrokken landen verspilling en corruptie effectief worden bestreden. Als het ontvangende land voldoet aan de voorwaarde van goed bestuur en beleid, wordt de hulp besteed aan zaken die het ontvangende land het belangrijkste vindt en komt het land in aanmerking voor schuldreductie. De eis om hulp te besteden aan producten van Nederlandse of Europese bedrijven wordt afgeschaft.
verbeteren van de handelsmogelijkheden beste hulp	Handel schept eigen mogelijkheden en vergroot de onafhankelijkheid. Daarom worden naast verbeterde ontwikkelingssamenwerking de handelsmogelijkheden vergroot. Om dit te bereiken dienen Westerse landen de eigen markten blijvend open te stellen voor producten uit ontwikkelingslanden, zoals landbouw-, visserij- en textielproducten. Het stelsel van Europese exportsubsidies voor de landbouw wordt afgeschaft om eerlijke concurrentie mogelijk te maken tussen boeren in ontwikkelingslanden en in Europa.
openstellen van de markten daar	Ontwikkelingslanden krijgen hulp om hun economie diverser te maken, zodat ze kansen krijgen om mee te doen met de wereldhandel. Hier zijn vaak pijnlijke aanpassingsprocessen mee gemoeid. Ontwikkelingslanden mogen hun markten tijdelijk afschermen om een eerlijke start te kunnen maken.
partners voor Afrika	De armste landen in Afrika hebben voorlopig weinig kansen in de wereldhandel. Ook voldoen zij vaak niet aan de voorwaarde van goed bestuur. Afrika is inmiddels bezig met de nadere uitwerking van een 'Millennium Herstel Plan'. Wij vinden dat de buitenlandse donoren, dus ook Nederland, zich hierbij aan moeten sluiten. Nederland neemt verder het initiatief om partnerschappen tussen bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties te vormen, die investeringen doen in de armste landen.
internationale organisaties sociaal, groen en democratisch	Verschuiving van hulp naar handel vergt ook betere samenwerking tussen het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Wereldbank, de World Trade Organisation (WTO) en de International Labour Organisation (ILO). Sociale aspecten en de gevolgen voor het milieu zijn belangrijke onderdelen van nieuwe afspraken over de wereldhandel. Nationale parlementariërs uit ontwikkelingslanden en donorlanden oefenen gezamenlijk democratische controle op deze organisaties uit. Deze parlementariërs houden jaarlijks een verantwoordingsdag, waarop de prestaties van deze organisaties worden geëvalueerd. De benoeming van Nederlandse vertegenwoordigers bij internationale organisaties behoeft de instemming van de Tweede Kamer. De Kamer krijgt het recht deze vertegenwoordigers jaarlijks in het openbaar te horen. Nederland zal zich tevens inzetten voor de oprichting van een onafhankelijk inspectiepanel – analoog aan die van de Wereldbank – bij andere internationale financiële instellingen.

Tobin-tax	Het idee van een belasting op 'flitskapitaal' (grote winsten op wereldwijde geldhandel die in seconden worden gerealiseerd), waarvan de opbrengst wordt gebruikt door de VN (de 'Tobin-tax', genoemd naar de Nobelprijswinnaar James Tobin) is veelbelovend, maar wellicht lastig in praktijk te brengen. Nederland bevordert dat het idee door internationale organisaties op uitvoerbaarheid wordt onderzocht.
overdracht van kennis en technologie	Gentechnologie in de landbouw kan een deel van de voedselproblemen in ontwikkelingslanden oplossen, als tenminste de veiligheid van de toepassingen wordt gewaarborgd door intensieve controles. Medicijnen tegen tuberculose, malaria en AIDS zijn bitter nodig. Ontwikkelingslanden krijgen de gelegenheid deze goedkoop te produceren of te importeren. Hiervoor dient het internationale patentrecht de noodzakelijke ruimte te bieden. Door onderwijsprogramma's en universiteiten in ontwikkelingslanden te ondersteunen, en mensen uit de Derde wereld de kans te geven op hoog niveau in de regio te studeren, investeren we in de toekomst van ontwikkelingslanden. ICT schept mogelijkheden om kennisnetwerken op te zetten tussen arme en rijke delen van de wereld.
burger tot burgerinitiatief	'Burger tot burgerinitiatieven' waarbij individuele burgers hier, bijvoorbeeld via internet, in rechtstreeks contact komen met burgers uit ontwikkelingslanden, zijn vaak succesvol. Ook gaan steden en dorpen in Nederland een verbinding aan met een stad of dorp in een ontwikkelingsland, waarbij kennis, ideeën en ervaringen worden uitgewisseld. De resultaten van deze vormen van samenwerking zijn direct zichtbaar. Dergelijke initiatieven krijgen meer financiële steun. Er komt een keurmerk voor succesvolle nieuwe initiatieven, zodat burgers die deze willen steunen zeker weten dat het geld goed terecht komt.
blijvende betrokkenheid bij Suriname	Nederland blijft betrokken bij Suriname. Het beleid wordt gericht op een verdere zelfstandige positie. De nieuwe relatie met Suriname na de afbouw van de Verdragsgelden uit 1975 wordt zo veel mogelijk vormgegeven via multilaterale kanalen. Daarnaast wordt de samenwerking tussen vakministeries van Nederland en Suriname gestimuleerd.
ontwikkelings-samenwerking	Zoals gezegd willen we dat het geld voor ontwikkelingssamenwerking goed wordt besteed. Het bedrag wat hiervoor beschikbaar komt is 1% van het Bruto Nationaal Product (BNP). Doordat Internationale Solidariteit een belangrijke peiler is van de sociaal democratie vinden wij dat ook ontwikkelingslanden mogen profiteren van onze gestegen welvaart. Nederland heeft een internationale voortrekkersrol te vervullen. Nederland doet daarom in Europees verband zijn best om de lidstaten van de Europese Unie minstens aan de 0,7% doelstelling van de VN te laten voldoen. Dit is noodzakelijk om de genoemde doelstellingen voor 2015 te behalen.
Antillen en Aruba	De maatschappelijke ontwikkelingen van de zes Caribische eilanden die behoren tot het Koninkrijk zijn de laatste jaren steeds verder uiteen gaan lopen. De PvdA is van mening dat het door Nederland ingezette vernieuwde beleid ten aanzien van de Antillen moet worden doorgezet. De verantwoordelijkheid voor de verbetering van de omstandigheden op de Antillen en op Aruba ligt bij de gekozen vertegenwoordigers en de bestuurders die zij hebben aangewezen. IMF en andere organisaties hebben geadviseerd over de aanpak van de economische problemen. De PvdA wil dat Nederland steun blijft bieden in relatie tot een IMF-akkoord. Die steun kan financieel zijn of bestaan uit tijdelijke personele bijstand voor elementaire overheidstaken. Dat alles om de bevolking meer uitzicht te bieden op werk en welvaart in eigen omgeving en het aantal mensen dat om die reden het eiland verlaat te verminderen. De drie landen van het Koninkrijk maken samen voorstellen voor wijziging van het Statuut. In overleg met de Nederlandse Antillen en Aruba wordt de inzet van de kustwacht tegen de (drugs)criminaliteit op de eilanden versterkt.

2.3. Mensenrechten centraal

voorwaarde voor het aangaan van ontwikkelingsrelaties	De rechten van vrouwen en kinderen worden in veel delen van de wereld met voeten getreden: vrouwenhandel, vrouwenbesnijdenis, vergaande rechtsongelijkheid en kinderarbeid. Het fenomeen 'kindsoldaten' is een van de grootste schandes van deze tijd. Het bevorderen van mensenrechten krijgt een centrale rol in de ontwikkelingsrelaties.
internationaal recht	Internationaal humanitair recht dient behalve op conflicten tussen staten ook te worden toegepast op interne conflicten, zoals op de Molukken en in Algerije. Controle en handhaving van dit internationale recht worden verbeterd door doelgerichte sancties, zoals bevrozing van financiële tegoeden en reisverboden van leiders en hun families. Nederland bevordert dat degenen die van oorlogsmisdaden of terrorisme worden verdacht strafrechtelijk worden vervolgd, ongeacht tot welke strijdende partij zij behoorden. Ondertekening en ratificatie van het Rome statuut ter oprichting van een Internationaal Strafgerechtshof moeten worden bevorderd.
mensenrechten en onderwijs	Alle leerplichtige leerlingen krijgen onderricht over de universele rechten van de mens en van kinderen. Dit wordt bij de kerndoelen van het onderwijs opgenomen.
vredesoperaties	Humanitaire en vredesoperaties worden uitgevoerd met een mandaat van de VN. Bij ernstige mensenrechtenschendingen, zoals genocide, kan het voorkomen dat ook zonder mandaat wordt ingegrepen. Volledige rapportage aan de VN vindt altijd plaats. Het Vredesfonds van het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt uitgebreid om vredesdialogen mogelijk te maken en om vredesoperaties door ontwikkelingslanden te financieren.
asiel: nieuwe wet en aanpak mensensmokkel	Niet alleen mensen in de omgeving van opvangcentra, maar iedereen kan dagelijks in krant en op televisie zien hoe groot en hoe internationaal het vraagstuk van de asielzoekers is. De PvdA hecht aan de strakke maar rechtvaardige regeling die is neergelegd in de nieuwe Vreemdelingenwet. Als uitgangspunt daarbij gelden internationale verdragen zoals het VN-Vluchtelingenverdrag. Internationale afstemming en harde aanpak van de mensensmokkel zijn noodzakelijk.
vluchtelingen	Nederland steunt organisaties en overheden die zich inzetten om conflicten op te lossen en vluchtelingen in de regio op te vangen. Er worden in Europees en VN-verband ontwikkelingsprogramma's opgezet voor terugkerende vluchtelingen.

2.4. Milieubeleid wereldwijd

klimaatbeheersing	Nederland blijft het streven naar duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden krachtig ondersteunen. Arme landen kunnen de gevolgen van klimaatverandering (zoals verwoestijning in Afrika, onderlopen Pacific-eilanden) veel moeilijker opvangen dan rijkere landen. Om klimaatverandering fundamenteel aan te pakken moet de uitstoot van schadelijke gasen worden teruggedrongen. Nederland voert de Nederlandse verplichtingen volgens het Kyoto Protocol in hun geheel uit.
voedselveiligheid	Er komt een Europese voedselautoriteit met vergaande controlebevoegdheden. De normen voor voedselveiligheid worden opgesteld door het Europese Parlement.
maatschappelijk verantwoord ondernemen	Bepaalde bedrijven gaan voorop in maatschappelijk ondernemen. Ze spreken niet slechts over winst, maar over mensen, aarde en winst ('people, planet, profit'), in die volgorde. Deze verantwoordelijkheid dient de norm te worden voor alle ondernemingen. Bedrijven worden via internationale publieke richtlijnen en ethische codes gebonden aan het bevorderen van arbeidsnormen, voedselveiligheid, milieubescherming en fatsoenlijk gedrag op het gebied

van mededinging en belastingen. Bedrijven worden verplicht om over hun internationale activiteiten te rapporteren in het Jaarverslag. De regering neemt, samen met het parlement en niet-gouvernementele organisaties, het initiatief tot een platform voor verantwoord ondernemen, waarin bedrijven informatie en ervaringen kunnen uitwisselen.

2.5. Democratisering van de Europese Unie

Europees idealisme na WO II	Na de verschrikkingen van de tweede wereldoorlog wisten velen dat je 'vrede moet organiseren'. Onder het motto 'solidariteit van de daad' werd vanaf 1950 met veel inspanning gewerkt aan de stapsgewijze opbouw van een Europese gemeenschap.
steeds meer gebieden van samenwerking	Het begon met kolen en staal. Daarna kwam de douane-unie, later aangevuld met gezamenlijk landbouwbeleid. Vervolgens ontstond geleidelijk één economische markt met vrij verkeer van personen en goederen. Daarvan is de invoering van de euro per 1 januari 2002 de belangrijke afronding. Tegelijk werd langzaam ook de democratische controle opgebouwd. Mijlpaal was de eerste directe verkiezing van het Europees Parlement in 1979.
steeds meer landen	Stapsgewijs verliep ook de gebiedsuitbreiding van de Europese gemeenschap. Zes initiatiefnemende landen van 1950 zijn inmiddels uitgegroeid tot vijftien landen. Uitbreiding tot twintig staat in 2005 voor de deur. Het is mogelijk dat in 2025 dertig tot vijfendertig Europese landen tot de gemeenschap behoren.
gemeenschap is realiteit	De idealisten van het eerste uur hebben een indrukwekkende erfenis nagelaten. We wérden Europeanen met elkaar. Oorlog tussen bijvoorbeeld Frankrijk en Duitsland is zelfs in de fantasie niet meer voorstelbaar. Europeanen leren elkaar kennen en waarderen door werk, studie, vakantie, sport en cultuur. Langzaam maar zeker ontstaat een Europese identiteit, versterkt door de komst van een gezamenlijke munteenheid, de euro.
Europa wordt binnenland	De integratie neemt alleen maar toe. De voltooiing van de gemeenschappelijke economische markt onderstreept de behoefte aan gemeenschappelijk sociaal beleid en afspraken over minimumeisen aangaande arbeidsvoorwaarden. Het heeft weinig zin enkel nationaal te werken aan voedselveiligheid, als het eten voor een groot deel uit of via andere Europese landen binnenkomt. Misdaad organiseert zich internationaal, en dus moet ook de bestrijding internationaal georganiseerd zijn. De grote stroom migranten zoekt een beter leven in Europa, niet specifiek in het ene of het andere land. Vervoer, milieu, cultuur, het heeft allemaal steeds meer met Europa te maken. Europa is al binnenland en wordt dat in de toekomst nog meer.
betere taakverdeling	Dit betekent natuurlijk niet dat alles voortaan vanuit Europa zou moeten worden bestuurd. Integendeel, het uitgangspunt blijft: wat nationaal, regionaal of lokaal kan worden geregeld, wordt niet door de Europese Unie gedaan (het subsidiariteitsbeginsel). Voor andere kwesties is het hoog tijd dat de Europese Unie èn democratischer èn slagvaardiger wordt.
te weinig democratie	Er is veel te weinig democratie. Wat voor de nationale overheid al een probleem is, geldt hier nog veel sterker: de burger komt er nauwelijks aan te pas. Die kiest een parlement dat in de afgelopen jaren aan macht gewonnen heeft, maar nog steeds niet op alle terreinen. Die merkt pas vele jaren later de verstrekkende gevolgen van een besluit dat ooit ergens in Brussel werd genomen, zonder dat hij/zij ervan wist laat staan grip op had. Zowel qua informatie over als deelname aan de Europese politiek moet de burger meer worden betrokken. Een doorzichtige besluitvorming in de raden van ministers en goede nationale parlementaire controle daarop zijn van groot belang.

en steeds minder slagvaardigheid	De balans die tussen nationale belangen en het gemeenschappelijk belang in die instellingen is gevonden heeft lang voldaan maar is nu volledig achterhaald. De Unie wordt weer meer een stelsel van onderlinge afspraken tussen regeringen en de gemeenschappelijke dynamiek hapert. Een van de oorzaken is het vetorecht. Dat was een logisch middel om de zes beginnende landen zelfvertrouwen te geven. Het is met een unie van vijftien landen een blok aan het been. Kortom, als er steeds minder nationaal en meer gemeenschappelijk gebeurt, dan moeten ook de Europese instellingen steeds minder nationaal en meer gemeenschappelijk worden vormgegeven.
in 2004 belangrijke besluiten	De raad van nationale regeringsleiders heeft besluitvorming over de instellingen op de agenda van 2004 gezet. Om te voorkomen dat deze urgente kwestie alleen een zaak van bestuurders blijft, wil de Partij van de Arbeid bevorderen dat een groot debat over de toekomst van Europa ontstaat. Hier geven wij alvast onze inzet bij dat debat.
versterking positie Europese burgers	De voorzitter van de Europese commissie wordt door het Europees Parlement gekozen. Dat willen we zo spoedig mogelijk bij de Europese verkiezingen realiseren. Ook willen wij dat er op termijn een correctief referendum wordt ingevoerd. Sociale partners, consumenten- en andere organisaties worden veel actiever bij het Europees bestuur betrokken.
versterking commissie en parlement	Door de verkiezing van de voorzitter door het Europese Parlement wordt de positie van de Europese Commissie tegenover de nationale regeringen aanzienlijk versterkt. Daardoor zal ook de invloed van het parlement toenemen. Het parlement krijgt verder budgetrecht over de gehele begroting van de Europese Unie. Het wordt gekozen op Europese lijsten. Essentieel voor parlementaire democratie is dat het parlement ook individuele leden van de Commissie naar huis kan sturen. Wanneer in de toekomst de Commissie gekozen zou worden, krijgt zij tevens de bevoegdheid het parlement te ontbinden teneinde verkiezingen uit te schrijven. Dan kunnen de kiezers het eindoordeel geven over belangrijke politieke kwesties.
terugdringen vetorecht	Door deze democratisering zal ook de slagvaardigheid toenemen. Maar er is ook een beter evenwicht nodig tussen de nationale regeringen en de Europese Unie. Het vetorecht wordt daarom verder teruggedrongen en vervangen door de regel dat voor belangrijke beslissingen een driekwart meerderheid van de nationale regeringen nodig is. Hierbij zal steeds aan het genoemde subsidiariteitsbeginsel worden getoetst of Europese besluitvorming nodig is. Bij die beoordeling worden de nationale parlementen betrokken.
grondwet	Een en ander dient op termijn te leiden tot een Europese grondwet, waarin niet alleen deze constitutie, maar ook de democratische en sociale grondrechten van de burgers worden neergelegd.
geen blauwdruk maar achterstallig onderhoud	Deze ideeën zijn geen blauwdruk maar geven een ontwikkeling aan. In termen van de initiatiefnemers van Europa in 1950: de democratie loopt op dit moment te veel stappen achter bij de Europese integratie zelf. Het wegwerken van dit achterstallig onderhoud is nodig. Om ervoor te zorgen dat de gemeenschap vriendschap blijft scheppen.

Dienstbare overheid, betrokken burger, vernieuwde politiek

“Het individu, verdrongen door de organisatie, eist groter speelruimte; hij revolteert tegen de sociale zekerheidsstaat (...). Alleen wanneer we hem de kans geven verantwoordelijkheid te dragen, zal hij niet revolteren.”

Joop den Uyl 1957^a

1. Inleiding

kwaliteit van de samenleving en kwaliteit van de overheid

De overheid is van ons allemaal. Het sociaal contract van de samenleving Nederland wordt vooral in stand gehouden door de overheid. Een goed functionerende overheid is een basisvoorwaarde voor uitstekende gemeenschappelijke voorzieningen, zoals onderwijs en zorg, en van een openbare ruimte die aangenaam, schoon en veilig is. Ook zorgt een goed functionerende overheid ervoor dat onze rechten worden gewaarborgd en dat we aan onze plichten worden gehouden. Kortom de kwaliteit van de samenleving hangt sterk af van hoe de overheid het doet. We hebben er dan ook allemaal belang bij dat de overheid zelf van hoge kwaliteit is.

politiek vertegenwoordigt burgers

Ook de politiek is van ons allemaal. In onze democratische rechtsstaat geven politieke bestuurders namens de burgers leiding aan overheidsinstellingen, daarbij gecontroleerd door volksvertegenwoordigers. De politiek is dus niet de overheid: namens de burgers beslist de politiek hoe de overheid opereert.

2. Waar staan we

kwaliteit publieke voorzieningen onder druk

In de vorige hoofdstukken hebben we geconstateerd dat bepaalde gemeenschappelijke voorzieningen zoals onderwijs en zorg steeds kritischer beoordeeld worden. We zagen ook dat er de afgelopen jaren in zorg en onderwijs veel is geïnvesteerd. De kritischer beoordeling heeft ook te maken met een sterk toenemende vraag naar hogere kwaliteit van burgers die nu gemiddeld welvarender en veeleisender zijn dan tien jaar geleden. Dit neemt niet weg dat het risico dreigt dat mensen zich afwenden van de gemeenschappelijke voorzieningen en kiezen voor particuliere oplossingen. Het gevolg daarvan zou zijn dat de publieke voorzieningen niet meer van en voor iedereen zijn, maar alleen voor minder welgestelden. Dat is een gevaar voor het sociale contract van onze samenleving.

werken in publieke sector onder druk

Ook gezien vanuit de werkers in de publieke sector is sprake van een zorgelijke ontwikkeling. Wie de kantoren van de bedrijven gewend is kijkt vreemd op bij het zien van de eenvoudige behuizing van scholen en politiebureaus. Door de aantrekkingskracht van het snelle geld en de lease-auto kiezen steeds minder jonge mensen voor werk in de zorg, het onderwijs, bij de politie. De mensen die dat werk doen hebben veel verantwoordelijkheid en werken onder grote druk, terwijl ze weinig waardering krijgen.

overheid en politiek te ver van burgers

In elke democratie is het versterken van de invloed van de burgers een permanente opgave. In het laatste decennium hebben wij gezien dat de politieke bestuurders in hun pogen

^a J.M. den Uyl, *Vrijheid en gelijkwaardigheid in de welvaartsstaat*, 1957

om namens de burgers meer greep te krijgen op de overheid, soms dichterbij de overheid en bij elkaar dan bij de burgers kwamen te staan. Tegelijk kan en wil de steeds mondiger burger meer zelf doen en kiezen. De invoering van een correctief referendum en de versterking van de invloed van burgers op de burgemeestersbenoeming zijn goede maar onvoldoende stappen om burgers en politiek weer goed bij elkaar te brengen. Een fundamentele plaatsbepaling van de politiek is nodig.

3 Waar willen we heen

tweesprong: ieder voor zich of samen?

In de vorige eeuw hebben we democratie, welvaart en sociale zekerheid opgebouwd. De uitdaging waar we nu, aan het begin van de 21e eeuw, mee worden geconfronteerd, is het opbouwen van een dienstbare overheid met voor iedereen toegankelijke hoogwaardige voorzieningen in de zorg, het onderwijs, de veiligheid en andere sectoren. Dit is niets minder dan een tweesprong. Als we de komende jaren geen extra actie ondernemen zal het verschil tussen diensten in de overheid en de private sector nog groter worden, zullen de mensen vervreemden van de overheid, zal de publieke sector verarmen en zal de gemeenschapszin verschromelen.

samen!

Wij willen daarentegen werken aan een radicale trendbreuk. Wij willen zowel de overheid als de politiek weer teruggeven aan de mensen, en ons sociaal contract versterken door de toegenomen welvaart te benutten voor eerherstel van het publieke domein. Zo kunnen wij er voor zorgen dat we de dingen samen blijven doen, in plaats van ieder voor zich. Wij willen samen met de burgers het overheidsapparaat hervormen. De overheid zal anders te werk moeten gaan. De mensen krijgen meer kwaliteit, meer keuze, meer invloed en gelijke toegang. De moderne overheid die wij voorstaan is open, neemt zelf initiatieven, biedt kansen, vraagt ook om verantwoordelijkheid, en verleidt burgers, instellingen en bedrijven tot samenwerking in het algemeen belang.

modernisering overheid veronderstelt modernisering politiek

De politiek kan de overheid alleen veranderen en aan de burgers teruggeven als zij zelf verandert. Voor alles dient de politiek zich minder te vereenzelvigen met de overheid, en duidelijker de kant van de burgers te kiezen. De overheid is geen 'project' van de politiek maar van de burgers.

veel over de overheid maar steeds vanuit de burgers

Het gaat er ook niet alleen om de overheid beter te laten functioneren. Het gaat er vooral om wegen te vinden om de overheid zó te laten functioneren dat de burgers zichzelf beter kunnen helpen. Individueel, in wisselende hoedanigheden, in groepen of netwerken, of als samenleving in zijn geheel. Als wij in dit hoofdstuk spreken over de moderne overheid doen wij dat dus steeds in de vraag: hoe kunnen creativiteit, kracht, betrokkenheid en de gemeenschapszin van de burgers meer voorop komen te staan?

indeling voorstellen

We hebben de voorstellen gerangschikt naar de overheid die: 1. dienstbaar, 2. actief, 3. consequent, 4. democratisch en 5. hoogwaardig is. Sommige voorstellen zijn concreet, andere zeggen meer over de richting en houding die nodig zijn voor een fundamentele democratisering.

4. Maatregelen

burgers centraal: meer kwaliteit, meer keuze, meer invloed én meer verantwoordelijkheid

4.1 De overheid is dienstbaar

Burgers centraal: meer kwaliteit, meer keuze, meer invloed én meer verantwoordelijkheid
De moderne overheid is een dienstbare overheid die de burger centraal stelt. In plaats van een standaardaanbod te leveren, geeft de overheid ruimte voor individuele keuzes en

bewaakt zij de gelijkberechtiging. Maar burger zijn betekent meer dan consument zijn. In de hoedanigheid van ouder, patiënt, bewoner, krijgen burgers niet alleen meer invloed maar ook meer verantwoordelijkheid.

persoonsgebonden budget	Een heel belangrijk instrument is het persoonsgebonden budget. De essentie daarvan is dat geld voor publieke diensten niet of niet alleen gaat naar instellingen die dergelijke diensten aanbieden, maar rechtstreeks naar mensen die deze diensten vragen. Op die manier maak je goed gebruik van marktwerking. Mensen krijgen meer keuzevrijheid en invloed. Instellingen kunnen minder van zichzelf uitgaan en zullen zich meer op de wensen van de burgers moeten richten. Persoonsgebonden budget en meer keuzevrijheid werken alleen als de consument of patiënt kan doorgronden welke keuzes hij heeft. De overheid stimuleert daarom een goede informatievoorziening.
persoonsgebonden budget in sociale zekerheid, vouchers in onderwijs, 'probeerbon' in sport	In dit programma hebben wij op diverse plaatsen onderwerpen genoemd die zich lenen voor deze persoonsgebonden budgetten. Zoals de gedeeltelijk arbeidsgeschiedte die met zo'n budget zelf omscholing en arbeidsbemiddeling kiest (hoofdstuk 3). De volwassene die met een strippenkaart of voucher kan blijven leren (hoofdstuk 4). Het kind dat over een 'probeerbon' beschikt om muziekles te volgen of te sporten (hoofdstuk 8).
ideeën praktisch toetsen	Deze mogelijkheden zijn veelbelovend. Te voorzien is dat er ook ongewenste effecten kunnen optreden. Mondige burgers zullen met hun strippenkaart wel raad weten, maar hoe kunnen we garanderen dat iedereen mee kan doen? Strippenkaarten vertegenwoordigen een waarde. Hoe voorkom je dat ermee wordt gesjoemeld? En hoe voorkom je dat daardoor een nieuwe bureaucratie wordt opgetuigd?
experimenteren	De overheid moet een lerende overheid zijn. Ideeën dienen in de praktijk en op kleine schaal te worden uitgetoetst voordat een heel stelsel gewijzigd wordt. Net als 's lands grootste kruidenier een wijziging in zijn assortiment eerst uitprobeert in een bepaalde regio, willen wij gerichte experimenten. Die worden grondig geëvalueerd met gebruikmaking van de reacties en ervaringen van zoveel mogelijk betrokkenen. Gemeenten kunnen hierin door hun kleinschaligheid een spilfunctie vervullen.
andere prikkels, zoals diplomabonus	Naast de persoonsgebonden budgetten zijn nog andere prikkels mogelijk om burgers toe te rusten. Een voorbeeld gaven wij in het onderwijs (hoofdstuk 4): kinderen die hun beroepsopleiding afmaken krijgen een diplomabonus. Ook de effecten hiervan moeten goed worden gemeten.
groot en klein op de juiste plaats	In het onderwijs, de zorg, de volkshuisvesting en bij andere publieke diensten heeft schaalvergroting plaatsgevonden. Dit heeft het voordeel dat efficiënter gewerkt kan worden. Er is ook een nadeel: mensen kunnen weinig invloed uitoefenen op grote, anonieme organisaties en ze worden er soms slecht bediend. Dit gaat beter als burgers en medewerkers van organisaties elkaar kennen. Omdat de overheid zorgvuldig met gemeenschapsgeld moet omgaan, moet efficiëntie voorop staan. Maar groot of klein, deze organisaties mogen nooit ver van de mensen komen te staan. Daarom verlangen wij ook van deze 'intermediaire' organisaties dat zij zich bezinnen op maatregelen die de invloed van de burgers vergroten.
burgers betrekken bij toezicht	Om de kwaliteit van de publieke diensten van overheid of intermediaire instellingen te verbeteren worden burgers betrokken bij het evalueren en controleren ervan. Hiertoe worden strakke prestatieafspraken gemaakt en kwaliteitspanels gehouden. Er zijn duidelijke klachtenprocedures. Het consumenten recht wordt versterkt.

4.2 De overheid is actief

investeren in mensen	De vele kennisintensieve bedrijven, goede wetenschappelijke instituten, een internationale cultuur en de hoog opgeleide bevolking maken de Nederlandse economie sterk. Nieuwe investeringen in het onderwijs zijn nodig om deze kanten nog sterker te maken (zie hoofdstuk 4). Dankzij internet kan extra sociale samenhang ontstaan door netwerken van mensen in buurten, ouderverenigingen, patiëntenverenigingen, onder generatiegenoten, en binnen bevolkingsgroepen. De overheid investeert actief in dergelijke netwerken waarmee informatie gedeeld kan worden en die daarmee beter zelf hun verantwoordelijkheid kunnen nemen (zie hoofdstuk 5). Maar zij heeft er oog voor dat het niet bij internet blijft, en zij bevordert dat virtuele contacten ook werkelijke contacten worden.
investeren in het publieke domein	De moderne overheid investeert actief in het publieke domein. Zo kan de gestegen welvaart ook tot uiting komen in bijvoorbeeld goed onderhouden scholen, schone straten en parken en in goede bereikbaarheid.
lessen leren: bezinning op privatisering	Sinds de jaren tachtig is een grootscheeps project van deregulering, liberalisering en privatisering in gang gezet. De ervaringen hiermee zijn verschillend en ten dele negatief. Wij willen leren van die ervaringen, en ons opnieuw bezinnen op het evenwicht tussen overheid en markt. Herwaardering van het publieke domein is nodig, en privatisering is nooit doel op zich. Heldere criteria en voorwaarden bepalen welke taken de markt kan overnemen en welke niet.
scherpe criteria publiek of privaat	Bepaalde publieke diensten komen wat ons betreft sowieso niet in aanmerking voor privatisering, ook niet naar instellingen zonder winstoogmerk. Gevangenissen bijvoorbeeld. In andere gevallen kan het wel wenselijk zijn publieke doelen door privatisering te dienen als: 1 de dienstverlening wordt verbeterd 2 de dienstverlening voor iedereen toegankelijk blijft 3 er voldoende prijsconcurrentie is 3 de investeringen voldoende op peil blijven 4 nadelige externe effecten, zoals beslag op de openbare ruimte en het milieu, worden voorkomen. Dat alles ook op lange termijn.
randvoorwaarden: 1) of succes is zeker of privatisering is omkeerbaar 2) altijd toezicht	Als op één of meer van de genoemde punten onvoldoende zekerheid bestaat, geldt als randvoorwaarde voor privatisering: alleen doen als het omkeerbaar is. En wanneer tot privatisering wordt overgegaan, wordt het toezicht altijd goed geregeld. Dit toezicht omvat een actief mededingingsbeleid om te voorkomen dat private monopolies ontstaan. Prijsregulering kan daarbij horen. Wij zetten ons tenslotte in voor een Europese regeling om publieke belangen te waarborgen in geprivatiseerde diensten. De PvdA stelt zich ten opzichte van eenzijdige privatiseringsvoornemens terughoudend op. Meer aandacht voor hervormingsstrategieën binnen de publieke sector zal soms tot betere oplossingen kunnen leiden dan privatisering van taken, die in wezen een collectief goed vormen.
nieuwe initiatieven	Het zou onjuist zijn om bij deze bezinning alleen de vraag te stellen welke taken de overheid eventueel kan afstoten. Minstens zo belangrijk is dat een actieve overheid onderkent welke publieke taken de markt laat liggen of niet goed doet.
meebetalen aan investeringen	Bij nieuwe investeringsprojecten wordt systematisch onderzocht wie er aantoonbaar voordeel van heeft, en hoe deze betrokkenen daaraan mee kunnen betalen. Nieuwe infrastructuur is hier een voorbeeld van.

meer publiek-private samenwerking, met betere garanties algemeen belang

De moderne overheid werkt bij het uitvoeren van haar beleid zoveel mogelijk samen met andere partijen. Net zo min als burgers alleen maar consumenten zijn, is de overheid geen marktpartij. Zij dient in het algemeen belang verantwoording af te leggen en goede inspraak en rechtsbescherming te garanderen. Daar komt weinig van terecht als bijvoorbeeld een minister of wethouder zich al heeft vastgelegd in afspraken met marktpartijen zonder hiermee rekening te houden. Bij publiek-private samenwerking worden daarom meer waarborgen voor inspraak en rechtsbescherming verankerd in ons rechtsstelsel.

4.3 De overheid is consequent

de overheid geeft het voorbeeld

De overheid garandeert dat iedereen gelijke rechten heeft, en controleert of iedereen de plichten die daarbij horen nakomt. De overheid geeft het goede voorbeeld door zichzelf aan gestelde regels te houden. Dat verhoogt het gezag waarmee zij dat ook van burgers kan verlangen (zie hoofdstuk 9).

wetten en regels moderniseren

Regels waaraan niemand zich kan houden of waar slechts weinigen zich aan willen houden zijn zinloos en kunnen het respect voor andere regels aantasten. Daarom worden symboolwetgeving en betuttelende regels geschrapt. Er wordt op gelet of regels voldoende gehandhaafd kunnen worden, en ze worden beter en begrijpelijker op elkaar afgestemd. Ook wordt gekeken of sancties op overtredingen effectief zijn.

voorzichtig met gedogen

De overheid vermijdt gedogend bestuur. In de gevallen waar dat niet kan, maakt zij duidelijk dat bewust is gekozen voor een toestand waarin bepaalde wetsovertredingen tijdelijk worden gedoogd bij wijze van experiment of als overgangsregeling.

discussie over waarden, respect voor de wet

Nederland is kleurrijk waardoor verschillende waarden soms botsen. Dat vergt een voortdurende maatschappelijke discussie waaraan burgers, organisaties, kerken en moskeeën bijdragen. Maar de Nederlandse wet is wet. De overheid ziet toe dat iedereen zich daaraan houdt en de grondwettelijke vrijheden van ieder ander respecteert.

4.4 De overheid is democratisch

democratie is ook respect voor minderheid

Het is onmogelijk om iedereen zijn zin te geven. Vooral als er grote projecten uitgevoerd worden moet de overheid tegen het belang van een minderheid ingaan. Een eenvoudige oplossing hiervoor bestaat niet. Wel is duidelijk dat de moderne overheid samen met verantwoordelijke burgers oplossingen zoekt en dat in een democratie de meerderheid niet alleen beslist maar ook de minderheid respecteert. Die oplossingen kan de overheid des te voortvarender uitvoeren.

de burger krijgt meer invloed

Naast aanvullingen op de representatieve democratie, zoals inspraak en correctieve referenda, worden nieuwe vormen van directe democratie gecreëerd. Bijvoorbeeld voor burgers in hun hoedanigheid als patiënt of als ouder van schoolgaande kinderen (zie de hoofdstukken 3 en 4). Initiatieven van bewoners om hun buurten schoner, prettiger en veiliger te maken worden via buurtbudgetten en gemeentelijke veiligheidsplannen ondersteund (zie hoofdstukken 6 en 9). Bij ingrijpende politieke beslissingen moet duidelijk zijn wat de burgers er van vinden. Hiertoe worden experimenten gehouden met nieuwe vormen van raadpleging, zoals periodieke meningspeilingen en denktanks. Daarnaast mag de burger gezien worden op zijn verantwoordelijkheid om te gaan stemmen. De opkomst moet gestimuleerd worden door bijvoorbeeld meer gebruik te maken van moderne technieken of mobiele stembureaus.

netjes verantwoorden

De burger heeft een uitermate rechtstreeks contact met de overheid bij het doen van zijn belastingaangifte. Dat is een geschikt moment voor de overheid om ook zélf verantwoording

af te leggen. Bij het biljet verstrekt de overheid een helder overzicht van de besteding van de belasting- en premie-inkomsten (van iedere 100 Euro die u betaalt gaat x naar a, y naar b, etc’).

de politiek kan
beter worden
afgerekend

In het regeerakkoord worden duidelijke afspraken gemaakt over te leveren prestaties, zonder dat het politieke debat voor vier jaar wordt ‘dichtgetimmerd’. De derde woensdag in mei, waarop de regering verantwoording aflegt over het voorbije jaar, wordt net zo belangrijk als de derde dinsdag van september (Prinsjesdag) waarop zij de begroting voor het volgende jaar indient.

parlement betreft
zelf burgers

Als de overheid burgers in een vroeg stadium zo veel mogelijk bij de voorbereiding van beleid betreft, komt een afwachtende Tweede Kamer voor voldongen feiten te staan. De Tweede Kamer gaat daarom ook zélf eerder met burgers in dialoog.

hoorzittingen;
parlementair
onderzoek niet
alleen achteraf
maar vooral vóóraf

Om als parlement vooraf in plaats van achteraf geïnformeerd te worden zijn hoorzittingen een goed middel. Dat geldt ook voor de enquête. Die werd vroeger gebruikt om belangrijke sociale kwesties te onderzoeken, zoals de arbeidsomstandigheden of de woningnood. Daar vloeiden dan wetgeving of andere maatregelen uit voort. Wij zijn ervoor dat de Kamer weer die weg op gaat. Hier helpt geen wet maar is gedragsverandering nodig. De laatste jaren zijn zelfstandige bestuursorganen in opkomst, die belangrijke taken in de publieke sector vervullen. De politieke eindverantwoordelijkheid voor deze zelfstandige bestuursorganen wordt duidelijker omschreven, waarbij ook de verantwoordelijkheid van de minister gemarkeerd wordt.

provinciale en
lokale democratie
op lokaal niveau

Ook op lokaal en provinciaal niveau moet het democratisch proces worden vernieuwd. De voorstellen van de Staatscommissie Dualisering zijn daarbij van groot belang. In het verlengde van deze voorstellen zal worden gezien of de vergoeding voor gemeenteraadsleden meer in overeenstemming te brengen is met de gevraagde inzet.

kamer wijst
kabinets-informa-
teur aan

De Tweede Kamer neemt na de verkiezingen het initiatief om tot de aanwijzing van een kabinets(in)formateur te komen. Het voortbestaan van de Eerste Kamer kan alleen worden gerechtvaardigd wanneer zij een afstandelijke controle op hoofdlijnen van het regeringsbeleid uitoefent. Dat doel kan beter worden bereikt door een ander wijze van verkiezing van de Eerste Kamer.

kiesrecht voor
niet-Nederlanders

Intergratie veronderstelt dat iedereen gelijke rechten en plichten heeft. Net als bij de gemeenteraadsverkiezingen is het daarom goed dat niet-Nederlanders kunnen meestemmen (actief kiesrecht) bij andere verkiezingen. Belangrijker nog is het verkrijgen van het Nederlanderschap: dan is de gelijkheid voor de wet optimaal. Om dit te vergemakkelijken dient de eis om afstand te doen van de oorspronkelijke nationaliteit te vervallen. De rijks-wet op het Nederlanderschap dient daartoe te worden gewijzigd.

waterschappen

Het waterschapsbestel wordt transparanter ingericht. Voor de verkiezingen van het bestuur wordt een lijstenstelsel ingevoerd waarbij elke burger een stem krijgt. Het heffingensysteem zal eveneens een aanmerkelijke vereenvoudiging ondergaan.

4.5 De overheid is van hoge kwaliteit

de overheid heeft
kundige mensen
in dienst

Het werk van mensen in de publieke sector staat in dienst van de gemeenschap. Wie bij de moderne overheid werkt, moet daar trots op kunnen zijn. De overheid is een aantrekkelijke werkgever, die goede werkomstandigheden en concurrerende arbeidsvoorwaarden biedt. Hierdoor kan de overheid getalenteerde en kundige mensen in dienst nemen en houden, en beschikt zij zelf over ruime deskundigheid. Uitgaven aan externe adviseurs en interim-managers worden drastisch beperkt.

betere arbeidsvoorwaarden Het salaris van werkers in de zorg, het onderwijs en de politie wordt verbeterd. Hiernaast krijgen werkers bij de overheid meer keuzevrijheid in arbeidsvoorwaarden, er komt een flexibeler en individueler bepaald beloningsbeleid, en er komen betere opleidingsmogelijkheden. Ook kunnen oudere werknemers langer blijven werken.

de lerende overheid De kwaliteit van de overheid staat of valt met het vermogen flexibel in te spelen op veranderende situaties. Waar mogelijk worden verschillende oplossingen voor een probleem op kleine schaal in de praktijk uitgetoetst, om zo, door vallen en opstaan, de beste te kunnen kiezen. De overheid wordt daarbij niet vooral beoordeeld op het vallen, maar veel meer op het vermogen om op te staan. Zij experimenteert met nieuwe manieren om beleid voor te bereiden en uit te voeren. Creatieve concurrentie (verschillende projectgroepen bedenken onafhankelijk van elkaar een oplossing voor hetzelfde probleem) wordt vaker toegepast.

prestaties worden gemeten en gecontroleerd De prestaties van de overheid worden overzichtelijk gemeten. Verantwoordelijke bestuurders leggen publiek rekenschap af en worden op hun prestaties beoordeeld. In de publieke sector worden kwaliteitsvergelijking en kwaliteitscontroles gemeengoed.

het Rijk is één geheel De rijksoverheid is één geheel en treedt op als één geheel. Ambtenaren en bewindslieden van verschillende ministeries werken samen in projecten. Er komen nieuwe werkwijzen waardoor wordt voorkomen dat departementen langs elkaar heen werken. Ook is het noodzakelijk dat rijk, provincies en gemeenten zoveel mogelijk samenwerken. Regels en departementale indelingen die een slagvaardige organisatieontwikkeling belemmeren worden herzien.

4.6 Slotopmerking

wet tegen sponsoring in de politiek De politieke partijen staan voor de opgave de overheid en zichzelf aan de burgers terug te geven. Aan alle burgers. Daarom zijn wij tegen iedere vorm van giften aan politieke partijen door het bedrijfsleven. Een snelle blik op landen ver en dicht bij huis leert dat campagnefinanciering op termijn de legitimiteit van de politiek en het openbaar bestuur ondermijnt. Zelfs de schijn dat invloed op de politiek te koop is, zet de bijl in de democratie. De PvdA zal samen met zoveel mogelijk andere partijen zich sterk maken voor een wet om iedere financiering anders dan door overheidssubsidie en giften op persoonlijke titel van eigen leden en sympathisanten, uit te sluiten.

Over geld en sterke schouders

“Als het waar is, dat men de moraal van een volk kan afmeten aan de mate waarin dat volk zichzelf belast, dan slaat het Nederlandse volk lang geen slecht figuur.”

Kleerekoper 1953¹²

1. Inleiding

eerst verdienen,
dan pas uitgeven

Ook een euro kan pas worden uitgegeven als die eerst is verdiend. Die lijn van 12 jaar regeeringsverantwoordelijkheid wil de PvdA voortzetten. Een gezonde publieke sector en een gezond bedrijfsleven hebben elkaar nodig. Actief economisch beleid is er dus op gericht om ondernemers op een verantwoorde wijze te laten investeren, werkgelegenheid te scheppen, consumenten van goede producten te voorzien en winst te maken. Het bedrijfsleven heeft baat bij goed onderwijs, een werkende arbeidsmarkt, goede bereikbaarheid, een goede gezondheidszorg en een verantwoorde lastendruk.

2. Waar staan we

schuld omlaag,
1,5 miljoen banen
erbij, tekort werd
overschot, meer
geld naar
onderwijs, zorg
en veiligheid

Paars heeft prima resultaten geboekt. Door effectief beleid was de economische groei hoger dan in andere Europese landen. De aanval op de werkloosheid was een regelrecht succes: sinds 1994 anderhalf miljoen banen erbij. Veel vrouwen en arbeidsongeschikten zijn (her)ingetreden. Jeugdwerkloosheid is praktisch verdwenen. De reeks van jaarlijkse financiële tekorten werd omgebogen in een overschot. Voor de AOW van de toekomst zal eind 2002 al 13 miljard euro gereserveerd zijn. Miljarden kwamen vrij door minder beroep op de sociale zekerheid en daling van rentelasten. Dat geld is gebruikt voor vermindering van de staatsschuld en voor extra investeringen in de samenleving. Naar onderwijs en zorg gaat 30% meer dan in 1994. Sinds dat jaar werken 50.000 mensen meer in het onderwijs; in zorg en welzijn 133.000. Nieuwe behandelmethode, medicijnen en geneesmiddelen werden mogelijk; een begin is gemaakt met de aanpak van de wachtlijsten. Armoede werd niet alleen bestreden door banengroei: de bijstandsuitkering (incl. vakantiegeld) voor een (echt)paar steeg van 850 naar 1050 euro per maand.

verbeterd
belastingstelsel

In het nieuwe belastingstelsel zijn aftrekposten die in euro's vooral hogere inkomens voordelen bieden, vervangen door heffingskortingen die relatief voordelig zijn voor lagere inkomens. Gerichtte inkomenspolitiek voor de laagste inkomens werd zo makkelijker. Werken is voor veel mensen weer lonend geworden. Partners met een kleine baan - vaak vrouwen - is meer recht gedaan. De belastingopbrengst uit vermogen is verhoogd. Het belastingstelsel is verder vergroend.

3. Waar willen we heen

eerlijke verdeling
en doelmatigheid

Resultaten uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst! Succes is geen automatisme. Aanpassing en vernieuwing zijn nodig. Bij de verdeling van de financiële ruimte staan eerlijkheid en doelmatigheid voorop. Dat geldt voor:
- de inkomens. Mensen met lage inkomens moeten delen in de welvaarts-groei;

¹² S. Kleerekoper, *Socialisme & Democratie*, 1953

- het evenwicht tussen privé-consumptie en publieke voorzieningen voor ons allemaal. Het sociaal contract wordt verstevigd;
- de verdeling over generaties. We schuiven de staatsschuld niet door, maar lossen in 25 jaar af;
- de nadruk op duurzaamheid. Ook de milieuschuld lossen we stapsgewijs af;
- de verhouding tussen rijke en arme landen, die effectieve steun verdienen bij armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.

weer trots worden op onze collectieve voorzieningen

Voor veel mensen is met het inkomen de kwaliteit van het persoonlijk leven sterk gestegen. Zo'n hoge kwaliteit verwachten we ook van de overheid. Wie comfortabel woont, wil verzorgingsbehoeftige ouders niet een kamer met anderen laten delen. Wie thuis een goede computer heeft, wil niet dat de kinderen op school achter een afdankertje zitten. Bij goede publieke voorzieningen zal de groeiende rijkere middenklasse niet op zoek hoeven naar eigen privé-voorzieningen, maar blijven deelnemen en bijdragen aan algemene voorzieningen. De PvdA wil verder werken aan het sociaal contract: moderne publieke voorzieningen van hoge kwaliteit, waar iedereen weer trots op kan zijn.

publieke voorzieningen niet op een koopje

Goede publieke voorzieningen kunnen niet op een koopje. Zorg, onderwijs en andere collectieve voorzieningen: het is vooral persoonlijke dienstverlening. Een zieke verzorgen en een kind onderwijs geven kost tijd en kan niet almaar sneller zonder kwaliteitsverlies. Efficiënter werken kan ook in de collectieve sector. Maar de productiviteitsstijging van de marktsector valt moeilijk te evenaren. Bij gelijke lonen wordt de collectieve sector dan naar verhouding duurder. Hoogwaardige publieke dienstverlening vraagt dus een prijs.

succesformule: beheerste loonontwikkeling

Beheerste loonontwikkeling was en is van wezenlijk belang. Gematigde loonkosten leidden tot meer banen en minder werklozen. Dus minder uitkeringen en méér belastinginkomsten. Zo kon extra worden geïnvesteerd in zorg, onderwijs, veiligheid en de koppeling van de uitkeringen. Iedereen weet hoe nodig dat is. Het overheidsbeleid schept de voorwaarden voor de sociale partners om met deze succesformule door te gaan.

solide begrotingsregels, staatsschuld omlaag, onderwijs en arbeidsmarkt bundelen

Om voort te bouwen op de resultaten en met vertrouwen de toekomst in te gaan volgen we soms bekende routes, soms slaan we nieuwe in. De begrotingsregels blijven solide, brengen financiële stabiliteit en scheppen bestuurlijke rust. Door de staatsschuld in 25 jaar af te lossen zijn we financieel goed voorbereid op de kosten van de toekomst. Om nog meer mensen aan de slag te helpen en de groei te versterken worden arbeidsmarkt- en scholingsbeleid versterkt en gebundeld.

verdere belastingherziening

Het kan rechtvaardiger en groener, werk moet beter lonen: daarom gaan we door op het pad van de recente belastingherziening en letten we erop dat de doelen worden gehaald. Zo nodig wordt de wet aangepast. Verdere vereenvoudiging kan ruimte maken om tarieven te verlagen voor lage inkomens en middeninkomens. Met gerichte belastingmaatregelen pakken we de armoede en de armoedeval verder aan. Belastingconcurrentie tussen Europese lidstaten kan de tarieven laag houden. Maar bandbreedtes zijn nodig zodat ze elkaar niet kapot concurreren ten koste van de publieke voorzieningen.

4. Maatregelen

4.1 Ondernemen

MKB: groot in innovatie en werkgelegenheid

Kleine en middelgrote bedrijven zijn van groot belang voor innovatie en werkgelegenheid. De PvdA wil voorkomen dat ze ondersneeuwen bij de belangen van het grote bedrijfsleven. Daarom zullen belangrijke besluiten worden vooraf gegaan door een MKB-toets zodat met specifieke belangen van het MKB rekening kan worden gehouden.

duurzaamheid
en technologische
vernieuwing
stimuleren

De overheid hoort niet op de stoel van de ondernemers te zitten. Terughoudendheid is dus geboden bij nieuwe stimulerende instrumenten. Ook het bestaande instrumentarium verdient een kritische blik: versoering van bedrijfssubsidies en de financiering van infrastructuur voor bedrijven is mogelijk. De overheid kan duurzame en nieuwe technologie beter stimuleren als, bijvoorbeeld, opdrachtgever of als investeerder. Of door als 'launching customer' (eerste koper) net dat nodige steuntje in de rug te geven. Duurzaamheid stimuleren betekent ook: consequent milieukosten en ruimtebeslag in rekening brengen bij de veroorzakers. Kilometerheffing, bebouwingstaks en verhandelbare emissierechten zijn goede voorbeelden. Binnen zulke randvoorwaarden kan het bedrijfsleven zelf zijn weg vinden met een maatschappelijk verantwoorde uitkomst.

kartels aanpakken

Kartels houden lage prijzen tegen en worden aangepakt. Nog niet overal is Paars er in geslaagd ze op te ruimen, zoals in de financiële sector, de elektriciteitssector en op de benzine markt.

mededinging
belangrijk maar
geen heilige koe

Actief ingrijpen, op landelijk en zo mogelijk Europees of mondiaal niveau, is nodig als concurrentie te veel wordt beperkt: door fusies te kunnen verbieden, bedrijfsonderdelen te laten afstoten of voorwaarden te stellen. Nederland zet zich daarvoor in bij de Europese Unie en bij de World Trade Organisation. In ons land krijgt de mededingingsautoriteit (NMa) de mogelijkheid actief vooraf mee te kijken. Zonodig (telecom, elektriciteitsnetten, financiële diensten) stelt zij zelf de prijzen en voorwaarden vast. Mededingingsbeleid is overigens geen heilige koe en mag niet haaks staan op andere belangrijke maatschappelijke doelen, bijvoorbeeld in de gezondheidszorg of bij het milieu.

maatschappelijk
verantwoord
ondernemen en
consumenten-
invloed

Bij een verantwoordelijke samenleving hoort verantwoord ondernemen. Lang niet alles laat zich in wetten regelen, met name als het gaat om ethiek, mensenrechten en duurzaamheid. De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen geven aan wat de samenleving op verschillende vlakken van ondernemingen verwacht. Bedrijven worden verplicht daarvoor verantwoording af te leggen in hun jaarverslagen. Grote fusies en internationaal werkende bedrijven op Europese en mondiale schaal beperken de invloed van de consument. Tegenwicht is nodig. De consument heeft recht op goede informatie over producten en productieprocessen.

4.2 Solide rijksbegroting

staatsschuld
omlaag, solide
regels

Nu de begrotingstekorten zijn omgezet in overschotten komen de begrotingsregels in een nieuw perspectief. Maar de PvdA wil niet op de financiële soliditeit inboeten en kiest daarom voor een drievoudige financiële soliditeit. Ten eerste door de staatsschuld in 25 jaar af te lossen. Ten tweede door uit te gaan van een voorzichtige groeiraming, waardoor de kans op meevallers veel groter is dan die op tegenvallers. Ten derde door in goede tijden een uitgavenbuffer te vormen die kan worden ingezet in slechtere tijden. Op die manier is het verantwoord eventuele meevallers in te zetten voor een combinatie van verdere schuldaflossing en economische en sociale versterking, door gerichte lastenverlichting of door verantwoorde nieuwe uitgaven. Als de economische groei tegenvalt blijft de trendmatige aflossing van de staatsschuld vooropstaan. Voor het opvangen van uitgaventegenvallers (bijvoorbeeld werkloosheidsuitgaven) kan de uitgavenbuffer worden benut. Lastenverlaging en uitgavenstijging kunnen in een lager tempo plaatsvinden; zonodig komen bezuinigingen aan de orde. Als een tekort dreigt, dan is een nieuwe afweging door het kabinet nodig. Terugkeer naar de oude situatie van financieringstekorten is geen optie: het zou ons van de regen in de drup brengen. Het beleid beweegt zo in beperkte mate mee met de mee- en tegenvallers. Terwijl de soliditeit van de overheid wordt versterkt door de bestendige aflossing van de staatsschuld. In de bijlage wordt dit financieel kader uitgewerkt.

4.3 Verdere banengroei en scholing

meer werk en
meer sollicitanten

Banengroei versterkt de economische groei en vergroot de welvaart. De PvdA wil zowel het aantal banen vergroten als het aantal sollicitanten. Bij dat laatste gaat het vooral om ouderen (dat vraagt beter personeelsbeleid), vrouwen (zorg en arbeid beter kunnen combineren), gedeeltelijk arbeidsgeschikten (werk aanpassen) en deeltijders (helpen langer te kunnen werken).

stimuleer
verder leren

De kenniseconomie vergt de inzet van steeds meer en steeds beter geschoolde mensen. Daarom blijft het versterken van het onderwijsbeleid en bij- en nascholing een eerste voorwaarde van solide economisch beleid. Beter opgeleide mensen kunnen doorstromen naar vacatures op midden- en hoger niveau en zo ruimte vrij te maken voor lager opgeleiden, waardoor iedereen een grotere bijdrage levert aan de economie. Het draagt ook bij aan een meer gelijke inkomensverdeling. Beter onderwijs en een grotere deelname begint met het voorkomen van schooluitval, bijvoorbeeld van jongeren die door de zuigkracht van de krappe arbeidsmarkt kiezen voor het korte termijnvoordeel van loon ten koste van het leren van een vak. Met een premie stimuleren we hen verder te leren. In hoofdstuk 4 worden ook andere maatregelen voor het onderwijs uitgewerkt.

langdurige
werkloosheid niet
meer geaccepteerd

Melkertbanen en instroom/doorstroom-banen hebben in de praktijk hun nut bewezen. Belangrijke publieke taken worden vervuld als assistent in scholen en zorginstellingen, voor de veiligheid in de tram, enz. De banen bieden een entree tot de arbeidsmarkt voor minder sterke groepen. Maar doorstroming is niet voor iedereen weggelegd. Hoofdzaak is dat langdurige werkloosheid niet meer wordt geaccepteerd. De betrouwbare overheid biedt mensen in een Melkertbaan zekerheid op (hun) werk. Daarnaast kiest de PvdA voor een pakket arbeidsmarktmaatregelen zoals verhoging van de arbeidskorting (een belastingkorting voor werkenden) tot en met middeninkomens; aanpakken van de armoedeval; verbetering en uitbreiding van kinderopvang en zorgverlof (zie hoofdstuk 3).

gezond werken

Veel arbeidsinzet gaat momenteel verloren door hoog ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Dat beperkt niet alleen de economische mogelijkheden maar vergroot ook de werkdruk van collega's die daardoor weer overbelast kunnen worden. Preventief en curatief beleid, en dus ook het aanpakken van wachtlijsten zijn prioriteiten die in hoofdstuk 3 zijn uitgewerkt.

4.4 Belastingen

positie lage
inkomens en
huishoudens met
kinderen verbeteren

De sterkste schouders horen de zwaarste lasten te dragen. Dit betekent dat verdere vereenvoudiging van het belastingstelsel met name ten goede moet komen aan verlaging van de laagste tarieven. Ook is het belangrijk dat werk meer gaat lonen. Daarom wil de PvdA de belastingkorting voor werkenden en voor kinderopvang en verlof verhogen. Zo een extra belastingkorting voor werkenden kan inkomensafhankelijk zijn, mits het ook voor middeninkomens lonend blijft om zich steeds te scholen en te verbeteren. Mensen met lage inkomens betalen weinig belasting (maar wel premies). Zij zijn daarom niet geholpen met belastingkortingen. Dat vraagt om nieuwe oplossingen om het inkomen van deze groepen te ondersteunen, zoals het uitbetalen van belastingkortingen. Ook de heffing van premies volksverzekeringen kan hierbij worden betrokken. Voor de PvdA spreekt het vanzelf dat op grond van de bestaande wet het minimumloon, het AOW-pensioen en de uitkeringen gekoppeld blijven aan de algemene loonontwikkeling.

excessieve
beloningen
terugdringen

We maken ons zorgen om de excessieve beloningen die sommige bestuurders van grote ondernemingen zichzelf toekennen. Niet alleen vanwege het geld dat ermee gemoeid is, want dat is een klein deel van de totale loonsom van de bedrijven. Wij maken ons zorgen

over het slechte voorbeeld dat er van uitgaat. Dat kan het draagvlak voor beheerste loonontwikkeling bedreigen. Als werknemers en aandeelhouders een sterkere positie krijgen kunnen ze die trend keren. Ook daarom bepleiten we vergroting van de invloed van werknemers bij het kiezen van de commissarissen. De ondernemingsraad hoort een zwaarwegend adviesrecht te krijgen over de optiepakketten. De belasting op die pakketten wordt verzaamd, bijvoorbeeld door de fiscale waardering van opties te verhogen en de uitoefentermijn van opties van 3 naar 6 jaar te verlengen. Als dat niet genoeg helpt zal ook de gerealiseerde winst meer dan nu het geval is progressief worden belast.

waterschappen

De belastingen die door waterschappen worden geheven stijgen door de noodzakelijke herinrichting van de regionale watersystemen. Bovendien zijn ze per regio ongelijk, worden ze niet naar draagkracht geheven en zijn de inningkosten relatief zeer hoog. Daarom wordt gezocht naar een betere heffingssystematiek.

4.5 Kopen en huren*

uitgangspunten

Voor de PvdA staan bij de financiële behandeling van kopen en huren drie zaken als een paal boven water. Ten eerste: kopers en huurders worden zoveel mogelijk gelijk behandeld. Ten tweede: ook mensen met lage inkomens worden in staat gesteld financieel verantwoord een eigen huis te kopen. Tenslotte (maar niet als minste): de overheid is een betrouwbare overheid.

recente
maatregelen

Met de nieuwe belastingwet zijn de regels aangescherpt. De hypotheekrenteaftrek voor het tweede huis is afgeschaft. Het huis moet ook echt hoofdverblijf zijn. De rente is maximaal 30 jaar lang aftrekbaar. Gebruik van de hypotheekrenteaftrek voor auto's en vakanties is uitgesloten. De nieuwe Wet bevordering eigen woningbezit is een eerste poging om woningbezit onder lagere inkomens te bevorderen.

starters helpen
en onevenredige
voordelen
vermijden

De fiscale behandeling van het eigen huis geeft mensen houvast bij het aangaan van langdurige verplichtingen. Velen hebben zich daardoor een eigen huis kunnen verwerven. De huizenprijzen zijn de laatste jaren sterk gestegen. Voor starters op de woningmarkt is het kopen van een huis geen stap meer, maar een grote sprong die hun draagkracht te boven gaat. De prijzen kunnen het beste beheerst worden door veel meer huizen te bouwen en door meer huurwoningen te verkopen voorzover dat in de lokale situatie wenselijk en mogelijk is. Om ervoor te zorgen dat meer mensen met lage of middeninkomens een eigen huis kunnen bezitten, wordt de Wet bevordering eigen woning aangepast. Bijvoorbeeld door de maximum aankoopwaarde in die wet te indexeren met de waardeinstijging in de Wet onroerende zaakbelasting (WOZ). Ook een spaarregeling voor starters is te overwegen, bijvoorbeeld door een gunstige behandeling van 'woonsparen' (vergelijk pensioen-, zorg- en leersparen). Het plafond in het huurwaardeforfait is nog steeds onevenredig voordelig voor de hogere inkomens. Het plafond wordt nu bereikt bij een woningwaarde van 1 miljoen euro. Daarom wordt dat plafond geschrapt. Om de kansen voor starters met lage en middeninkomens op de koopwoningmarkt te verbeteren wordt voorgesteld voor de eerste vijf jaar na de aankoop van de woning het eigenwoningforfait (voorheen huurwaardeforfait) te verlagen of de hypotheekrente tegen een hoger tarief aftrekbaar te maken. Daarnaast wordt onderzocht of met de fiscalisering van de huursubsidie de betaalbaarheid van het huren van een woning beter kan worden veilig gesteld.

4.6. Vermogens

vermogens

Met de nieuwe belastingwet is de vermogensrendementheffing geïntroduceerd. In 2005 wordt de wet geëvalueerd. Dan wordt in het bijzonder gezien of grondslag, tarief en afba-

* Bij deze paragraaf is ook een motie aangenomen (zie bijlage, pagina 84)

kening van de vermogensrendementheffing het beoogde effect hebben of ruimte laten voor ontwijkingsgedrag. Zulk gedrag wordt bestreden.

4.7 Belastingen voor ondernemers

Europese
coördinatie,
administratieve
lasten omlaag

De PvdA is voorstander van Europese coördinatie van winst- en vennootschapsbelasting. Door de grondslag voor winst en belastingafdracht te harmoniseren en afspraken te maken over effectieve druk (bijvoorbeeld met bandbreedtes of minimumtarieven) zullen ook de administratieve lasten voor bedrijven verminderen.

belasting en
vestigings-
klimaat

Niet de vennootschapsbelasting maar de arbeidsmarkt, het onderwijs (kennis, taal-, ICT- en andere vaardigheden), de bereikbaarheid (lucht, rail, water, weg en ICT) en de kwaliteit van het leven (cultuur, sport, e.d.) zijn de belangrijkste vestigingsfactoren voor bedrijven. Tariefverlaging in de vennootschapsbelasting is mogelijk als die betaald wordt uit het schrappen van bedrijfssubsidies, het intensiveren van ecotaksen (ook voor grootverbruikers) en het verbreden van de belastinggrondslag door versobering of schrappen van aftrekposten. Bij verlaging van ondernemersbelastingen zal voorrang worden gegeven aan het MKB (ondernemers die onder de inkomstenbelasting vallen).

4.8 Milieu en belasting

ecotaks

Duurzaamheid in de economische structuur is van groot belang en kan worden bevorderd door een ecotaks voor grootverbruikers, een belasting op o.a. oppervlaktedelfstoffen en het gelijktrekken van de belasting voor auto's met grijs kenteken. Huishoudens lopen nu al voorop met de ecotaks. Ter wille van het milieu is een bescheiden verhoging te overwegen, vooral gericht op het bovengemiddelde verbruik. Compensatie vindt plaats door een gerichte verlaging van de inkomensbelasting.

kilometerheffing

Door de belastingen op auto's zoveel mogelijk op te nemen in een kilometerheffing wordt de belasting gekoppeld aan milieuverbruik. Minder rijden en de aanschaf van milieuvriendelijke voertuigen worden zo gestimuleerd. Ook de brandstofaccijnzen kunnen worden omgezet in de kilometerheffing. Indien effectief en uitvoerbaar kan de kilometerheffing daarna bijdragen aan de aanpak van files en de kosten van vervoer op het platteland beperken.

bebouwingstaks

Met een bebouwingstaks wordt het verlies aan open ruimte in rekening gebracht bij projectontwikkelaars. De opbrengsten kunnen worden gebruikt voor meer natuur en groen in de omgeving en voor verbetering van oude wijken.

subsidies

Bij het verlenen van subsidies wordt gelet op mogelijk milieuschadelijke effecten van het gesubsidieerde product of proces.

4.9 Internationale hulp

Internationale
solidariteit

Het bedrag dat beschikbaar komt voor ontwikkelingssamenwerking is 1% van het Bruto Nationaal Product. Hoofdstuk 10 geeft voorstellen voor een betere besteding.

4.10 Investeringen in betere infrastructuur

Investeringen

Het economisch draagvlak is - soms letterlijk- gefundeerd op infrastructuur: wegen, gebouwen, verbindingen, milieuvorzieningen, ruimtelijke ordening, hertstructurering van bedrijfsterreinen.. Omdat de kosten vaak voor de baat uitgaan stapt de overheid over op het

baten-lastenstelsel. Een betere prioriteitstelling en fasering van de inzet van middelen is dan mogelijk. Ook verhandelbare emissierechten en verhandelbare gebruiksplichten, bijvoorbeeld van duurzame energie, zijn veelbelovende systemen die, bij voorkeur in internationaal verband, worden nagestreefd.

4.11 Kunst en cultuur naar 1%

kunst en cultuur
naar 1% van de
begroting

De cultuurbegroting groeit toe naar 1% van de rijksuitgaven. Zo wordt verzekerd dat er voldoende geld is voor kwaliteit en verscheidenheid van de cultuurvoorzieningen: van podiumkunsten tot bibliotheken en musea.

Bijlage

Motie afdeling Utrecht zoals geamendeerd door Partijbestuur en aangenomen door partijcongres.

Het congres van de Partij van de Arbeid, in vergadering bijeen op 14 en 15 december 2001 te Amsterdam

1. overweegt dat er in 2001 een nieuwe belastingwet is geïntroduceerd die in 2005 in zijn totale breedte zal worden geëvalueerd;
2. overweegt dat het beginsel 'de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten' zoveel mogelijk toetssteen is voor de beoordeling van deze wet en eventuele voorstellen tot verandering;
3. overweegt dat hierbij ook de fiscale behandeling van de eigen woning moet worden gezien in samenhang met de verschillende vormen van overheidssteun aan de woonconsument;
4. draagt het partijbestuur op om een rapport te doen voorbereiden in verband met de evaluatie van de belastingwet in 2005 en de eventuele aanpassingen in het belastingstelsel en vervolgens de uitkomsten van dit rapport ter discussie te stellen binnen en buiten de partij.

Samen voor de toekomst

“De Partij van de Arbeid staat met beide benen in de maatschappij, met herwonnen zelfvertrouwen doch zonder zelfoverschatting, in de wetenschap dat het vertrouwen van de kiezer elke dag opnieuw moet worden verdiend en nimmer als vanzelfsprekend mag worden ervaren.”

Wim Kok 2001¹³

Slot

We hebben geprobeerd aan te tonen dat we samen toegankelijke en hoogwaardige publieke voorzieningen kunnen realiseren. En dat we niemand aan de kant laten staan. Als we doorgaan het economisch fundament te versterken en de financiën van de overheid gezond houden. Als we de kracht en de solidariteit van de mensen zelf voorop stellen. En als we daarvoor de politiek en de overheid anders laten werken.

We weten twee dingen zeker. Ten eerste hebben wij groot vertrouwen in de kracht en de solidariteit van de Nederlanders, en zijn we er van overtuigd dát het van hen zal komen. Wij laten Nederland niet uiteenrafelen. We blijven het samen doen, en maken met zijn allen een goede toekomst voor iedereen. Ten tweede weten we dat wij omgekeerd het vertrouwen van de Nederlanders in ons moeten verdienen. Elke dag opnieuw.

Daarom durven we het vertrouwen ook te vragen. Samen voor de toekomst!

14 december 2001

¹³ Wim Kok, brief aan het partijbestuur van de Partij van de Arbeid, 29 augustus 2001

nu nemen we voor hen een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en dragen de sterkste schouders de zwaarste lasten.

heden van de informatie- en communicatietechnologie. Strijd tegen armoede en uitsluiting zal ook dan nodig zijn. Maar nog meer dan arbeidsmarkt aan elkaar gekoppeld. Nederland is bereikbaar, zowel fysiek als virtueel. Alle mensen behoeven de noodzakelijke voorzi- ving. De staatschuld is al stevig ingelopen, op weg naar volledige aflossing in 2025. Overal waar dat nuttig is, zijn onderwij- en economie en een solide financiële overheids huishouding. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is vast verankerd in de samenle- ijheid vergroten. Die overheid voorkomt dat er mensen buiten vallen. 10. Ook over tien jaar heeft Nederland nog steeds een sterke een premie voor kinderen die hun opleiding afmaken. Zoals personeelsgebonden budgetten, die keuzevrijheid én eigen verantwoordel- kwaliteiten, voordat zij op grote schaal beleid invoert. In die gebiedschapskist zitten meer positieve prikkels, zoals een diploma bonus, Daarvoor heeft zij een gebiedschapskist met nieuwe instrumenten. Zij experimenteert, leert van ervaringen van anderen, en vergelijkt zij zegt. Die overheid werkt vooral samen en verstaat de kunst van het versterken van de kracht en creativiteit van de burgers zelf. Over het algemeen belang en is niet teruggetreden maar juist opgetreden. Zij geeft het goede voorbeeld, zegt wat zij doet en doet wat nationale rechtsorde. 9. Over tien jaar is de overheid van ons allemaal. De overheid heeft als een dienstbaar en democratisch regisseur veilig voedsel, basisonderwijs en gezondheidszorg heeft. En waar Den Haag als 'stad van het recht' symbool is geworden van de inter- Waar de protectionistische handelsbarrières zijn geslecht en de welvaart eerlijker wordt verdeeld. Waar ieder mens schoon drinkwater, Europese burgers zijn wij er trots op dat Europa een voorhoederol speelt in de opbouw van een mondiale rechts- en verzorgingsstaat. 8. We werken ook de komende tien jaar samen met de andere Europeanen verder aan een democratisch, sociaal en sterk Europa. Als ding voor en verhaalt deze op de daders. Respect voor wetten en regels, en voor diegenen die ze handhaven, is doodgewoon geworden. tie zijn weggevoerd en verdachten worden als regel binnen drie maanden berecht. De overheid schiet slachtoffers hun schadevergoe- investeren in de opvoeding en opleiding van onze kinderen. Buurt- en straatgemeenschappen zijn versterkt. De achterstanden bij justie- overgrote meerderheid van de Nederlanders hun straat en buurt veilig. We voorkomen veel overlast en misdriven door vooral te sering alleen op verantwoordelijke wijze plaatsvindt. 7. Criminaliteit is er altijd geweest en zal er altijd blijven, maar over tien jaar vindt de tussen oude en nieuwe Nederlanders, en om Nederland internationaal nog aantrekkelijker te maken. Wij slagen erin dat commerciële- willen we veel in investeren. Om die cultuur en sport zelf, om de opvoeding van onze kinderen, om hun bijdrage aan contact en begrip titeit van de natuur. Dat is de vijfde kernambitie. 6. Kwaliteit van leven betekent ook genieten van cultuur en beoefenen van sport. Daar- bellijk actoren – zorgt voor doorbraken in de complexe problemen op het gebied van energievoorziening, mobiliteit, landbouw en kws- Een schoon milieu en een rijke natuur vereisen een actieve en openbare (rijks)-overheid, die – in nauwe samenwerking met maatschap- ons slimmer, zijn verstandig met energie, eten gezond en veilig voedsel en hebben eerlijke prijskaartjes aan onze producten hangen. Economische groei maakt extra milieukwaliteit mogelijk, en milieukwaliteit is een economische succesfactor geworden. We vervoeren hebben een tegel keuze tussen kopen en huren. 5. Een gezonde economie en duurzaamheid zullen in beter evenwicht staan. ke en ongedeelde steden. Steden verstaan de kunst hoge woningdichtheid en hoge kwaliteit te combineren. Starters op de woningmarkt sche kracht. 4. Over tien jaar is ons platteland niet volgebouwd, maar staat het er mooi en vitaal bij. 2. Stedelingen willen wonen in ster- Nederland zal behoren tot de sterkste kennisl landen ter wereld. De interactieve mogelijkheden sociaal welzijn en economi- nen, die met stripkaartjes of vouchers kunnen bij blijven. 3. Hoogwaardige ICT-voorzieningen zullen voor iedereen toegankelijk zijn. zijn op het leren van 4 tot 18 of 25 jaar. Een net zo belangrijke taak in de informatiesamenleving wordt de ontwikkeling van volwasse- een diploma bonus worden kinderen gestimuleerd hun beroepsopleiding af te maken. Het onderwijssysteem zal niet meer alleen gericht troleren, maar wel op afstand. Het beroepsonderwijs biedt een schakeling van opleidingen die mensen al werkend kunnen volgen. Met leraren, leerlingen en hun ouders worden zelf meer verantwoordelijk voor de kwaliteit. De overheid blijft het onderwijs betalen en con- tinge kwaliteit en keuzevrijheid. 2. Over tien jaar zijn we trots op de verbetering van alle scholen, beroepsonderwijs en universiteiten. Niet het aanbod van de instellingen maar de vraag van de mensen komt centraal te staan en daar- Kwaliteitszorg is een persoonlijk recht en een maatschappelijk fundamenteel. We willen dat de zorg op maat wordt verleend, in natura of keerd. Hun aandacht wordt gericht op wat mensen nog wél kunnen. Van hen verwachten we vervolgens dat ze dat ook zullen doen. ongeschikt is, draaien we de organisatie van de sociale zekerheid om: de uitvoeringsorganisaties zijn er voor de WAO-ers en niet omge- nen. Meer ontspannen commissies dragen ook bij aan het terugdringen van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Voor wie arbeids- leven. In hoofdstuk 3 gaan wij op zoek naar de voorwaarden voor deze kwaliteitszorg, zoals kinderopvang en doorzichtige pensioe- nen werken, verzorgen, leren en ontspannen. Sonder heen en weer te vliegen. Wij willen geen 24-uurs economie, maar een 24-uurs goed- en de overheidshandelen, zodat zoveel mogelijk mensen een baan vinden. We willen dat mannen en vrouwen in betere commissies kun- Tien kernambities voor de komende tien jaar (Hoofdstuk 2.2): 1. We willen doorgaan met het versterken van het economisch fundament